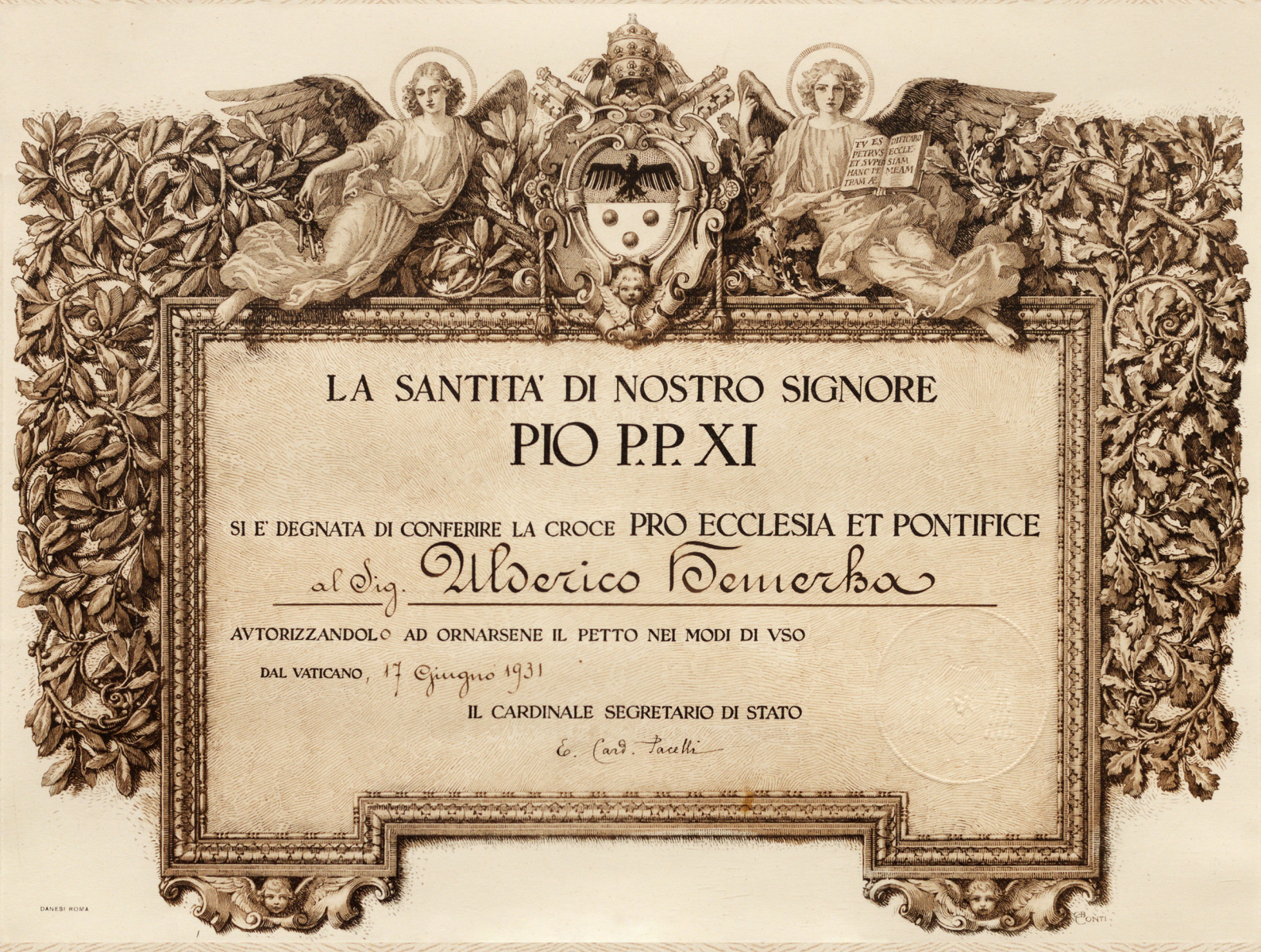
SPOLOČNOSŤ SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XXVIII. Č. 1 JANUÁR—APRÍL 2019 NEPREDAJNÉ

Obsah

EDITORIÁL

Richard Pavlovič Vyhľadávať, presviedčať, preberať... /04

OZNAMY

Výzva na zaplatenie členského príspevku /05
Mária Feješová Z činnosti odborovej organizácie /06
Program konferencie XXIII. archívne dni v Slovenskej republike /07

VÝBOR(N)OVINY

Zápisnica zo zasadania výboru Spoločnosti slovenských archivárov z 12. decembra 2018 v Bratislave /15
Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov z 2. februára 2019 v Bratislave /16
Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov z 2. apríla 2019 v Bratislave /17

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV ŠTÁTNYCH ARCHÍVOV ZA ROK 2017 (I. ČASŤ) /18

NOVINKY Z ICA

Katarína Kučerová Bodnárová Príhovor nového predsedu EURBICA a niekoľko postrehov k nemu /25

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY A ROZHOVORY

Peter Keresteš Obnovenie prác na vydaní slovníka archívnej terminológie /26
Štefan Hrivňák Rozhovor s Michalom Macháčkom o štúdiu v ruských archívoch /27
Pavel Vimmer Spomienky zo štúdia v ústredných archívoch Ukrajiny a Ruskej federácie /30

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

Peter Keresteš Štátny archív v Nitre a osmičkové výročia /35
Zuzana Kotianová Výstava *Na vlastné oči* /38
Michaela Weinštuková Seminár o osobných fondoch v špecializovaných a štátnych archívoch /40
Kamila Marhefková Kroniky uložené v Štátnom archíve v Prešove a jeho pracoviskách /41
Miroslava Nekorancová – Miroslav Nemec – Želmíra Rybková Hravé eko čítanie pre deti /43
Eva Greschová – Norbert Praženka Pracovníci špecializovaných archívov opäť v Liptovskom Mikuláši /43
Henrieta Žažová Minulosť Prešova v súčasnej Trnave /45

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

Lukáš Repjak Slovenský národný archív /47
Barbora Kopuncová – Anna Žideková Archív Rozhlasu a televízie Slovenska /55

DO VAŠEJ KNIŽNICE – RECENZIE

Mária Feješová – Štefan Hrivňák Súpis archívnych dokumentov zo štátnych archívov k 100. výročiu vzniku Československej republiky. I. diel. Kolektív autorov /58

Denisa Kajanová ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (zost.). Literárny archív 41 /59

Denisa Kajanová BOŽEKOVÁ, Martina (zost.). Hudobný archív 17 /61

DO VAŠEJ KNIŽNICE – ANOTÁCIE

Ivana Červenková HUPKO, Daniel (ed.). Res Pálffyana. Príspevky k dejinám rodu Pálffyovcov /62

Mária Feješová POMFYOVÁ, Bibiana (zost.). Stredoveký kostol. Historické a funkčné premeny architektúry /64

Ján Kukel KERESTEŠ, Peter (ed.). Dejiny archívov – archívy dejín /66

Henrieta Žažová ŠTEFÁNIK, Martin (ed.). Stredoveké mesto a jeho obyvatelia /69

SPOMÍNAME

Katarína Sadloňová Spomienka na Paulínku /70

Peter Kartous Rozlúčka s Gabikou Ripkovou (1938 – 2019) /71

FÓRUM ARCHIVÁROV

2019, roč. XXVIII, č. 1
ISSN 1339-8423 (online)
ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie)

Vydáva:
Spoločnosť slovenských archivárov
Adresa: Drotárska cesta 42
P. O. BOX 115
840 05 Bratislava 45
Slovenská republika
www.archivari.sk

E-mail redakcie:
forum.archivarov@gmail.com

Šéfredaktorka:
Katarína Kučerová Bodnárová

Redakčná rada:
Marta Bednárová, Ivana Červenková, Mária Feješová, Štefan Hrivňák

Jazyková korektúra: Ivana Červenková, Mária Feješová

Grafická úprava: Bronislava Porubská

Texty: © Ivana Červenková, Mária Feješová, Štefan Hrivňák, Eva Greschová, Denisa Kajanová, Peter Kartous, Peter Keresteš, Barbora Kopuncová, Zuzana Kotianová, Katarína Kučerová Bodnárová, Ján Kukel, Kamila Marhefková, Miroslava Nekorancová, Miroslav Nemec, Richard Pavlovič, Lukáš Repjak, Želmíra Rybková, Katarína Sadloňová, Pavel Vimmer, Michaela Weinštuková, Henrieta Žažová, Anna Žideková

Vychádza trikrát ročne v elektronickej podobe, nepredajné. Povolilo: MK SR 1 472/96.

Autorské práva vyhradené.
Akékoľvek rozmnožovanie textu a fotografií len so súhlasom vydavateľa.

Staršie čísla na www.archivari.sk.

Na obálke: Pápežské vyznamenanie udelené košickému hudobnému skladateľovi Oldřichovi Hemerkovi z roku 1931 podpísané vatikánskym štátnym sekretárom E. Pacellim, budúcim pápežom Piom XII.
Foto: Štátny archív v Košiciach, fond Oldřich Hemerka.

VYHĽADÁVAŤ, PRESVIEDČAŤ, PREBERAŤ...

Akvizičná činnosť patrí k základným a mimoriadne zaujímavým funkciám archívu. Na jej základe sa do archívu preberajú fondy neinštitucionálnej povahy, najmä osobné fondy. Spresňujú tak úradný pohľad na dejinné udalosti a dopĺňajú spektrum archívnych dokumentov v archíve. Ide o iniciatívnu činnosť archivára, ktorá zahŕňa nielen sledovanie kultúrneho diania vo svojom regióne (vrátane informácií o pohreboch...), ale aj presviedčanie samotných majiteľov dokumentov, prípadne ich príbuzných. Prirodzene, nájdu sa aj prípady, keď sa podarí získať rôzne rodové, cechové, obrazové, úradné alebo iné dokumenty, ktoré potom zaplnia hiáty v už prebratých fondoch.

Akvizičná činnosť bola formalizovaná už po prijatí prvého archívneho zákona, keď v rokoch 1976 – 1991 fungovala centrálna ohodnocovacia komisia. Rozhodovala o kúpe a prijatí darovaných archívnych dokumentov. V tomto období pracoval v Štátnom archíve v Košiciach Štefan Eliáš, nestor akvizičnej činnosti. Od začiatku 70. rokov oslovoval rodinných príslušníkov významných regionálnych osobností, neúnavne presviedčal o význame darovania/predaja dokumentov do archívu, o ich zachovaní pre budúce generácie. Vďaka jeho dlhoročnej úspešnej akvizičnej činnosti dnes v archíve máme osobné fondy niekoľkých riaditeľov Východoslovenského múzea v Košiciach (Béla Klimkovics, Michal Markuš, Emil Petách, Eugen Sabol), Slovenského technického múzea (Štefan Butkovič), fond hudobníka a organistu Dómu sv. Alžbety Oldřicha Hemerku, jazykovedca Ferdinanda Šteliara, fyzika Juraja Dubinského, archivára Ladislava Andrášiho, maliara Júliusa Jakobyho, národného buditeľa Jána Straku či bibliografa a historika Michala Potemru. Zozbieral a vytvoril tiež Zbierku fotografií a fotonegatívov obsahujúcu viac ako 4000 položiek. Štefan Eliáš v akvizičnej činnosti vypomáha aj dnes, na dôchodku, za čo mu patrí vďaka.

Ohodnocovacia komisia prestala na Archívnej správe pracovať začiatkom 90. rokov. Akvizičné vákuum skončilo až v roku 2006, keď na základe vnútorného pokynu generálneho riaditeľa sekcie verejnej správy vznikli pri jednotlivých štátnych archívoch s regionálnou územnou pôsobnosťou akvizičné komisie. V jednej z nich – v Štátnom archíve v Prešove – som aktívne pôsobil a na moje vtedajšie archívne pracovisko pomáhal prebrať viacero osobných fondov. Tak napríklad sa do archívu darom dostal základ osobného fondu sochára Fraňa Gibalu, ktorý sa v tomto regióne narodil. Taktiež sa podarilo kúpiť pozostalosť po dlhoročnom riaditeľovi múzea Ivanovi Mindošovi, ale aj po jeho kolegovi, skúsenom vojenskom historikovi Igorovi Slepcovovi. Oba osobné fondy obsahovali okrem iného stovky regionálnych fotografií, ktoré v archíve dovtedy absentovali. Ciméliou boli fotky z detstva, školských čias a mladosti Vasila Biľaka, ktoré sa dovtedy nenachádzali v žiadnom archíve v Čechách a na Slovensku. Možno ešte vzácnejším bol archívny dokument, ktorý prepísal vročenie najstaršieho dokumentu v archíve takmer o 70 rokov – katastrálna mapa obce Vladiča z roku 1826.

Po reorganizácii štátnych archívov v roku 2015 bola opäť zriadená centrálna Akvizičná komisia riaditeľa odboru archívov a registratúr sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Pracuje od leta 2016 a zastúpenie v nej má okrem odboru archívov aj Slovenský národný archív a polovica štátnych archívov. Hneď v úvode je potrebné konštatovať, že na rozdiel od iných potrieb archívov, ako o nich písal v predchádzajúcom úvodníku *Fóra archivárov* predseda Vedeckej archívnej rady Igor Graus, tejto venuje Ministerstvo vnútra SR patričnú materiálnu pozornosť. Medzi najcennejšie dokumenty, ktoré sa v akvizičnej komisii posudzovali v niekoľkých vlnách, patrí pozostalosť po maliarovi Ladislavovi Mednyánszkom. V nej sa nachádza viacero stredovekých listín s prvými zmienkami o rôznych obciach. Tú najvzácnejšiu listinu (Ctibor zo Ctiboríc) sa však kúpiť vzhľadom na nesúlad medzi predajnou sumou navrhovateľa a kúpnou cenou akvizičnej komisie nepodarilo. V roku 2016 bol Štátny archív v Nitre obohatený o osobný fond nitrianskeho advokáta Ákosa Gyűrkyho. Fotografie z tohto fondu tvorili samostatný panel na výstave *Na ceste k slovenskej štátnosti* v košickej *Kunsthalle* v roku 2018. Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Rimavská Sobota zase doplnil do fondu Mestečko Ratková dve listiny týkajúce sa tamojšieho cechu mäsiarov (1662 – 1663).

V roku 2017 získal Štátny archív v Košiciach, pracovisko Archív Spišská Nová Ves osobný fond učiteľa Jozefa Gembického, obsahujúci aj jeho fotografie z bojov v prvej svetovej vojne. Štátny ar-

chív v Prešove vyplnil hiát v Zbierke cirkevných matrík, keď prebral rímskokatolícku matriku Prešova z rokov 1651 – 1654. Štátny archív v Žiline získal dokumenty Oravského komposesorátu a Štátny archív v Trnave dokumenty Miestneho veliteľstva Hlinkovej mládeže v Trnave.

Rok 2018, čo sa týka akvizícií, bol rovnako bohatý ako roky predchádzajúce. Napríklad Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Kremnica získal dokumenty z Magistrátu mesta v Novej Bani, Štátny archív v Košiciach si doplnil Zbierku fotografií a fotonegatívov o fotografie asanácie Košíc v 60. rokoch 20. storočia. Štátny archív v Nitre získal archív rodu Siebert z Koniaroviec a Štátny archív v Košiciach, pracovisko Archív Trebišov dokonca svoj najstarší dokument. Ide o donáciu Maximiliána II. na majetok Lastovce z roku 1572 a ďalšie dokumenty, z ktorých bol vytvorený fond Rod Bessenyi z Trebišova.

Akvizičná činnosť je mravčou vytrvalou prácou, spočíva v písaní listov, telefonátoch, stretnutiach a návštevách. Prináša aj úsmevné chvíle, ako keď istý historik daroval svoj osobný fond archívu a raz týždenne ho chodil do archívu inventarizovať či istá významná, 91-ročná predstaviteľka výtvarného umenia po oslovení archívom odpovedala *„čo tak náhle?“*. Potomkovia východoslovenského Hrebendu zase po ponuke archívu odpovedali *„keby sme vám to dali, nič by nám neostalo“*. Pri prvej návšteve u historika Ladislava Tajtáka (nar. 1921) archívu „daroval“ tri knihy. Všetky boli označené pečiatkou knižnice tunajšieho archívu, požičal si ich v roku 1966 a až teraz našli cestu späť do archívu. Pri ďalších stretnutiach však archívu postupne odovzdáva to, čo by malo byť súčasťou osobného fondu. Rozbehnutých či sľúbených máme niekoľko ďalších akvizícií, verím, že sa ich prevzatie podarí.

Akvizičná komisia má na stole ďalšie ponuky, ktoré isto obohatia ten-ktorý archív. Budeme radi, ak aj vy komisii pošlete konkrétne návrhy. Všetci jej členovia vo svojich a susedných regiónoch oslovujú, presviedčajú a navrhujú komisii archívne dokumenty. Zostáva len dúfať, že vydrží nielen ich aktivizmus, ale aj finančné zdroje ministerstva.

Richard Pavlovič
predseda Akvizičnej komisie
R OAR SVS MV SR

Oznamy

VÝZVA NA ZAPLATENIE ČLENSKÉHO PRÍSPEVKU

Vážení členovia Spoločnosti slovenských archivárov, uplynul prvý štvrťrok roku 2019 a my by sme Vám chceli pripomenúť, že do 30. júna je potrebné zaplatiť členský príspevok za rok 2019. Ako sme Vás už informovali, od roku 2019 je výška poplatkov takáto:

zápisné – 10 EUR, ročný členský poplatok – 10 EUR, nepracujúci dôchodca a študent – 5 EUR.

Zápisné a členské je potrebné uhradiť na účet:

Slovenská sporiteľňa č. IBAN SK59 0900 0000 0000 1148 2674. Do správy pre prijímateľa uveďte svoje meno a priezvisko. V prípade platby za viacerých členov SSA z jedného archívu a z jedného účtu prosíme o vyznačenie sídla archívu (pri štátnych archívoch stačí mesto, pri pracoviskách aj skratka názvu archívu), ako aj vpísanie priezvisk do kolónky Správa pre prijímateľa. V prípade platby za viacerých členov spoločnosti z jedného účtu je možné ich zoznam zaslať na e-mailovú adresu: marta.svolikova@minv.sk. Ďalšou možnosťou je platba v hotovosti u hospodárky SSA. Tu je potrebné e-mailom vopred dohodnúť termín odovzdania členských príspevkov. Súčasne vyzývame kolegov, ktorí majú nedoplatky za uplynulé roky, aby si vyrovnali aj tieto podlžnosti. Nejasnosti ohľadne nedoplatkov je možné zistiť u hospodárky SSA. Členovia SSA, ktorí nemajú uhradené členské poplatky za päť rokov (t. j. posledná platba realizovaná v roku 2012, prípadne ešte predtým), budú postihnutí v zmysle Stanov SSA, čl. 3, bod 3c/ zrušením členstva pre neplnenie si základných členských povinností. Dovoľujeme si tiež požiadať členov SSA o nahlásenie každej zmeny, či je to zmena bydliska, zamestnania, telefónneho čísla alebo e-mailovej adresy. To isté sa týka aj členov, ktorí hodlajú ukončiť členstvo v SSA.

Vážení členovia Spoločnosti slovenských archivárov, vopred ďakujeme za to, že myslíte na splnenie tejto povinnosti. Aj vďaka tomu môžeme nielen zabezpečovať chod SSA, ale aj organizovať pre Vás pravidelné podujatia a vydávať publikácie.

Z ČINNOSTI ODBOROVEJ ORGANIZÁCIE

Začiatkom decembra minulého roka sa konalo stretnutie členov Závodného výboru Základnej organizácie (ZO) sekcie verejnej správy MV SR Odborového zväzu pracovníkov vo verejnej správe a kultúre – SLOVES. Výbor prerokoval správu o činnosti za obdobie 26. 6. – 6. 12. 2018, ekonomickú správu a načrtol plány na najbližšie mesiace. Odborová organizácia má momentálne 45 aktívnych členov, medzi nimi aj seniorov. Ekonomická bilancia je pozitívna, k 7. 12. 2018 bolo na účte 1018, 29 €.

Organizácia sa v najbližších mesiacoch bude venovať aktivitám súvisiacim so zabezpečením školenia BOZP pre zamestnancov archívov. Školenie zabezpečí centrála SLOVES, základná organizácia zistí počet záujemcov a dohodne termíny. Zamestnávateľ má po dohode so zástupcami zamestnancov povinnosť spomedzi nich menovať osobu dohliadajúcu na dodržiavanie zásad BOZP. Môže nastať situácia, že archívne pracovisko nikoho na túto oblasť nevyberie, preto účasť na školení bude dobrovoľná. V súvislosti s agendou BOZP sa odborová organizácia bude angažovať pri získaní informácií o osobných ochranných pracovných pomôckach podľa ponuky v katalógu Centra podpory v Bratislave, aby si každé archívne pracovisko vedelo vybrať vhodné pracovné prostriedky.

Ďalšou témou na najbližšie obdobie bude zlepšenie kontaktu s členmi seniormi a zabezpečenie propagačných materiálov pre oslovenie nových členov. V apríli sa bude konať školenie funkcionárov ZO SLOVES, ktorého sa z kapacitných dôvodov zúčastní iba podpredsedníčka M. Feješová. J. Meliš a M. Feješová sa v minulom roku zúčastnili školenia pre redakčný systém Swift Site, ktoré ich pripravilo na vkladanie aktuálnych informácií z činnosti odborovej organizácie na stránku ministerstva vnútra. Pre záujemcov sú na stránke ministerstva vnútra (sekcia verejnej správy – Odborová organizácia) dostupné všetky potrebné informácie, napríklad aj zápisnica z poslednej členskej schôdze či z výborovej schôdze.

V poslednom kvartáli minulého roka predseda J. Meliš intenzívne riešil problematiku poplachov, ktorá je v mnohých archívoch pálčivá. Pri riešení poplachu v elektronickom bezpečnostnom systéme na ochranu budov sú pracovníkmi Pultu centralizovanej ochrany (PCO) kontaktovaní archivári, ktorí sú v PCO nahlásení ako kontaktné osoby. Za čas a náklady spojené s príchodom na pracovisko mimo pracovného času však nedostávajú nijakú odmenu ani náhradu. J. Meliš o záležitosti rokoval s generálnym riaditeľom SVS Adriánom Jenčom, ktorý vyjadril ochotu riešiť problém. Najskôr sa zvažovala možnosť preniesť pohotovostnú službu do kompetencie centier podpory (CP), ktoré majú na starosti údržbu budov. K tomu sa kriticky vyjadrili niektorí riaditelia archívov, ktorí si nevedia predstaviť voľný pohyb pracovníkov CP po archívnych budovách, preto sa zisťovali mená konkrétnych archívnych pracovníkov ochotných za odmenu vykonávať pohotovostnú službu. J. Meliš tiež pripravil pre A. Jenča štatistiku poruchových hlásení, opráv systémov a s tým spojenej eliminácie výskytu poplachov. Po liste J. Meliša A. Jenčovi v októbri 2018 bola nenáležite žiadosť odstúpená na odbor archívov a registratúr (OAR). Keďže OAR nemá kompetencie túto záležitosť riešiť, odstúpil žiadosť na sekciu personálnych a osobných činností MV SR. Keďže sa riešenie celej záležitosti neprimerane časovo naťahuje, bude ďalší postup odborovej organizácie smerovať k urgovaniu vybavenia žiadosti.

Najbližšie stretnutie členov výboru ZO bude 11. apríla a na máj 2019 sa plánuje schôdza všetkých členov ZO SLOVES.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

• • • PROGRAM KONFERENCIE • • •

XXIII. ARCHÍVNE DNI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

OD ELENCHU PO E-ARCHÍV

Archívne a registratúrne pomôcky včera, dnes a zajtra

29. – 31. máj 2019 Župný dom, Koncertná sála Nitrianskej galérie, Nitra

XXIII. ARCHÍVNE DNI

Spoločnosť slovenských archivárov
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, sekcia verejnej správy,
odbor archívov a registratúr
Štátny archív v Nitre
Historický ústav SAV – Sekcia archívnictva a pomocných vied historických
Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV
Mesto Nitra
Nitriansky samosprávny kraj

Vás pozývajú na

XXIII. ARCHÍVNE DNI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE
na tému Od elenchu po e-archív
Archívne a registratúrne pomôcky
včera, dnes a zajtra

pod záštitou ministerky vnútra Slovenskej republiky
Ing. Denisy Sakovej, PhD.

Partneri:

• • • PROGRAM KONFERENCIE • • •

29. máj 2019 (streda)

11:00 – 13:00	Prezentácia účastníkov
13:00 – 13:40	Slávnostné otvorenie a príhovory
13:40 – 15:30	**1. BLOK ROKOVANIA** •
	Moderuje: doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc.
13:40 – 14:00	**Mgr. Martina Orosová, PhD.,** Archív Pamiatkového úradu SR, Bratislava *Archívna pomôcka – tvorivo, technicky alebo vedecky?*
14:00 – 14:20	**Mgr. Monika Péková**, odbor archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR, Bratislava *Od listinnej archívnej pomôcky k jej elektronickému originálu*
14:20 – 14:40	**Körmendy Lajos, PhD.,** emeritný archivár Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest *Finding Aids in an Integrated Electronic Archival System (Vyhľadávacie pomôcky v integrovanom elektronickom archívnom systéme)*
14:40 – 15:00	Diskusia
15:00 – 15:30	Prestávka
15:30 – 17:30	**2. BLOK ROKOVANIA** •
	Moderuje: Mgr. Martina Orosová, PhD.
15:30 – 15:50	**Mgr. Štefan Hrivňák**, Archív mesta Bratislavy *Na ceste k „zelenej knihe." Tvorba archívnej metodiky na Slovensku v období socializmu*
15:50 – 16:10	**Mgr. Milan Mišovič – Mgr. Jozef Pocisk,** odbor archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR *Zmeny v metodike spracovania a sprístupňovania archívnych dokumentov*
16:10 – 16:30	**PhDr. Veronika Nováková, PhD.**, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa *Provenienčný princíp a jeho uplatnenie na Slovensku*
16:30 – 17:00	Diskusia
17:00 – 19:30	Individuálna večera
19:30 – 23:00	Recepcia pre pozvaných hostí

XXIII. ARCHÍVNE DNI

30. máj 2019 (štvrtok)

8:30–10:00 **1. BLOK ROKOVANIA**

Moderuje: PhDr. Peter Keresteš, PhD.

8:30 – 8:50 **PhDr. Miroslav Martinický**, Štátny archív v Žiline
Pokus o unifikáciu usporiadania súdnych písomností v stoličných archívoch v rokoch 1785 – 1790 (Liptovská, Oravská, Trenčianska a Turčianska stolica)

8:50 – 9:10 **Mgr. Ján Kúkel**, Archív mesta Bratislavy
Najstaršie archívne pomôcky ako pramene k dejinám Archívu mesta Bratislavy

9:10 – 9:30 **Mgr. Jakub Roháč**, Univerzita Komenského, Bratislava, Štátny archív v Trnave
Dielo a odkaz trnavského archivára Mateja Ursíniho (1781 – 1849)

9:30 – 10:00 Prestávka

10:00 – 11:00 **2. BLOK ROKOVANIA**

Moderuje: PhDr. Henrieta Žažová, PhD.

10:00 – 10:20 **Dr. Laczlavik György**, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
Segédlet vagy forráskiadás: A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára 1526 – 1570 közötti iratainak adatbázisa (Pomôcka alebo pramenná edícia: Databáza archívnych dokumentov Krajinského archívu Maďarského národného archívu z rokov 1526 – 1570)

10:20 – 10:40 **Mgr. Daniela Tvrdoňová, PhD.**, Slovenský národný archív, Bratislava
Súboj s obrom. Špecifiká sprístupňovania archívneho fondu Krajinský úrad v Bratislave a jeho archívne pomôcky

10:40 – 11:00 **Hegedüs Zoltán**, Magyar Nemzeti Levéltára, Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára
Elődeink segédletei Moson megye levéltárában (Archívne pomôcky našich predchodcov v archíve Mošonskej župy)

11:00 – 11:15 Diskusia

11:15 – 12:30 Obedňajšia prestávka

13:00 – 17:30 Exkurzia

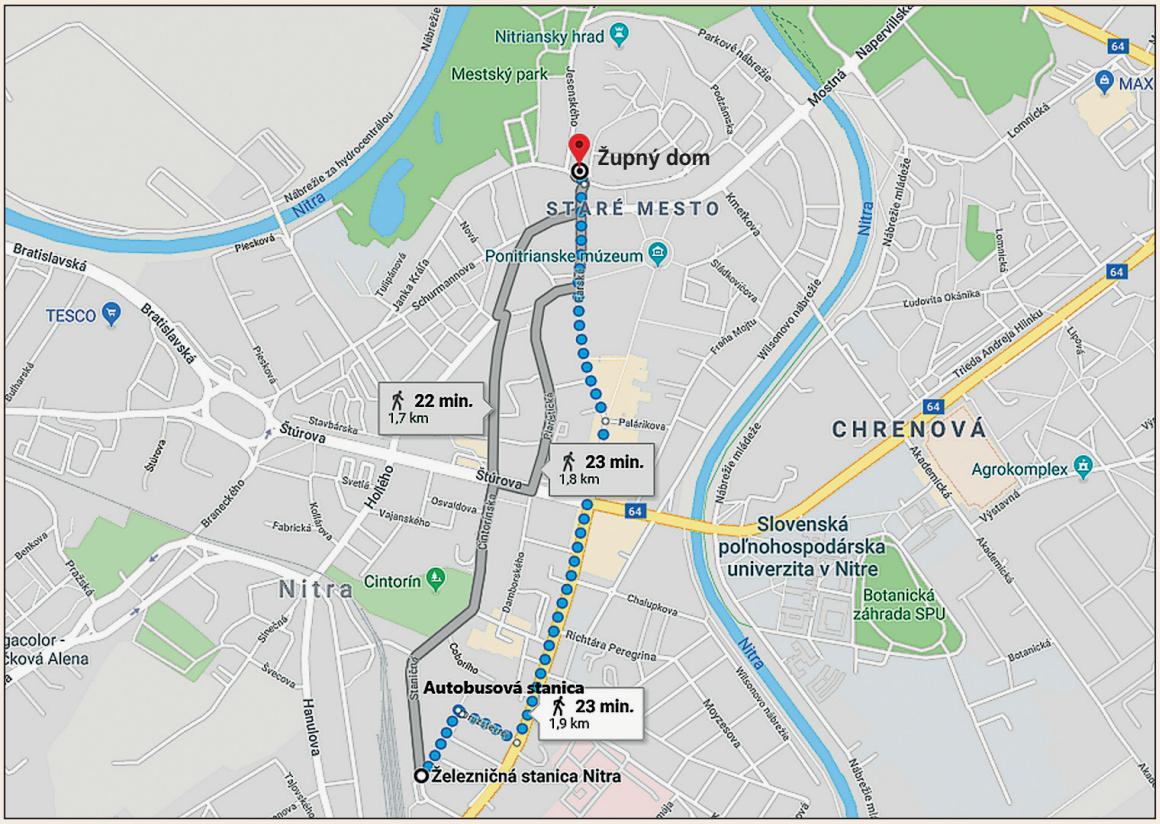
20:00 Slávnostná večera

• • • PROGRAM KONFERENCIE • • •

31. máj 2019 (piatok)

9:00–10:30	**1. BLOK ROKOVANIA** •
	Moderuje: Doc. PhDr. Juraj Šedivý, PhD., MA
9:00 – 9:20	**PhDr. Lenka Pavlíková – PhDr. Ladislav Vrtel**, Štátny archív v Bratislave *Teoretické a praktické problémy sprístupňovania pečatí a pečatidiel (aplikácia EPaP)*
9:20 – 9:40	**Mgr. Pavol Pytlík – Ľuboš Zeman,** Ústav pamäti národa, Bratislava *Komplexný archívny informačný systém Ústavu pamäti národa*
9:40 – 10:00	**PhDr. Milena Balcová,** Vojenský historický ústav, Bratislava *Archívne pomôcky Vojenského historického archívu*
10:00 – 10:30	Prestávka
10:30 – 12:00	**2. BLOK ROKOVANIA** •
	Moderuje: PhDr. Milan Belej, CSc.
10:30 – 10:50	**PhDr. František Chudják, PhD.**, Archív Národnej banky Slovenska, Bratislava *Vytváranie archívnych pomôcok v archíve Národnej banky Slovenska. História a súčasnosť*
10:50 – 11:10	**Mgr. Daša Krčová**, Podnikový archív Železnice Slovenskej republiky, Bratislava *Od atramentu k elektronickému prostrediu alebo zmeny v organizácii správy registratúry na železnici*
11:10 – 11:30	**Mgr. Karin Šišmišová**, Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, Martin *Využívanie katalógov pri sprístupňovaní dokumentov Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice*
11:30 – 11:45	Diskusia
11:45 – 12:00	Záver a poďakovanie

XXIII. ARCHÍVNE DNI

Orientačná mapa (modré krúžky vyznačujú trasu zo železničnej a autobusovej stanice smerom k župnému domu)

Župný dom – štvorkrídlová palácová budova bývalého župného domu je národnou kultúrnou pamiatkou a svojou polohou je vstupnou bránou do mestskej pamiatkovej rezervácie „Horné mesto" v Nitre.

Župný dom bol reprezentatívnou budovou Nitrianskej župy. Bol postavený ako barokový palácový stavba v rokoch 1772 – 1774, prestavaný bol v roku 1823. V roku 1790 bol na jeho prízemie situovaný aj starý župný archív, dovtedy deponovaný v archíve Nitrianskej kapituly na Nitrianskom hrade. V rokoch 1874 – 1876 bol objekt župného domu prestavaný podľa návrhu architekta Edmunda Dümmerlinga a v rokoch 1903 – 1908 v duchu secesie podľa projektu V. Cziglera a pod dozorom nitrianskeho staviteľa Jána Tomascheka. Budova župného domu bola s menšími prestávkami sídlom Nitrianskej župy až do roku 1945. V rokoch 1923 – 1928 tu vo funkcii župana pôsobil slovenský spisovateľ Janko Jesenský. Neskôr jej priestory využívali miestne štátne orgány a organizácie.

Vyvýšenina, nachádzajúca sa v priamom susedstve východného traktu budovy, slúžila v 17. storočí ako obranný val v období tureckých vojen. V roku 1983 bola budova prevedená do majetku i správy Nitrianskej galérie. K zaujímavostiam župného domu patrí, že bol postavený na mieste pôvodného stredovekého vstupu (brány) na Nitriansky hrad, ktorý sa nachádzal na jeho ľavom trakte. Archeologické výskumy od roku 1990 v základoch župného domu objavili nielen zvyšky stredovekej architektúry datovanej do 12. až 15. storočia, zvyšky včasnouhorského valu z obdobia okolo polovice 11. storočia, ale aj základy pôvodnej brány do predhradia Nitrianskeho hradu z 12. storočia. V súčasnosti v priestoroch župného domu spolu s galériou sídli i predseda Nitrianskeho samosprávneho kraja.

História koncertnej sály sa viaže k roku 1908, kedy bola vybudovaná v rámci rozsiahlej secesnej prestavby Župného domu v Nitre. Hudobnú históriu sály je možné datovať od pôsobenia Antona Stupku v Nitre. Od roku 1919 sa tu pod jeho vedením pravidelne konali významné hudobné podujatia. Záujem publika neskôr pozdvihol zavedením cyklu abonentných koncertov, na ktorých vystupovali mnohí významní umelci. Prvý cyklus sa uskutočnil v roku 1922. Účinkoval klavírny virtuóz Konrád Ansorge. V koncertnej sále v ďalšom období vystupovali nitriansky rodák Eugen Kalix, husľový virtuóz František Ondříček a Váša Příhoda, huslistka

• • • PROGRAM KONFERENCIE • • •

Župný dom, miesto konania podujatia

Kitty Červenková, Česká filharmónia s dirigentom Františkom Stupkom a Václavom Talichom, Ondříčkovo kvarteto, Dvořákovo kvarteto, huslista Jaroslav Kocian, barytonista Emil Burian, huslista Pepa Bartoň a ďalší. V kronike mesta Nitra sa spomína koncert výnimočnej sopranistky Emy Destinovej a posledný koncert Karola Buriana. Medzi ďalšie osobnosti kultúrneho života, ktoré vystupovali v rámci abonentných koncertov v Nitre, patrili tenorista Valentín Šindler, klavirista Jaroslav Kvapil, maďarské kvarteto Waldbauer-Kerpely, klavirista Jan Heřman, umelec Erno Dohnányi, klaviristka Ilona Kurzová, kvarteto Ševčík – Lhotský, Spevácky zbor moravských učiteľov vedený dirigentom Ferdinandom Vachom, huslista Eduard Zathurecký, klavírny virtuóz Rudolf Firkušný či klavirista Július Folfsohn. Mená významných umelcov a osobností dokazujú pestrú kultúrno-umeleckú činnosť v koncertnej sále v období rokov 1919–1931. Postupný nástup udalostí druhej svetovej vojny, rozpad prvej ČSR a vznik Slovenského štátu znamenal pre Nitru ochudobnenie kultúrneho diania.

Zlom v kultúrnom živote nastal po dlhej odmlke až v roku 1959, kedy bol v Nitre založený Kruh priateľov umenia pri PKO, ktorý sa aktívne podieľal na organizovaní mnohých koncertov a umeleckých podujatí. Okrem estrádnej sály PKO využíval Kruh priateľov umenia pre prednášky a koncerty vážnej hudby aj priestory koncertnej sály Župného domu. Medzi najvýznamnejšie podujatia v koncertnej sále patrili koncert Sviatoslava Richtera a Amy My Bruni z La Scaly. Hlavnou iniciátorkou Richterovho vystúpenia v Nitre v roku 1965 bola Marta Červeňanská. Pravdepodobne jediná publikovaná recenzia na jedinečný koncert Sviatoslava Richtera bola uverejnená v časopise Slovenská hudba. Jej autor Ernest Ševčík popisuje atmosféru koncertu ako jeden z tých, na ktoré budú návštevníci ešte dlho spomínať, čo nesúviselo iba s majstrovskou interpretáciou Richtera, ale aj jedinečným zvukovým zážitkom. Vystúpenie Sviatoslava Richtera v Nitre patrí ešte aj v súčasnosti k najvýznamnejším hudobným akciám mesta, na ktoré by malo byť aj patrične hrdé.

Po tejto významnej udalosti však bola koncertná sála Župného domu postupne devastovaná a jej komplexná obnova sa realizovala až v roku 2011.

MIXTA
ET
JURIDICA
AB ANNO
1822 1826
POLITICA
AB ANNO
1822 1826
1826
1830

VÝBOR(N)OVINY

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV Z 12. DECEMBRA 2018 V BRATISLAVE

Program:

1. XXIII. a XXIV. archívne dni v SR 2019 a 2020
2. Edičná činnosť SSA
3. Vyhodnotenie roka 2018 a príprava plánov činnosti na rok 2019
4. Rôzne

Na zasadnutí sa zúčastnilo 10 členov výboru a revíznej komisie. Prizvaná bola aj riaditeľka Ústredného archívu SAV Jana Gubášová Baherníková. Ústredný archív SAV ponúkol spoluprácu s organizovaním XXIV. archívnych dní v roku 2020. Gubášová Baherníková predniesla členom výboru možnosti a ich vklad v súvislosti s konaním konferencie, zahŕňajúc najmä materiálno-technické a organizačné zabezpečenie akcie. K dispozícii bude konferenčná sála v zámku v Smoleniciach, ktorý vlastní SAV. Kapacita sály je 100 ľudí, ubytovacie priestory na zámku a v Smoleniciach sú vyhovujúce. Členovia výboru v diskusii súhlasili s takýmto riešením archívnych dní a debata sa stočila smerom k téme konferencie. Prevládal názor, že by ňou mohla byť topografia s príspevkami zahŕňajúcimi metodológiu, regionálne dejiny a i. Predsedníčka M. Orosová poverila členov výboru úlohou zisťovať možnosti sponzoringu s cieľom financovať konferenciu a zborník.

Ohľadom budúcoročných archívnych dní v roku 2019 informoval o postupe organizačných prác Peter Keresteš. Podujatie sa uskutoční v dňoch 29. – 31. mája v priestoroch Nitrianskej galérie, ktorú má v správe Nitriansky samosprávny kraj. Téma konferencie je *Od elenchu po e-archív. Archívne a registratúrne pomôcky včera, dnes a zajtra*. Všetky organizačné veci zabezpečí Štátny archív v Nitre, výzva na prihlasovanie bude publikovaná vo Fóre archivárov, zašlú sa výzvy aj zahraničným archívnym spoločnostiam. P. Keresteš informoval aj o plánoch na poobedný výlet v druhý deň konferencie. Prvou možnosťou bude Nitriansky hrad, druhou Kostoľany a Gýmeš, tretím variantom bude výstup na Zobor.

Ohľadom edičnej činnosti informoval R. G. Maretta. Uviedol, že Mária Grófová vyjadrila vôľu pripraviť na vydanie Zborník SSA 2013. Na Zborníku SSA 2018 sa zatiaľ nepracuje, čakalo sa na uskutočnenie podujatia venovaného Jozefovi Kočišovi, ktoré prebehlo 6. decembra 2018 v Sobášnom paláci v Bytči. Fórum archivárov č. 3/2018 je hotové, zalamuje sa, dostupné pre verejnosť bude pred Vianocami. Pri tejto príležitosti šéfredaktorka K. Bodnárová poďakovala redaktorom Ivane Červenkovej a Š. Hrivňákovi za energiu, ktorú vynakladajú pri tvorbe časopisu. Biografický slovník slovenských archivárov nebol zadaný do tlače do termínu odovzdania. Je to spôsobené meškaním úvodných štúdií od štyroch autorov. Henrieta Žažová a Š. Hrivňák už vopred informovali M. Orosovú o situácii.

V roku 2018 SSA pripravila exkurziu do Rakúska, XXII. archívne dni v Spišskej Novej Vsi, štvrtú konferenciu z cyklu *Osobnosti slovenského archívnictva,* vydávala časopis *Fórum archivárov*, komunikovala so svojimi členmi prostredníctvom Facebooku a e-mailu. V nasledujúcom roku čaká výbor SSA organizácia XXIII. archívnych dní. Ďalej pripraví vo februári seminár k metodike spracovávania a sprístupňovania osobných fondov. K. Bodnárova a J. Šedivý oslovia prednášajúcich a pripravia program. Seminár bude slúžiť odborníkom, ktorí sa venujú problematike osobných fondov na to, aby si vymenili skúsenosti a spoločne načrtli problém metodiky. M. Bednárová získa informácie od Miriam Lengovej ohľadom exkurzie do Holandska. Tá by sa mohla uskutočniť v septembri. Ako ďalšiu osobnosť na piaty ročník cyklu venovaného významným slovenským archivárom Š. Hrivňák navrhol Otmara Gergelyiho, Jozefa Mazúra (obaja *1919) alebo Juraja Žudela (*1929). Nakoniec po bohatej diskusii členovia výboru rozhodli, že seminár bude venovaný O. Gergelyimu. SSA ho pripraví v spolupráci so Štátnym archívom v Nitre. Príspevky a organizáciu zabezpečia Š. Hrivňák a P. Keresteš. Témy budú z oblasti archívnictva, muzeológie a organológie, ktorej sa O. Gergelyi venoval. Podujatie sa uskutoční v priestoroch Štátneho archívu v Nitre. V budúcom roku SSA plánuje vydať štyri publikácie. Okrem *Biografického slovníka slovenských archivárov* to bude monografia *Jozef Watzka, srdcom archivár* a dva zborníky z archívnych dní (2013 a 2018).

M. Orosová informovala výbor, že po skončení zasadnutia pôjde spolu s M. Švolikovou a Š. Hrivňákom do banky, kde požiadajú o zriadenie internet

bankingu, zrušia M. Grófovej prístup k účtu SSA a pridajú tieto kompetencie Š. Hrivňákovi.

Na záver boli za členov SSA jednohlasne prijatí Milena Balcová z Vojenského historického archívu a Martin Ceber zo Štátneho archívu v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Rimavská Sobota.

Zapísal: *Štefan Hrivňák*
Overila: *Martina Orosová*

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV Z 2. FEBRUÁRA 2019 V BRATISLAVE

Program:
1. XXIII. archívne dni v SR 2019
2. Seminár Osobné fondy
3. Edičná činnosť SSA
4. Hospodárenie
5. Exkurzia 2019
6. Rôzne

Na zasadnutí sa zúčastnilo 11 členov výboru a revíznej komisie. Peter Keresteš informoval výbor o postupe organizačných a prípravných prác v súvislosti s XXIII. archívnymi dňami v SR 2019. Koncertná sála Nitrianskej galérie je pre túto udalosť rezervovaná, vybavené sú všetky náležitosti ako požiarne a bezpečnostné opatrenia. Predbežne sú dohodnuté aj hudobné vystúpenia. Súčasťou podujatia bude i prezentácia firiem, P. Keresteš navrhuje panelovú prezentáciu. Exkurzie sú taktiež vybavené, v zmysle predošlej zápisnice. Spoločenský večer sa uskutoční priamo v Nitrianskej galérii, bude zabezpečený DJ. Slávnostnú večeru a celkový raut zabezpečí Potravinárska škola v Nitre. Vložné na konferenciu bude 15 € pre členov a 30 € pre nečlenov. Členovia výboru sa zhodli na tom, že archívne dni sa konajú najmä pre členov SSA, archivárov, ktorí majú záujem na spolkovom živote a odbornom raste. Aj z toho dôvodu je cena pre nečlenov dvojnásobná. P. Keresteš ďalej informoval, že občerstvenie počas konferenčných dní zabezpečí priamo archív. M. Orosová ocenila osobný vklad P. Keresteša i jeho schopnosť priviesť do projektu sponzorov. Uviedla, že zháňanie sponzorov je dlhodobá úloha pre celý výbor. Odborná časť, teda príspevky na konferenciu, sa kreuje, už sú nahlásení prví vystupujúci, domáci aj zahraniční. J. Šedivý skoncipoval výzvu v nemeckom jazyku na zaslanie príspevkov, ktorá sa v najbližších dňoch pošle predsedníčke rakúskej archívnej správy. Koncom februára by už mali byť pripravené podklady vo worde. Pomaly sa začne pracovať na prihláške a neskôr aj na finálnej verzii programu. M. Orosová predložila členom výboru návrh listu, v ktorom žiada ministerku vnútra, aby prevzala nad podujatím záštitu. P. Keresteš uviedol, že pozval, resp. v najbližších dňoch pozve, na podujatie nitrianskeho župana a primátora. Riešila sa aj otázka príhovorov, ktoré by mali mať M. Orosová, M. Mrižová a P. Keresteš.

K. Kučerová Bodnárová, ktorá je iniciátorkou seminára o osobných fondoch, informovala o prípravách a priniesla hotový program. Prihlásených je 40 ľudí, teda atmosféra nebude až taká komorná, ako bolo pôvodne zamýšľané. S príspevkom sa prihlásilo sedem vystupujúcich, malo by ísť o krátke vstupy, dôležitá je diskusia. J. Šedivý zabezpečí technickú realizáciu a miestnosť, ponúkol sa, že bude zapisovateľ. Tiež v spolupráci s K. Kučerovou Bodnárovou a M. Orosovou zabezpečí občerstvenie.

Vo veci zborníka z archívnych dní 2018 a seminára venovaného Jozefovi Kočišovi informoval F. Chudják. Od M. Orosovej dostal päť príspevkov, ďalšie zatiaľ nemá. Kontakty na osoby, ktoré vystúpili, mu dodá M. Orosová a F. Chudják ich následne osloví so žiadosťou o zaslanie príspevku. Ohľadom zborníka z archívnych dní 2013 informoval R. G. Maretta o svojom rozhovore s M. Grófovou, ktorá trvá na svojom stanovisku, že spolu s R. G. Marettom zborník zostaví. Š. Hrivňák informoval o postupe prác na monografii o J. Watzkovi. Približne 1/3 rozsahu textu má hotovú, dokopy predpokladá rozsah čistého textu na 300 – 400 normostrán. Hrivňák v spolupráci s M. Orosovou zaregistroval SSA do dotačného systému Bratislavského samosprávneho kraja. Keď sa spustí modul individuálnych dotácií, vypracuje návrh na udelenie financií pre tento projekt. Ak by nebol schválený, bude sa situácia ďalej riešiť. Redakčná rada Fóra archivárov funguje dobre, darí sa načas vydávať časopis i plniť ho kvalitnými príspevkami.

M. Orosová informovala členov výboru, že bola spolu s tajomníkom Š. Hrivňákom a hospodárkou M. Švolikovou na pobočke v banke zriadiť službu internet banking. Všetci traja majú rovnaký prí-

stup, pričom výpisy môžu sledovať prostredníctvom mobilnej aplikácie. Ďalej informovala, že M. Švoliková vypracuje daňové priznanie a členom výboru sa vypracuje tlačivo, vďaka ktorému budú môcť darovať 3% z daní. Martinovi Kotálovi bolo za jeho technické služby vyplatených 400 €. V kase SSA je nateraz 7 828 €.

V súvislosti s exkurziou naplánovanou na jeseň 2019 informovala výbor M. Bednárová o cestovných možnostiach. Predostrela cenové ponuky, v prípade využitia leteckej i autobusovej dopravy. Rozhodlo sa, že najprv by mala ísť zo strany SSA smerom k členom výzva s cenovou ponukou, aby sa zistil záujem.

Za členov SSA boli jednohlasne prijatí Ingrid Janigová, Soňa Šumová, Lukáš Šimko a Juraj Hirčák.

Zapísal: *Štefan Hrivňák*
Overila: *Martina Orosová*

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV Z 2. APRÍLA 2019 V BRATISLAVE

Program:
1. XXIII. archívne dni v SR 2019
2. Edičná činnosť SSA
3. Hospodárenie
4. Exkurzia 2019
5. Rôzne

Na zasadnutí sa zúčastnilo 7 členov výboru a revíznej komisie. Peter Keresteš informoval o postupnej finalizácii prác v súvislosti s archívnymi dňami. Všetky náležitosti ohľadom cateringu, recepcie pre hostí a prednášateľov, slávnostnej večere, výletov a pod. sú vybavené. P. Keresteš doniesol už aj vytlačený program konferencie, informoval, že plánuje prísť nitriansky viceprimátor, predseda Nitrianskeho samosprávneho kraja, generálny riaditeľ sekcie verejnej správy MV SR. M. Orosová informovala, že nad podujatím prevzala záštitu ministerka vnútra Denisa Saková. Ďalej sa riešili otázky technického zabezpečenia (plátno a dataprojektor), zoznam jubilantov, ktorí sa budú pripomínať na slávnostnej večeri, kultúrny program, ktorý zabezpečí základná umelecká škola v Nitre.

V neprítomnosti R. G. Marettu sa neriešila situácia ohľadom Zborníka SSA 2013. M. Orosová namiesto F. Chudjáka informovala, že editor už vyzbieral väčšinu príspevkov a na zostavení Zborníka SSA 2018 pracuje. Ďalej uviedla, že Š. Hrivňák vyplnil žiadosť o individuálnu dotáciu v rámci dotačného systému Bratislavského samosprávneho kraja na projekt *Jozef Watzka. Srdcom archivár.* V najbližších dňoch predsedníčka zabezpečí dodanie potrebných administratívnych výpisov nevyhnutných pre zaradenie projektu do posudzovania. Následne sa bude čakať na výsledok. Práce na Fóre archivárov pokračujú, na prelom apríla a mája sa plánuje vydanie prvého tohtoročného čísla. K. Kučerová Bodnárová uviedla, že pracuje na sceľovaní informácií o osobných fondoch zo špecializovaných archívov, čo je v súlade so závermi seminára o osobných fondoch, ktorý sa uskutočnil vo februári tohto roka. Zatiaľ spolupracuje najmä s Karin Šišmišovou z Literárneho archívu Matice slovenskej. Ústredný archív SAV má údaje o svojich osobných fondoch pripravené. Diskutovalo sa aj o novej koncepcii internetovej stránky SSA a jej financovania. Členovia zainteresovaní v projekte „osobné fondy" sa stretnú s Martinom Gubášom a Matejom Kotálom, ktorí sú v danej sfére odborníkmi. Spolu sa dohodnú na ďalších krokoch a možnostiach spolupráce. Š. Hrivňák sa opýtal P. Keresteša, či by po archívnych dňoch dali k dispozícii zborník *Dejiny archívov, archívy dejín* na zverejnenie na stránku SSA, s čím P. Keresteš súhlasil.

Stav účtu SSA k 2. aprílu 2019 je 8 309,66 eur. Najbližšie výdavky sa budú týkať archívnych dní, keďže však veľkú časť hradia sponzori, ministerstvo vnútra, centrum podpory a samotný Štátny archív v Nitre, nepredpokladá sa výrazný odliv financií z rozpočtu.

Sponzorom, ktorí majú platenú reklamu na stránke SSA, vystaví pokladníčka M. Švoliková faktúru.

V súvislosti s prípravami jesennej exkurzie informovala výbor M. Orosová, namiesto M. Bednárovej. Exkurzia do Holandska by sa mala uskutočniť v dňoch od 18. – 22. septembra 2019 prostredníctvom cestovnej kancelárie PRIMA TRAVEL. Cena je 199,- eur a zahŕňa dopravu a 2x ubytovanie v hoteli (s raňajkami) pri účasti min. 50 cestujúcich. Vstupy do archívov vybaví M. Lengová (Amsterdam, Haag). Keďže je však potrebné naplniť autobus 50 ľuďmi, pošle sa prostredníctvom SSA výzva, ktorá bude publikovaná aj vo Fóre archivárov.

M. Orosová informovala výbor, že sa 19. marca 2019 zúčastnila školenia špecializovaných archívov v Liptovskom Mikuláši. Vypočula si vízie na ďalšie roky pre slovenské archívnictvo, prednesené pracovníkmi odboru archívov a registratúr MV SR. Členovia výboru skonštatovali, že SSA, ktorá by mala byť partnerom a prípadným oponentom pre OAR, nemôže túto funkciu plniť, lebo OAR ju o svojich plánoch a koncepciách nijako neinformuje. P. Keresteš ako predseda komisie pre tvorbu archívneho terminologického slovníka informoval výbor o koncepcii a postupe prác, debatovalo sa aj o online databáze pečatí a ďalších projektoch, ktoré OAR rozbieha. Keďže kritické slová na školení padli aj smerom na archívnu výučbu, strhla sa diskusia o možnostiach rozvoja štúdia archívnictva smerom k praktickým potrebám archívov a k tomu, aké schopnosti v dnešných časoch archivár potrebuje. Dynamický vývoj je badateľný najmä v oblasti predarchívnej starostlivosti, kde možno konštatovať nedostatky pracovníkov v práci s novými technológiami. M. Orosová informovala o aktivite Krasimíra Damjanova z firmy Bach, s. r. o., ktorá ponúka štipendium pre štúdium informačných technológií v archívnictve. K. Damjanov bude o tom bližšie informovať na archívnych dňoch v Nitre.

M. Orosová ďalej poverila M. Švolikovú, aby zistila, odkedy SSA dlhuje členské poplatky pre Medzinárodnú radu archívov. Informovala J. Roháča, že sa pripravuje ročenka Slovenskej historickej spoločnosti, do ktorej treba pripraviť správy o akciách SSA spoločne s fotografiami.

Za členov SSA boli jednohlasne prijatí Kamila Marhefková, Jakub Roháč, Tomáš Pustai, Daniel Kotuľak, Jarmila Tomčovčíková, Viktória Ráczová, Katarína Gažová, Martina Rácová, Alexandra Glosová, Zsolt Foglszinger, Adriana Klincová, Martina Zbudilová, Slávka Sámelová, Ivana Ďugelová, Lenka Barboriaková.

Členstvo v SSA ukončili Katarína Aštaryová a Ildikó Hrtyan.

Zapísal: *Štefan Hrivňák*
Overila: *Martina Orosová*

Publikačná činnosť zamestnancov štátnych archívov za rok 2017 (I. časť)

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV

ČERVENKOVÁ, Ivana. Štruktúra zamestnancov na nižších úradníckych a služobných postoch na cisárskom panstve Holíč od druhej polovice 18. storočia do roku 1860. In KOHÚTOVÁ, Mária (ed.). *Studia Historica Tyrnaviensia XIX*. Spolok Slovákov v Poľsku v spolupráci s Filozofickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave, 2017, s. 113-130, ISBN 978-83-8111-013-6.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Fungovanie školstva na cisárskych panstvách Holíč a Šaštín od štyridsiatych rokov 18. storočia do štyridsiatych rokov 19. storočia. In *HOP / Historie – otázky – problémy*, roč. 9, 2017, č. 1, s. 234-249.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Obraz remeselnej výroby v mestečkách na cisárskych panstvách Holíč a Šaštín v zrkadle údajov sčítania obyvateľstva z roku 1869. In PALUGA, Lukáš – RÉPÁSOVÁ, Katarína (eds.). *Remeslá a živnosti v dejinách miest*. Zborník príspevkov z rovnomenného sympózia 28. a 29. september 2016 Komárno. Bratislava – Komárno, 2017, s. 127-139, ISBN 978-80-971528-5-7.

ČERVENKOVÁ, Ivana. (Anotácia) DRŠKA, Richard. *Mestská správa Skalice do roku 1711*. Záhorské múzeum v Skalici, 2016, 314 s. ISBN 978-80-85446-87-6. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 2, s. 104-106, ISSN 1339-8423.

ČERVENKOVÁ, Ivana. (Anotácia) DUCHOŇOVÁ,

Diana – FUNDÁRKOVÁ, Anna (eds.). *Hrady a hradné panstvá na Slovensku. Dejiny, majitelia, prostredie*. Bratislava: Veda, Historický ústav SAV, 2016, 239 s., ISBN 987-80-224-1539-2. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 122-124, ISSN 1339-8423.

HAFKOVÁ, Zuzana – MAKOVÁ, Alena. Využitie hydroxypropylcelulózy pri spevnení pauzovacieho papiera. In *Zborník z konferencie Remeslo a kniha 2017*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2017, s. 20-25, ISBN 978-80-8149-082– 8.

HOLÍKOVÁ, Michaela. Napoleon a guvernér Hudson Lowe. In *Bulletin Československej napoleonskej spoločnosti*, roč. XXI., marec 2017, s. 16-19, ISSN 1213-6988.

HOLÍKOVÁ, Michaela. Zdravotný stav Napoleona Bonaparta na Svätej Helene In *Bulletin Československej napoleonskej spoločnosti*, roč. XXI., jún 2017, s. 10-14, ISSN 1213-6988.

HOLÍKOVÁ, Michaela – HRIVŇÁK, Štefan. Vyvážená strava archivára. In *Fórum archivárov,* roč. XXVI., 2017, č. 1, s. 54-56, ISSN 1339-8423.

HRIČOVSKÁ, Janka. Zbierka pálfiovských máp a plánov v Slovenskom národnom archíve. In PESCHL, Robert – FENCIK, Robert (eds.). *Historické mapy 2017*. Elektronický zborník príspevkov z rovnomennej vedeckej konferencie. Bratislava, 2017, s. 23-32, ISBN 978-80-89060-24-5.

HUDEC, Samuel – HOLÍKOVÁ, Michaela. Problematika spracovávania osobných fondov slovenskej povojnovej emigrácie v Slovenskom národnom archíve. In HRIVŇÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2017*. Bratislava: Spoločnosť slovenských archivárov, 2017, s. 193-202, ISBN 987-80-971356-3-8.

KAFÚNOVÁ, Jana. Slovenský národný archív na cestách za poznaním III. In *Fórum archivárov,* roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 61-63, ISSN 1339-8423.

KÁMEN, Matej. Reštaurovanie knihy prevádzkových nákladov. In *Zborník z konferencie Remeslo a kniha 2017*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2017, s. 62-67, ISBN 978-80-8149-082– 8.

KUZMÍKOVÁ, Miriam a kol. *„ ... a národ oboril sa na národ.“ Veľká vojna v archívnych dokumentoch Slovenského národného archívu*. Bratislava: Slovenský národný archív, 2017, 213 s., ISBN 978-80-972850-0-5.

LUZ, Rastislav. Inštrukcia Heleny Turzovej pre „hospodára domu svätojurského“. In *Historika Malokarpatský historický občasník*, roč. 6, 2017, č. 1, s. 12-15, ISSN 1338-998-X.

LUZ, Rastislav. Fundácie grófov zo Svätého Jura a Pezinka v bratislavskom františkánskom konvente. In *Studia Capuccinorum Boziniensia*, roč. 4, č. 3. Bratislava: Minor, 2017, s. 72-85.

LUZ, Rastislav. Náboženský život mestečka Svätý Jur v rokoch 1514 – 1628. In DOLEŽALOVÁ, Markéta – PAVLÍKOVÁ, Lenka et al. *„Tu stojím, inak nemôžem...“ : Reformácia od počiatkov do súčasnosti*. Bratislava – Praha: Štátny archív v Bratislave – Ústav pro studium totalitních režimů, 2017, s. 73-85, ISBN 978-80-87912-94-2.

LUZ, Rastislav – SNAKOVÁ, Martina. Výstava „Európske kontakty v premenách času“ v Štátnom archíve v Bratislave. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 1, s. 49-50, ISSN 1339-8423.

MAKOVÁ, Alena. Spomienka na Davida Unreicha v podobe zreštaurovanej knihy výstrižkov. In *Múzeum* 4/2017. Bratislava: Slovenské národné múzeum, s. 46-49, ISSN 0027-5263.

MAKOVÁ, Alena. Spomienka na Davida Unreicha. In *Zborník z konferencie Remeslo a kniha 2017*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2017, s. 108-117, ISBN 978-80-8149-082-8.

PACHEROVÁ, Laura. Komplexné reštaurovanie Prevádzkovej knihy nákladov z fondu štátnej mincovne v Alba Iulii. In *Zborník z konferencie Remeslo a kniha 2017*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2017, s. 156-161, ISBN 978-80-8149-082– 8.

PÚČIK, Marek. Oltárnictvo sv. Antona Pustovníka v Bojniciach v stredoveku. In BENKOVÁ, Eva – PÚČIK, Marek (zost.). *Ingenii laus: Zborník štúdií venovaný jubilujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2017, s. 333-340, ISBN 978-80-223-4410-4.

PÚČIK, Marek. Označenie „suburbani“ (podhradčania) v Zoborskej listine z roku 1113. In DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, 2017, s. 227-236, ISBN 978-80-224-1608-5.

PÚČIK, Marek. Bojnice (Nitrianska župa). In DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, 2017, s. 258-

260, ISBN 978-80-224-1608-5.
PÚČIK, Marek. Čachtice (Nitrianska župa). In DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, 2017, s. 274-278, ISBN 978-80-224-1608-5.
PÚČIK, Marek. Dobrá Voda (Nitrianska župa). In DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, 2017, s. 287-289, ISBN 978-80-224-1608-5.
PÚČIK, Marek. Holíč (Nitrianska župa). In DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, 2017, s. 306-310, ISBN 978-80-224-1608-5.
PÚČIK, Marek. Korlátka (Nitrianska župa). In DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, 2017, s. 323-325, ISBN 978-80-224-1608-5.
PÚČIK, Marek. Prievidza (Nitrianska župa). In DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, 2017, s. 365-366, ISBN 978-80-224-1608-5.
PÚČIK, Marek. Sivý Kameň (Nitrianska župa). In DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, 2017, s. 374-376, ISBN 978-80-224-1608-5.
PÚČIK, Marek. Tematín (Nitrianska župa). In DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: Veda; Historický ústav SAV, 2017, s. 402-404, ISBN 978-80-224-1608-5.
BENKOVÁ, Eva – PÚČIK, Marek (zost.). *Ingenii laus: Zborník štúdií venovaný jubilujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2017, 450 s., ISBN 978-80-223-4410-4.
WEINŠTUKOVÁ, Michaela. Posledné dni Napoleonovho života. In *Bulletin Československej napoleonskej spoločnosti*, roč. XXI., september 2017, s. 3-8, ISSN 1213-6988.
WEINŠTUKOVÁ, Michaela. Príčiny Napoleonovej smrti. In *Bulletin Československej napoleonskej spoločnosti*, roč. XXI., december 2017, s. 9-14, ISSN 1213-6988.
WEINŠTUKOVÁ, Michaela. Písané obrazom: Nová výstava v Slovenskom národnom archíve. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 2, s. 53-55, ISSN 1339-8423.
WEINŠTUKOVÁ, Michaela. (Anotácia) DUCHOŇOVÁ, Diana – LENGYELOVÁ, Tünde (eds.). *Hradné kuchyne a šľachtické stravovanie v ranom novoveku*. Bratislava: Veda, 2016, 314 s., ISBN 978-80-224-1538-5. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 124-126, ISSN 1339-8423.
WOLFSHŐRNDL, Vladimír. Námety archívnych tém (vo forme téz) ako podklad a východisko pre archívno–teoretický výskum alebo úvod do analyticko–kritického rozboru spracúvania a sprístupňovania archívnych dokumentov (archívnych fondov). In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 1, s. 33-38, ISSN 1339-8423.
WOLFSHŐRNDL, Vladimír. Aproximácia periodizácie a chronologizácie v archívnej vede a v archívnej praxi. Pokus o syntézu (1. časť). In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 2, s. 22-27, ISSN 1339-8423.
ZELENÝ, Roman. Reštaurovanie rámu fotografie vojaka. In *Zborník z konferencie Remeslo a kniha 2017*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2017, s. 208-213, ISBN 978-80-8149-082– 8.

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV, ŠPECIALIZOVANÉ PRACOVISKO SLOVENSKÝ BANSKÝ ARCHÍV V BANSKEJ ŠTIAVNICI

DUNAJOVÁ, Helena – OLAJCOVÁ, Katarína. Osoba Gašpara Weindla v archívnych dokumentoch Slovenského banského archívu. In *MONTANREVUE Časopis o baníctve a bansko-historickom dedičstve*, roč. X., december 2017, č. 4, s. 9-10.
MIHOKOVÁ, Mária – MICHELIK, Juraj. Historické banské mapy vo fondoch Slovenského banského archívu. In PESCHL, Robert – FENCIK, Robert (eds.). *Historické mapy 2017*. Elektronický zborník príspevkov z rovnomennej vedeckej konferencie. Bratislava, 2017, ISBN 978-80-89060-24-5.
SCHILLEROVÁ, Janka. Rekonštrukčné práce v Slovenskom banskom archíve. In *Štiavnické noviny*, roč. XXVIII., 24. august 2017, č. 28, s. 1, 3.
SCHILLEROVÁ, Janka. Deň otvorených dverí. In *Štiavnické noviny*, roč. XXVIII., 31. august 2017, č. 29, s. 1.

SCHILLEROVÁ, Janka. Deň otvorených dverí. In *Štiavnické noviny*, roč. XXVIII., 6. september 2017, č. 30, s. 3.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI

GRAUS, Igor. *Pro virtute et merito. Vznik a vývoj vyznamenaní do roku 1815. Panovnícke, dynastické, pontifikálne, záslužné a dámske rady a dekorácie*. Bratislava: Veda, 2017, 566 s., ISBN 978-80-224-1479-1.

GRAUS, Igor. Testament Michala Königsbergera. Michael Königsberger´s testament. In NOVOTNÁ, Mária - PIATROVÁ, Alena (eds.). *Majster Pavol z Levoče. Ruky a zlato v službe ducha*. Bratislava: Slovenské národné múzeum - Historické múzeum, 2017, Kat. 27., s. 126-127, ISBN 978-80-80604-15-8.

GRAUS, Igor. Odpustková listina pre Tobiáša Rockenfingera. Indulgence charter for Tobias Rockenfinger. In NOVOTNÁ, Mária – PIATROVÁ, Alena (eds.). *Majster Pavol z Levoče. Ruky a zlato v službe ducha*. Bratislava: Slovenské národné múzeum - Historické múzeum, 2017, Kat. 28., s. 128-129, ISBN 978-80-80604-15-8.

GRAUS, Igor. Listina o kúpe bane na zelenú farbu na Pieskoch Vítom Mühlsteinom. Charter on the purchase of a green dye mine at Sandberg by Vitus Mühlstein. In NOVOTNÁ, Mária – PIATROVÁ, Alena (eds.). *Majster Pavol z Levoče. Ruky a zlato v službe ducha*. Bratislava: Slovenské národné múzeum-Historické múzeum, 2017, Kat. 48., s. 174-175, ISBN 978-80-80604-15-8.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ARCHÍV BANSKÁ ŠTIAVNICA

ČELKO, Mikuláš (zost.). *Banská Štiavnica – mesto svetového dedičstva UNESCO*. Banská Bystrica: Štúdio Harmony, s. r. o., 2017, 139 s., ISBN 978-80-89150-48-6.

ČELKO, Mikuláš. Historické písomné pramene – cesta k poznaniu starších dejín Banskej Štiavnice. In ČELKO, Mikuláš (zost.). *Banská Štiavnica – mesto svetového dedičstva UNESCO*. Banská Bystrica: Štúdio Harmony, s. r. o., 2017, s. 71-81, ISBN 978-80-89150-48-6.

ČELKO, Mikuláš. Historické písomné pramene ako zdroje poznania dejín Banskej Štiavnice. In *Štiavnické noviny*, roč. XXVIII, 1.6.2017, č. 21, s. 1, 3.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ARCHÍV KREMNICA

DOBROTKOVÁ, Katarína. Rok v kremnickom archíve. In *Kremnické noviny*, roč. XXVL., 2017, č. 12, s. 13.

HIRSCHNEROVÁ, Lenka. Pripomíname si výročie úmrtia Michala Matunáka. In *Kremnické noviny*, roč. XXVL., 2017, č. 12, s. 14.

SOLČÁNIOVÁ, Valéria. Spomienka na osobnosť PhDr. Teodora Lamoša, CSc. – udelenie čestného občianstva in memoriam. In HRIVŇÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2017*. Bratislava: Spoločnosť slovenských archivárov, 2017, s. 305-318, ISBN 978-80-971356-3-8.

SOLČÁNIOVÁ, Valéria. PhDr. Teodor Lamoš, CSc. – udelenie čestného občianstva in memoriam. In *Kremnické noviny*, roč. XXVL., 2017, č. 7, s. 3.

SOLČÁNIOVÁ, Valéria. Deň otvorených dverí v kremnickom archíve. In *Kremnické noviny*, roč. XXVL., 2017, č. 7, s. 7.

SOLČÁNIOVÁ, Valéria. Spomienka na PhDr. Adrianu Ezrovú. In *Kremnické noviny*, roč. XXVL., 2017, č. 10, s. 16.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ARCHÍV LUČENEC

BECANIOVÁ, Kristína. Smaltovníctvo v Novohrade. In ŠESTÁK, Mišo (ed.). *Zborník z tretieho stretnutia priateľov regionálnej histórie*. Hradište: Občianske združenie Priatelia histórie Novohradu v spolupráci o občianskym združením Pre-Hradište, 2017, s. 278-293.

BECANIOVÁ, Kristína. Vznik a vývoj tlačiarní v Lučenci. In ŠESTÁK, Mišo (ed.). *Zborník z tretieho stretnutia priateľov regionálnej histórie*. Hradište: Občianske združenie Priatelia histórie Novohradu v spolupráci o občianskym združením Pre-Hradište, 2017, s. 201-207.

BECANIOVÁ, Kristína. Reformácia a vzdelávanie / Na počiatku bolo slovo/LUTHER/2017/500 reformácie. In *Lúč evanjelia*, október 2017. Lučenec: ECAV Lučenec, 2017, s. 3-4.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO RIMAVSKÁ SOBOTA

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO VEĽKÝ KRTÍŠ

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ZVOLEN

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BRATISLAVE

BABIRÁT, Marián. Juraj Fabian: archivár a historik – život a dielo. In HRIVŇÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2017*. Bratislava: Spoločnosť slovenských archivárov, 2017, s. 319-329, ISBN 978-80-971356-3-8.

PAVLÍKOVÁ, Lenka – ZEMKO, Pavol. Testament Jána Palárika. In MANÁK, Marian – ŽAŽOVÁ, Henrieta. *Fons Tyrnaviensis VII*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis: Ústav dejín Trnavskej univerzity Vol 7, (2017), s. 190-195, ISBN 978-80-568-0087-4.

KARTOUS, Peter – PAVLÍKOVÁ, Lenka – VRTEL, Ladislav. *Heraldický almanach V.* Bratislava: Heraldický klub, 2017, 214 s., ISBN 978-80-969957-4-5.

PAVLÍKOVÁ, Lenka – KUKUČA, Jaroslav – KLEMENT, Martin. *Kostol svätých Cyrila a Metoda v Novej Bošáci. Stavba kostola v období komunizmu*. Nová Bošáca: Jaroslav Kukuča, 2017, 445 s., ISBN 978-80-972631-4-0.

POCISKOVÁ, Miriam. *Historický atlas obyvateľstva Slovenska (18. – 1. pol. 20. storočia)*. Bratislava: MKD, 2017, 251 s., ISBN 978-80-89881-06-2 (spoluautor).

SNAKOVÁ, Martina. Vplyv rekatolizácie v mestách Bardejov a Prešov z pohľadu rehole františkánov a minoritov. In DOLEŽALOVÁ, Markéta – PAVLÍKOVÁ, Lenka et al. *„Tu stojím, inak nemôžem.“ Reformácia od počiatkov do súčasnosti*. Bratislava – Praha: Štátny archív v Bratislave – Ústav pro studium totalitných režimů, 2017, s. 188-200, ISBN978-80-87912-94-2.

SNAKOVÁ, Martina – LUZ, Rastislav. Výstava „Európske kontakty v premenách času“ v Štátnom archíve v Bratislave. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 1, s. 49-50, ISSN 1339-8423.

SZŐCSOVÁ, Lucia. O Štátnom archíve v Bratislave. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 97-101, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BRATISLAVE, PRACOVISKO ARCHÍV MODRA

FEJEŠOVÁ, Mária. Ján Milan Dubovský, osobný fond archivára a historika. In HRIVŇÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2017*. Bratislava: Spoločnosť slovenských archivárov, 2017, s. 297-303, ISBN 978-80-971356-3-8.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH

MIKOVÁ, Miroslava. Dejiny archívov – archívy dejín. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 65-66, ISSN 1339-8423.

MIKOVÁ, Miroslava. (Anotácia) HOLEC, Roman. *Človek a príroda v „dlhom“ 19. storočí*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2014, 341 s., ISBN 978-80-971540-4-2. In *Mesto a dejiny,* roč. 6, 2017, č. 1, s. 98-99, ISSN 1339-0163.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV MICHALOVCE

IHNÁT, Václav. Petrikovce v rokoch 1918 – 1989. In MOLNÁR, Martin (zost.). *Petrikovce*. Michalovce: Jaroslav Mihaľko, Polygrafické práce, 2017, s. 47-89, ISBN 978-80-89925-03-2.

IHNÁT, Václav. Iňačovce v rokoch 1944 – 1989. In

MOLNÁR, Martin (zost.). *Iňačovce*. Michalovce: Lojan Excel Plus, 2017, s. 77-118, ISBN 978-80-89508-22-8.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV ROŽŇAVA

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV SPIŠSKÁ NOVÁ VES

PALKOVÁ, Nina. Stará hudba na Spiši. In *Ičko* 4, Mesto Spišská Nová Ves, 2017, s. 9.

SMOROŇ, Matúš. *Kaštieľ Uzovský Šalgov 1840 – 2017*. Obec Uzovský Šalgov, 2017, 18 s.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV TREBIŠOV

BANDOĽOVÁ, Margita. *Hrčeľ*. Michalovce: Jaroslav Mihaľko, Polygrafické práce, 2017, 112 s., ISBN 978-80-970474-9-8.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE

BELEJ, Milan. V prúdení času. In KERESTEŠ, Peter (ed.) *Región Nitra. Kraj histórie, slnka, vody a vína*. Nitra: Nitriansky samosprávny kraj, 2017, s. 77-128 (v spoluautorstve s P. Kerestešom).

BELEJ, Milan. Nitriansky archív ukrýva aj Štefánikov pas. In *Sme*, roč. 25, 28. 9. 2017, s. 7.

HOLEČKA, Ladislav. Štátny archív - jeho význam v minulosti i dnes. In *MY Nitrianske noviny*, roč. 26, 2017, č. 21.

KERESTEŠ, Peter (ed.). *Región Nitra. Kraj histórie, slnka, vody a vína*. Nitra: Nitriansky samosprávny kraj, 2017, 214 s.

KERESTEŠ, Peter. V prúdení času. In KERESTEŠ, Peter (ed.). *Región Nitra. Kraj histórie, slnka, vody a vína*. Nitra: Nitriansky samosprávny kraj, 2017, s. 77-128 (v spoluautorstve s M. Belejom).

KERESTEŠ, Peter. K lokalizácii zaniknutých stredovekých sídlisk na Dolnej Nitre (Búš, Čechy, Čierna, Etejovce, Ľutov, Pieščany, Tepličany). In BENKOVÁ, Eva – PÚČIK, Marek (zost.). *Ingenii laus: Zborník štúdií venovaný jubilujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2017, s. 159-190, ISBN 978-80-223-4410-4.

KERESTEŠ, Peter. Mikula v stredoveku. Mikola története a középkorban. In NOVÁKOVÁ, Margaréta – TÓTH, Peter (eds.). *Mikula – Garammikola*. Nitra: Občianske združenie Mikulčan, 2017, s. 76-87.

KERESTEŠ, Peter. Vývoj obce v rokoch 1526 až 1848. Mikola fejlődése 1526 és 1848 között. In NOVÁKOVÁ, Margaréta – TÓTH, Peter (eds.). *Mikula – Garammikola*. Nitra: Občianske združenie Mikulčan, 2017, s. 88-129.

KERESTEŠ, Peter. Jubileum našej kolegyne Mgr. Terézie Féderovej. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 3, s. 130-131, ISSN 1339-8423.

KERESTEŠ, Peter. Dejiny archívov – archívy dejín. In *Mojmírovčan*, roč. 23, 2017, č. 11-12, s. 11.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV KOMÁRNO

PALUGA, Lukáš. Siedme komárňanské kolokviá historikov a archivárov. In *Fórum archivárov,* roč. 26, 2017, č. 3, s. 68 – 69, ISSN 1339-8423.

PALUGA, Lukáš – RÉPÁSOVÁ, Katarína. (eds.). *Remeslá a živnosti v dejinách miest – Mesterségek és kisipar városaink történelmében*. Bratislava; Komárno: MVSR, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno, 2017, 185 s., ISBN 978-80-971528-5-7.

PALUGA, Lukáš – RÉPÁSOVÁ, Katarína. Bulletin: *Sociálna a zdravotná starostlivosť v dejinách Komárna – Szociális és egészségügyi ellátás Komárom történetében*. Bratislava; Komárno: MVSR, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno, 2017, 13 s., ISBN 978-80-971528-6-4.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV LEVICE

BEŠINOVÁ, Eva. Mikula v období 1945 až 1966. In NOVÁKOVÁ, Margaréta – TÓTH, Peter (eds.). *Mikula – Garammikola*. Nitra: Občianske združenie Mikulčan, 2017, s. 184-211.

VINCZE, Ladislav. Mikula na ceste k modernizácii

v rokoch 1848 – 1918. In NOVÁKOVÁ, Margaréta – TÓTH, Peter (eds.). *Mikula – Garammikola*. Nitra: Občianske združenie Mikulčan, 2017, s. 130-151.

VINCZE, Ladislav. Mikula v prvej Československej republike 1918 – 1938. In NOVÁKOVÁ, Margaréta – TÓTH, Peter (eds.). *Mikula – Garammikola*. Nitra: Občianske združenie Mikulčan, 2017, s. 152-169.

VINCZE, Ladislav. Mikula po Viedenskej arbitráži 1938 – 1945. In NOVÁKOVÁ, Margaréta – TÓTH, Peter (eds.). *Mikula – Garammikola*. Nitra: Občianske združenie Mikulčan, 2017, s. 170-183.

VINCZE, Ladislav. Z histórie cirkví v Mikule. In NOVÁKOVÁ, Margaréta – TÓTH, Peter (eds.). *Mikula – Garammikola*. Nitra: Občianske združenie Mikulčan, 2017, s. 214-233.

VINCZE, Ladislav. Z dejín školstva v Mikule. In NOVÁKOVÁ, Margaréta – TÓTH, Peter (eds.). *Mikula – Garammikola*. Nitra: Občianske združenie Mikulčan, 2017, s. 236-249.

VINCZE, Ladislav. Románsky kostol v Leviciach-Kalinčiakove. In *Pamiatky a múzeá*, 2017, č. 2, s. 50-53.

VINCZE, Ladislav. Vyše 100-ročné kúpalisko Margita – Ilona. In *My Týždeň na Pohroní*, roč. 26/14, 2017, č. 22, s. 2.

VINCZE, Ladislav. Levickú verejnú plaváreň otvorili v roku 1900. In *My Týždeň na Pohroní*, roč. 26/14, 2017, č. 23, s. 2.

VINCZE, Ladislav. Na levickom sídlisku chátra známa plaváreň. In *My Týždeň na Pohroní*, roč. 26/14, 2017, č. 24, s. 2.

VINCZE, Ladislav. Na sklonku 19. storočia sa do Pereca ponárali v koši. In *My Týždeň na Pohroní*, roč. 26/14, 2017, č. 25, s. 2.

VINCZE, Ladislav. Z histórie rímskokatolíckeho kostola v Kalinčiakove. In *My Týždeň na Pohroní*, roč. 26/14, 2017, č. 50-51, s. 10.

VINCZE, Ladislav. Stalo sa v Leviciach pred 100 rokmi. In *My Týždeň na Pohroní*, roč. 26/14, 2017, od č. 10 - č. 50-51.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO NOVÉ ZÁMKY

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV ŠAĽA

KOTRUSOVÁ, Júlia. *Dejiny premonštrátskeho kláštora sv. Jána Krstiteľa v Jasove v stredoveku*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis a Veda, vydavateľstvo SAV, 2017, 166 s., ISBN 978-80-568-0049-2.

SZEKERESOVÁ, Judita. Večery v archíve: Prednáška „Čo sa stalo pred 100 rokmi v regióne“. In *Slovo Šaľanov,* roč. 22, 2017, č. 2, s. 8.

SZEKERESOVÁ, Judita. Deň otvorených dverí v archíve v Šali. In *Fórum archivárov*, roč. XXVI., 2017, č. 2, s. 55-56, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV TOPOĽČANY

GREŽĎOVÁ, Helena. Spomienka diplomantky nielen na Elemíra Rákoša. In HRIVŇÁK, Štefan – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2017*. Bratislava: Spoločnosť slovenských archivárov, 2017, s. 83-85, ISBN 987-80-971356-3-8.

MACALÍKOVÁ, Lucia. Četnícka stanica v Bojnej. In *MY Topoľčianske noviny*, roč. 58, 2017, č. 12, s. 4.

MACALÍKOVÁ, Lucia. Četnícka stanica v Krušovciach, 1. časť. In *MY Topoľčianske noviny*, roč. 58, 2017, č. 15, s. 4.

MACALÍKOVÁ, Lucia. Četnícka stanica v Krušovciach, 2. časť. In *MY Topoľčianske noviny*, roč. 58, 2017, č. 17, s. 4.

MACALÍKOVÁ, Lucia. Četnícka stanica v Klátovej Novej Vsi. In *MY Topoľčianske noviny*, roč. 58, 2017, č. 35, s. 4.

MACALÍKOVÁ, Lucia. Defibrilátor v Nemocnici v Topoľčanoch. In *MY Topoľčianske noviny*, roč. 58, 2017, č. 39, s. 3.

ŠUMOVÁ, Soňa. V archíve priblížili históriu evanjelickej cirkvi v regióne. In *MY Topoľčianske noviny*, roč. 58, 2017, č. 25, s. 4.

Zdroj: *výročná správa štátnych archívov SR za rok 2017 a informácie zaslané od autorov*
Spracovala: *Ivana Červenková, SNA*

Novinky z ICA

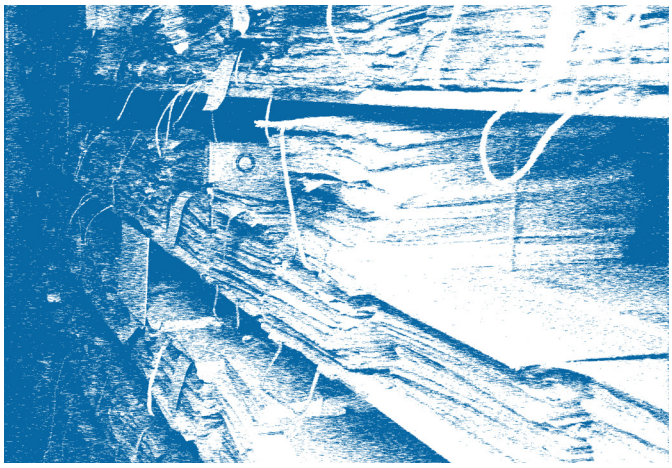
PRÍHOVOR NOVÉHO PREDSEDU EURBICA A NIEKOĽKO POSTREHOV K NEMU

Európska vetva Medzinárodnej rady archívov, skrátene EURBICA, je so svojimi viac než 900 členmi jedným z najväčších celkov v rámci Medzinárodnej rady archívov (ICA).[1] Toto celoeurópske profesné združenie pokrýva archívne aktivity v rámci aj mimo Európskej únie. Ostatné dva roky fungovala pod vedením predsedníčky Deborah Jenkinsovej. Rok 2019 priniesol na predsedníckom poste personálnu výmenu. Novým predsedom sa stal Charles J. Farrugia z Národného archívu Malty (*National Archives of Malta*). Jeho posolstvo, príhovor pri preberaní funkcie, prináša aktuálne webstránka ICA.[2] Z aktivít a kontaktov, ktoré sa za posledné roky podarilo vybudovať, spomína nový predseda najmä rôzne úrovne účasti a spolupráce s európskymi archívnymi inštitúciami ako napríklad Európska archívna skupina (*European Archives Group*), Európska rada národných archivárov (*European Board of National Archivists*) a ICARUS. Participovala taktiež na množstve konferencií a podujatí, prostredníctvom ktorých sa budovali inštitucionálne a osobné kontakty.

Počas nadchádzajúcich dvoch rokov plánuje EURBICA pokračovať práve v týchto nastavených procesoch, čo je však uskutočniteľné len za aktívneho prispenia jej jednotlivých členov. Na základe týchto skutočností vyzýva Charles J. Farrugia k lepšej spolupráci a participácii jednotlivých archivárov z celej Európy napríklad i zdieľaním informácií o organizovaných akciách, udalostiach a projektoch. Na šírenie informácií a v tých prípadoch, kde je to potrebné, aj na diskusiu o problémoch, bude EURBICA využívať najmä svoje sociálne siete. V súčasnosti môžete jej aktivity sledovať na jej webstránke https://www.ica.org/en/about-eurbica alebo Facebooku https://www.facebook.com/Eurbica/ .

Najmä facebookový profil EURBICA je v súčasnosti veľmi aktívny. Denne na ňom môžete nájsť niekoľko nových príspevkov obsahujúcich aktuálne informácie o dianí v archívoch po celej Európe. Okrem informácií o konferenciách, rôznych archívnych udalostiach a archívnych aktivitách tam môžete nájsť i výročia, zaujímavosti, či propagačné videá. Obsah tvoria aktívni prispievatelia spomedzi členov EURBICA a aj nečlenovia – európski archivári. To, o čo sa na európskej úrovni snaží EURBICA, je od 12. júna 2018 aj ambíciou facebookového profilu s názvom Spoločnosť slovenských archivárov (SSA) uzavretá skupina[3] a pre tých, ktorí nie sú aktívni na sociálnych sieťach práve časopis Fórum archivárov. Obe tieto platformy sú tu pre Vás a Vaše aktivity, akcie, informácie a postrehy. Ich obsah vytvárate Vy, členovia SSA ako aj nečlenovia, aktívni archivári z celého Slovenska. Len s Vami sme schopní ich obsahovo napĺňať a spoločne tak propagovať našu prácu a v neposlednom rade obhajovať svoje postavenie a spoločenskú dôležitosť. Verím dokonca aj tomu, že tak, ako to dokážeme na našej úrovni, tak to dokážeme i na tej európskej.

Katarína Kučerová Bodnárová
Archív výtvarného umenia SNG

[1] V súčasnosti má EURBICA 4 členov zo Slovenska. Stav k marcu 2019 podľa https://www.ica.org/en/about-eurbica.
[2] https://www.ica.org/en/message-from-incoming-chairperson-dr-charles-j-farrugia.
[3] V súčasnosti má skupina 443 členov. Stav k marcu 2019 podľa https://www.facebook.com/groups/1775511239231602/about/.

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY A ROZHOVORY

OBNOVENIE PRÁC NA VYDANÍ SLOVNÍKA ARCHÍVNEJ TERMINOLÓGIE

Potreba vydať vlastný terminologický slovník sa ťahá od konštituovania moderného slovenského archívnictva, zvlášť od založenia odborného časopisu Slovenská archivistika v roku 1966 ako jeho základného odborného a publikačného fóra. Tento dôležitý zámer sa však napriek viacerým pokusom doteraz nepodarilo realizovať, hoci sa už takpovediac blížili začiatkom 21. storočia k finalizácii. Výsledkom týchto prác bol rukopis terminologického slovníka (2003), ktorý pod vedením redakčnej rady a širšieho autorského kolektívu zostavil Marián R. Zemene. Posledná, aktualizovaná a upravená verzia tohto slovníka, vznikla v roku 2012. Absencia vlastného terminologického slovníka je pre archivistiku ako modernú vedu stále hendikepom. Je nepochybné, že ako moderná vedná disciplína musí neustále ustaľovať a upevňovať vlastnú odbornú terminológiu nielen pre svoj rozvoj a identitu, ale aj pre odbornú a bežnú jazykovú komunikáciu. Preto musí mať vypracovaný i vlastný terminologický slovník, resp. terminologickú databázu za jednotlivé odborné oblasti, v súčasnosti nielen v tlačenej, ale už aj v elektronickej podobe sprístupnenú na internete. Vydanie nového terminologického slovníka bolo preto jedným z prvých uznesení obnovenej Vedeckej archívnej rady (č. 5/2018 z 10. apríla 2018). Za týmto účelom vznikla riešiteľská pracovná skupina pod vedením Petra Keresteša. Jej členmi sa stali Igor Graus, Erika Javošová, Jana Kurucárová, Alena Maková, Božena Malovcová, Mária Mrižová, Veronika Nováková a Ján Valo. Základnými výstupmi pre nový „Slovník archívnej terminológie“ sa stali spomenuté rukopisy terminologického slovníka z rokov 2003 a 2012. Redaktorom bude P. Keresteš. Slovník archívnej terminológie bude kolektívnym autorským dielom pôvodného a nového autorského kolektívu (bez priameho vyznačenia autorstva jednotlivých hesiel v diele). Pracovná skupina zasadala zatiaľ dvakrát. Na týchto úvodných zasadnutiach sa prerokovala problematika tvorby hesiel a najnaliehavejšie otázky spojené s aktuálnym výberom, resp. návrhom na doplnenie nových hesiel, odstránenie zastaraných a nepotrebných hesiel a návrhy na významovú a štylistickú úpravu už existujúcich hesiel z pôvodných rukopisov terminologického slovníka. Poukázalo sa tiež na niektoré nedostatky pôvodnej verzie rukopisu (zlá jazyková štylizácia niektorých hesiel, používanie archaických slov, zastaraná terminológia), na potrebu zosúladiť heslá so súčasnou platnou archívnou terminológiou a potrebu doplniť termíny zo súčasnej archívnej terminológie a vyriešiť aj autorstvo jednotlivých hesiel. Zároveň sa pristúpilo k rozdeleniu úloh spojených s revidovaním jednotlivých hesiel podľa jednotlivých tematických blokov z pôvodnej verzie rukopisu slovníka (2003). Usporiadanie archívneho terminologického slovníka bude formou abecedne zoradených hesiel, tak ako sa uplatňuje v iných moderných terminologických slovníkoch. Po definitívnom výbere, teda prvej časti prác na slovníku, sa pripraví konečný zoznam terminologických hesiel archívneho terminologického slovníka a následne pristúpia členovia pracovnej skupiny k vypracovaniu jeho hesiel podľa zvolenej metodiky (splnenie tejto úlohy sa predpokladá v priebehu roka 2019). Štruktúra nového terminologického slovníka a jeho hesiel bude zodpovedať štruktúre terminologického hesla v zmysle metodiky odporúčacieho materiálu „Obežník určený terminologickým komisiám pri ústredných orgánoch štátnej správy“ z 20. júla 2018. Zo vzájomnej diskusie členov pracovnej skupiny je zrejmé, že rešpektovanie tejto odporúčanej štruktúry je dôležité pre zaradenie archívneho terminologického slovníka do Slovenskej terminologickej databázy, ktorá je sprístupnená elektronicky a teda zabezpečí vo verejne prístupnej elektronickej podobe sprístupnenie archívnej terminologickej databázy čo najširšiemu okruhu používateľov, čo je potrebné pre samotné udomácnenie sa termínov archivistiky v iných spoločenských a vedných odboroch. Verím, že naštartované práce na novom terminologickom slovníku sa zavŕšia do úspešného konca.

Peter Keresteš
Štátny archív v Nitre

ROZHOVOR S MICHALOM MACHÁČKOM O ŠTÚDIU V RUSKÝCH ARCHÍVOCH

Štefan Hrivňák (ďalej ŠH). Dobrý deň, pán doktor,

v českej a slovenskej historickej obci, ale aj v laickej verejnosti ste vzbudili veľký záujem biografiou o Gustávovi Husákovi, pri ktorej ste čerpali aj z bohatého výskumu v ruských archívoch. Do akej miery ovplyvnili finálne dielo informácie, ktoré ste získali práve z týchto archívov? Našli ste zásadné pramene, ktoré zmenili Váš pohľad na niektorú z konkrétnych udalostí Husákovho života?

Michal Macháček (ďalej MM). *Přeji neméně dobrý den.*

Nejsme bohužel, možná bohudík pupek světa. Česko-slovenský prostor nefunguje nezávisle od celkové geopolitické konstelace a nebylo tomu jinak ani během Husákova života. Poválečné Československo bylo víceméně sovětskou gubernií a z toho vyplývá důležitost ruských pramenných zdrojů pro poznání tehdejšího dění včetně Husákovy veřejné činnosti.

Sice bych neřekl, že tyto materiály radikálně mění pohled na Husákovu osobnost, ale pomáhají vyjasnit či usměrnit různé otázky z jeho života, neméně pak vybuzují k novým otázkám. Díky ruským písemnostem můžeme lépe nahlédnout do politického zákulisí, přiblížit si sovětskou optiku, jak byl Husák vnímám, a to i svými politickými souputníky, kteří na něho dodávali do Moskvy informace. Uvědomíme si jednak, pod jak silným drobnohledem a vlivy se nacházel, že se ve svých projevech velice reguloval, jak osamělý je člověk, který dobude nejvyšších politických pater a jak tvrdě musí konat, aby se v nich udržel.

ŠH. To sú istotne veľmi cenné a zaujímavé poznatky. V ktorých ruských archívoch konkrétne ste absolvovali výskum? A v čom sú podľa Vás rozdiely medzi bádaním v archívoch v Čechách, na Slovensku a v Rusku?

MM. *Předně je nutné odmítnout představu, že zahraniční badatel se v Rusku k žádným materiálům nedostane, což přirozeně neznamená, že je vše volně přístupné a funguje stejně jako u nás. V Ruské federaci zejména vládne vyšší míra byrokracie, čili je důležité se obrnit trpělivostí a nenechat se případnými obtížemi odradit.*

V každém archivu panuje vzhledem i k rozdílnosti zřizovatelů trochu jiný režim. Například v bývalém ústředním stranickém archivu, Ruském státním archivu soudobých dějin (Rossiiskii gosudarstvennyi arkhiv noveishei istorii; RGANI)[1] nemůžete používat počítač, tak jste si nuceni dělat písemné výpisky či si nechat za úplatu udělat kopie, což není úplně nejlevnější i administrativně nejpohodlnější. Na volné focení vlastním zařízením můžete v ruských archivech zapomenout. V RGANI jsem měl možnost studovat Husákův personální spis, který si na něho vedlo Mezinárodní oddělení Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu, což bylo výživné čtení okolo 3500 stran. V tomto archivu jsou rovněž například uloženy osobní fondy sovětských politických vůdců činných od Nikity Sergejeviče Chruščova, jsou částečně zpřístupněny. RGANI se nedávno přestěhoval, předtím býval v prostorách bývalého stranického sídla, v byzantinsky laděné badatelně na vás při svitu bankovních lamp hleděly velké portréty Karla Marxe, Vladimíra Iljiče Lenina, což samo o osobě byl zážitek. Do budovy, ostatně i jako v dalších archivech, kde jsem bádal, se vcházelo přes bezpečnostní rámy, na které dohlíží policie.

Vedle uvedeného archivu jsem docházel do Ruského státního archivu sociálních a politických dějin (Rossiiskii gosudarstvennyi arkhiv sotsial›no-politicheskoi istorii; RGASPI),[2] kde jsou uloženy materiály vážící se ke společenským a politickým dějinách západní Evropy 17.-20. století, Ruska a Sovětského svazu 19.-21. století a historii mezinárodního dělnického a komunistického hnutí. Tam mne zajímal v souvislosti s našimi dějinami fond Kominterny, Informbyra či sovětského lidového komisaře pro zahraniční věci Vjačeslava Michajloviče Molotova. Zde může být používán osobní počítač a zajímavé bylo, že každému badateli je přiřazena skřínka, kde jsou ukládány jím objednané materiály. Sám si je tam pak vyzvedává i vrací.

Nakonec jsem zavítal do Archivu zahraničních věcí Ruské federace (Archiv Vnesnej Politiki Rossijskoj Federacii; AVP RF), kde je obtížnější se orientovat, jak ještě bude řeč, a kam není samozřejmé se dostat, nejedná se totiž o veřejnou instituci.

Našince mnohé věci překvapí, ale nezbývá nic jiného, pokud míníte něčeho dosáhnout, než je respektovat, pak si i zvyknete a jste vlastně rádi, že k některým materiálům nakonec máte přístup, více si toho ceníte. V Čechách a na Slovensku díky liberálnímu přístupu mnohé považujeme za samozřejmé, proto

[1] http://xn--80afqtm.xn--p1ai/
[2] http://rgaspi.org/

po prvních zkušenostech s ruskými archivy si našich poměrů více vážíte.

ŠH. Rozhodne ste teda mali možnosť porovnať aj rozdielnu bádateľskú prax v našich a ruských archívoch. Na čo by ste upozornili bádateľa, ktorý ide prvýkrát študovať do Ruska, ak chce využiť svoj výskumný pobyt čo možno najefektívnejšie? Je nutné inštitucionálne ukotvenie? Potrebuje bádateľ predložiť napr. odporúčacie listy od univerzít alebo vedeckých pracovísk, prípadne z ambasád, ak chce absolvovať dlhodobý výskum? V prípade osobných fondov je dôležité, aby bádateľ predložil súhlas najbližšej rodiny?

MM. *Vzhledem k již zmíněné zvýšené míře byrokracie bych doporučoval plánovat delší pobyty a řešit věci kolem toho se značným časovým předstihem. Nejde jen o otázku získání ruského víza, ale i domluvení studia s archivy. Užitečné také může být zkontaktování s někým, kdo již s konkrétním archivem měl zkušenost a bude ochoten sdílet zkušenost. Měl jsem to tenkrát usnadněné tím, že jsem byl studentem Historické fakulty Lomonosovy univerzity, což mi patrně lépe otevíralo archivní dveře. Samozřejmě jako všude působí i zde vliv osobních kontaktů.*

Institucionální zakotvení badatele a potvrzení o tom je žádoucí, stejně jako notářsky ověřený souhlas s přístupněním čistě personálních materiálů od osob, kterých se týkají či jejich rodinných příslušníků, pokud dotyční již nežijí. Jinak je v Ruské federaci uplatňována 75letá lhůta od úmrtí dotyčného, ale i tak je nezbytný souhlas archivu. V mnoha případech je totiž nutné materiál odtajnit.

ŠH. Existuje momentálne medzi Českou republikou, prípadne Slovenskou republikou a Ruskom inštitút, ktorý by pomáhal a uľahčoval českým a slovenským bádateľom vstup do ruských archívov? Poskytoval napr. základné informácie o archívoch, o možnostiach výskumu, prípadne ubytovanie? Resp. majú ostatné európske štáty inštitút, ktorý by takto v Moskve fungoval?

MM. *Němci, Maďaři, ale například i Poláci mají v Moskvě vlastní historická pracoviště, které nabízejí badatelům zázemí. Češi a Slováci bohužel nic, ačkoliv máme historické ústavy v Římě. Je to chyba a nedobrá vizitka nejen naší historické vědy. Přitom disponujeme v Moskvě vcelku rozlehlými prostorami a možnostmi, které by mohly našim výzkumníkům nabídnout zázemí.*

Před dvěma lety jsme proto s prof. Janem Rychlíkem iniciovali vznik takového pracoviště, vizi podpořili i někteří další historici a politici. Dnes to vypadá, že je realizace na dobré cestě. Snad se konečně posuneme.

Žel výzkum v zahraničí, ba obecně v archivech, bývá podceňovaný. Stojí námahu, čas, přirozeně finance a je pohodlnější texty recyklovat, opisovat od zahraničních badatelů či utíkat se k teoretizování a naraci. Bohužel náš oficiální vědecký systém, který je spíše postaven na kvantitě než kvalitě, tomuto stavu nejednou nahrává.

ŠH. Na Slovensku aj v Čechách existujú vo väčšine štátnych archívov Sprievodcovia po archívnych fondoch, kde bádateľ môže nájsť základné informácie o archívnych fondoch a zbierkach. Majú takéto základné orientačné prehľady aj v Rusku? Našli by ste (z pohľadu bádateľa) rozdiely medzi archívnymi pomôckami v Čechách a na Slovensku?

MM. *Ale ano, je to však různě podrobné. Například v archivu zahraničních věcí nejsou k dispozici inventáře, pouze orientační pomůcka a vypisují se do objednávek témata, co člověka zajímají, pak vám (ne)donesou na základě uvážení archiváře písemnosti, což je značně limitující. Badatel si musí různě vypomáhat, například přes již uveřejněné citace a doufat. V RGASPI a RGANI jsou inventáře vcelku i podrobné, ovšem místy zabílené – tyto skryté položky se nevydávají. Jinak přehledy po fondech lze dohledat na webových stránkách archivů nebo existují i různé neoficiální weby, kde jsou informace a badatelé sdílejí zkušenosti. Obecnější informace o ruském archivním systému obsahuje oficiální webový portál Federální archivní služby.*[3]

ŠH. O ruských archívoch existujú v rámci česko-slovenského priestoru rôzne predstavy. Napr. o zložitej byrokracii, ktorú ste už aj vy naznačili, nutnosti podplácať zamestnancov, aby Vás vôbec k niečomu pustili a ďalších rôznych obmedzeniach, ktoré štúdium v ruských archívoch sťažujú. Sú podľa Vašej skúsenosti tieto predstavy opodstatnené?

MM. *Něco je pravda, něco se přehání, často se také jedná o představy lidí, kteří buď mají omezenou či jen nepřímou zkušenost nebo v Moskvě byli ještě v době Sovětského svazu.*

[3] http://www.rusarchives.ru/

Nevím, k žádnému podplácení jsem se neuchyloval, ostatně nebylo kde brát, jen jsem se snažil chovat slušně, dodržoval pravidla a jako poděkování jsem zaměstnancům pak přinesl karlovarské oplatky a Becherovku.

ŠH. Posledné roky je ústrednou témou archívnictva digitalizácia archívnych dokumentov. Napriek tomu, čo sme sa od Vás zatiaľ dozvedeli, je možnosť študovať inventáre alebo niektoré dokumenty ruskej/sovietskej proveniencie z pohodlia domova?

MM. *Na webových stránkách archivů jsou k nalezení inventáře, které však nejdou do hloubky jednotlivých položek. Inventáře nebývají volně přístupné ani v badatelně, je třeba si o ně říci. Na druhou stranu nespočet dokumentů bylo již publikováno edičně a ty jsou při troše šikovnosti k dohledání nejen v knihovnách, ale i na internetu.*

Mimo to Američané spravují bohaté elektronické databáze dokumentů, které si v minulosti v Rusku pořídili. Konkrétně například Yale University spravuje Stalin Digital Archive,[4] kde jsou materiály vážící se k veřejné činnosti J. V. Stalinovi pocházející z RGASPI. Wilson centre pak sdílí bohatou kolekci materiálů k dějinám Studené války, která obsahuje i zdigitalizované písemnosti z ruských archivů.[5] A určitě toho bude povíceru.

ŠH. Je pochopiteľné, že pri archívnych dokumentoch, napr. bývalých bezpečnostných orgánov sa každý štát snaží kontrolovať prístup k nim. Dá sa podľa Vás v súčasnosti dostať v ruských archívoch aj k takýmto druhom archívnych dokumentov? Napr. k spravodajským hláseniam príslušníkov KGB pôsobiacich v Československu po roku 1948?

MM. *Některé dílčí věci byly již publikovány, například jsem natrefil ve fondu V. M. Molotova na zprávy sovětských poradců, ve kterých referovali o Gottwaldově snaze brzdit procesy se straníky, ale spíše je toho poskrovnu. Stále nám chybí znalost těchto materiálů pro dějinné milníky našich dějiny: rok 1948, 1968 a 1989. Na druhou stranou ani Američané vám nedají všechny písemnosti svých tajných služeb. Jedná se mnohdy o citlivé otázky, kolikrát ještě živé věci.*

Pro úplnost bych ještě dodal, že ke studiu jsou už vcelku předkládány písemnosti vážící se ke stalinské éře, když postižení represemi či jejich potomkové zažádají. Mnoho pro výzkum represí v Sovětském svazu udělala ruská nevládní organizace Memorial.

ŠH. V rámci historickej a archívnej society sa povráva, že v deväťdesiatych rokoch bolo bádanie v ruských archívoch oveľa liberálnejšie ako dnes. Vy ste síce nemohli zažiť bádanie v ruských archívoch v tom čase, ale ako by ste popísali svoju skúsenosť z posledných rokov? Mali podľa Vás udalosti na zahraničnopolitickej scéne dosah aj na sprísňovanie podmienok pre bádateľov v ruských archívoch? Napr. po anexii Krymu a konflikte na Ukrajine? Je známe, že Kyjev reagoval na tieto okolnosti aj tým, že uverejnil množstvo archívnych dokumentov rezidentúry KGB na internete.

MM. *První výzkumná cesta do Moskvy mne paradoxně zastihla pouze jeden měsíc po obsazení Krymu. Zjitřená atmosféra byla v Moskvě znát, přesto mi přišlo, že se v archivech ke mne chovali korektně. Když jsem se kolegům, zkušenějším historikům svěřil o svém záměru bádat v Rusku, byli povětšinou skeptičtí, někteří se o mne i báli, aby se mi tam nic nestalo, ale nakonec to dopadlo dobře.*

Ano, Ukrajina se v tomto ohledu otevřela, podle mého názoru to však nebude trvat věčně, a je proto jen dobře, že toho některé české a slovenské historické instituce využívají.

ŠH. Na záver, máte zábavnú alebo úsmevnú historku, či zážitok z Vášho výskumného pobytu, na ktorý si rád spomínate?

MM. *Jednou, když mne doprovázela v bývalém stranickém archivu obsluha badatelny paní Olga k východu (sami se volně nemůžete pohybovat), tak se mne zeptala, co pořád vlastně u nich hledám. Tak jsem odvětil, že jsem historik a že mne to zkrátka zajímá. Následné mlčení, které nastalo, jsem se pokusil rozbít poznámkou, že ale vlastně nemusím být historik, ale agent. Olga se na mne smířlivě podívala a ironicky dodala: „Vy? To určitě, ale Kramer!" (poznámka, Mark Kramer je jedním z nejznámějších amerických historiků zabývajících se Studenou válkou a zrovna ve stejný čas v archivu také studoval).*

Za rozhovor ďakuje Štefan Hrivňák
(na otázkach spolupracoval Ivan Guba)
Archív mesta Bratislavy

[4] https://www.stalindigitalarchive.com/
[5] https://digitalarchive.wilsoncenter.org/

SPOMIENKY ZO ŠTÚDIA V ÚSTREDNÝCH ARCHÍVOCH UKRAJINY A RUSKEJ FEDERÁCIE

Verte mi, že som tento článok písať nechcel, lebo moje skúsenosti s danou témou sú už zastaralé a aj štruktúra archívov sa mohla zmeniť. Môj kamarát Števo Hrivňák ma však presvedčil, že to tak má byť, aby moje postrehy bolo možné porovnať so súčasnými skúsenosťami historika Michala Macháčka. Nuž, preneste sa so mnou späť o 23 rokov a možno sa vtedajšou realitou, ktorú som intenzívne a náruživo prežíval, niečím poučíte, prekvapíte a hádam aj rozveselíte. Vopred podotýkam, že napriek mojim i kritickým postojom k týmto štátom, môj osobný vzťah k slovanským národom zostáva pozitívny a plný rešpektu. Ako turista som do týchto krajín v mladosti podnikol viacero ciest s Čedokom, ale v 90-tych rokoch som prvý raz absolvoval anabázu archívneho bádateľa.

Ak sa domnievate, že som išiel na Východ s nejakou dlhodobou vedeckou koncepciou, musím Vás sklamať. Všetko sa to zbehlo nečakane a pre mňa prekvapujúco. V roku 1996 som pôsobil ako riaditeľ Vojenského historického archívu v Trnave a môj nadriadený riaditeľ Vojenského historického ústavu v Bratislave Jozef Bystrický mi oznámil, že sa realizuje projekt vyhľadávania dokumentov v zahraničných archívoch k dejinám Slovenska a Slovákov. Išlo o to zistiť, čo nového by sa dalo v archívoch získať, najmä po uvoľňovaní dovtedy neprístupných archívov. Môj kolega Václav Štefanský bol vybraný pre Ruskú federáciu, Ján Korček pre Nemecko a ja som bol nasmerovaný na ukrajinské archívy. Štefanský zomrel pomerne mladý a Korček sa čoskoro odsťahoval na Nový Zéland, a tak som ostal jediný, kto môže podať o danej akcii v súčasnosti svedectvo. Celý výskumný program organizačne zabezpečilo Národné literárne centrum, Nám. SNP v Bratislave a bol financovaný Ministerstvom kultúry SR. Internet v tej dobe ešte nebol rozvinutý a nebolo ako získať potrebné informácie o archívnom systéme Ukrajiny.

Nuž, dostal som letenku a 24. novembra 1996 odletel do Kyjeva na tri týždne bez jasnej predstavy, čo si tam počnem. Mal som len obrovské odhodlanie. Našťastie som mal správny nápad a požiadal som pána riaditeľa odboru archívnictva Petra Kartousa o vybavenie odporúčania, ktoré mi bolo poskytnuté. Na jeho pokyn Mária Španková napísala úradnú žiadosť do Kyjeva na Archívnu správu Ukrajiny. Z toho dôvodu moja prvá cesta viedla na adresu Salomjanska 24, 252650 Kyjev, kde ma s pochopením prijala náčelníčka Archívnej správy Ukrajiny pri kabinete Rady ministrov Ukrajiny pani Nina Volodimirovna Kistrucka. Náčelník oddelenia informácií G. V. Papakin mi poskytol úžitočný a nenahraditeľný informačný servis. Bolo to fajn, lebo som sa okrem iného mohol pri návšteve archívov zaštítiť tvrdením, že ma k nim poslala ich najvyššia funkcionárka. Samozrejme viacero historikov zo Slovenska už skúmalo v minulosti miestne archívy, ale teraz po politických zmenách režimu boli signály, že archívy sa viac otvárajú pre štúdium. Bola to pravda, napriek tomu zložité byrokratické postupy, ako sa dostať v archíve až k dokumentom, pretrvávali. Nepatril som však k tým, čo by sa dali ľahko odradiť.

Než sa dostanem k archívnej problematike, nedá mi upozorniť čitateľa, ako na mňa pôsobil vtedajší Kyjev. Ukrajina sa nachádzala v ťažkej ekonomickej kríze. Už taxikár z letiska do mesta sa ukázal, že nie je žiadny taxikár, ale aktívny dôstojník, ktorý práve nemal plat a aby uživil rodinu, musel po službe večer jazdiť s taxíkom. Nepýtal si sumu za odvoz, ale poprosil ma, koľko mu môžem dať. Nuž dal som mu dosť. Zistil som tiež, že dôchodcovia dostávali len časť penzie. Ľudia na uliciach vyzerali smutne, zanedbane, apaticky, bol to otrasný pohľad. Nemusím veľmi zdôrazňovať, že zle na tom boli aj miestni archivári. Napríklad v Ústrednom štátnom archíve spoločenských organizácií Ukrajiny som si vynútil osobné prijatie u riaditeľa archívu. Po príchode do riaditeľne som sa predstavil a zoznámil ho s mojím poslaním. Riaditeľ archívu Ruslan Jakovlevič Pirog ma bez pohnutia sledoval a potom sa hlasno spýtal: „A denek u vas jesť?“ (A peniaze máte?). Rovnako hlasno a dôrazne som odpovedal: „Tavaričš direktor, denek u meňa dostatočno“ (Súdruh riaditeľ, peniazí mám dosť). Očividne sa potešil, vztýčil prst hore a s patetickým prízvukom odvetil: „Eto glavnoje“ (To je hlavné). Potom mi vysvetlil, že nemá dosť uhlia na vykurovanie archívu na zimu a musí si na bádateľoch zarobiť nejaké peniaze. Ba dokonca sa mi zdôveril, že on bral plat 210 hrivien, jeho archivári 100 hrivien a sekretárka 70 hrivien. Na porovnanie jedna česká rama v stánku stála 3 hrivny a v mojom skromnom hoteli bez raňajok stála izba na noc 37,7 hrivien. Navyše archivári sa mi sťažovali, že ani ten plat už dva mesiace nevideli a v práci riešili problém, ako získať nejaké jedlo. Napriek týmto ťažkým finančným podmienkam sa ku mne archivári v Kyjeve správali ako tak korektne a aj keď akosi spomalene, predsa len profesionálne. Bolo mi ich ľúto, ale musel som v záujme svojho poslania na nich klásť vysoké požiadavky.

Budova orgánov štátnej bezpečnosti na Lubianke – veliteľstvo bývalej ruskej tajnej služby KGB. Foto: Archív autora.

Reálne výsledky informačného archívneho prieskumu v jednotlivých archívoch v Kyjeve boli odlišné. Skutočný prielom sa podaril v zmienenom Ústrednom štátnom archíve spoločenských organizácií Ukrajiny (bývalý Archív Ústavu marxizmu-leninizmu pri Ústrednom výbore Komunistickej strany Ukrajiny). Mojimi dolármi som im istotne prispel na potrebné uhlie (podotýkam, že som menil 1 dolár za 1,84 hrivny) a riadne ma tu žmýkali. Z cenníka uvádzam niektoré údaje: výdaj 1 arch. jednotky 0,5 hrivny, výdaj formulára na objednanie arch. jednotiek 0,5 hrivny, ústna konzultácia 1 hrivna, užívanie bádatelne za 1 hodinu 0,2 hrivny, výdaj a príprava 1 arch. jednotky 0,5 hrivny, kópia unikátneho dokumentu 10 hrivien, kópia cenného dokumentu 8 hrivien, kópia ostatných dokumentov 5 hrivien, 1 okopírovaná strana 0,6 hrivny, opečiatkovanie každej strany 0,2 hrivien. Už mi tam chýbal len údaj za použitie toalety. Pri mojich enormných požiadavkách som zmenil vedúceho bádatelne, mladého šikovného chlapca Vladimírova Tichomirova, na účtovníka. Prvé dni všetko poctivo zapisoval, ale potom sa mu to asi zdalo neúnosné, tak rezignoval a počítanie okrem kópií začal sabotovať.

Presedel som tu poctivo dva týždne a komplexne odkryl štruktúru uložených archívnych fondov. Ono to nebolo tak priamočiare. Ak si pýtate predložiť zoznam fondov archívu, tak pardón, to sa nedá, lebo je to utajená informácia. Nuž, nechal som si postupne predložiť všetky archívne pomôcky archívu, tie už samozrejme tajné neboli, a tak sa mi postupne archív odkrýval. Niektoré inventáre by som si rád celé okopíroval, ale to bolo zakázané, a tak som z nich dôležité údaje celé dni rýchlym tempom opisoval. Až na Slovensku som z veľkého množstva zápiskov napísal archívnu pomôcku o tomto archíve (Dokumenty o partizánskom hnutí na Slovensku v Kyjevských archívoch. Bratislava: Vojenský historický ústav, 1997, rkp., 57 s.), ktorá je uložená v bádateľni VHA v Bratislave. Pomôcka má však širší rámec, ako vyplýva z jej názvu. Kto má o tematiku záujem, môže sa s daným veľmi podrobným informačným materiálom zoznámiť.

Na okraj len podotýkam, že v zmienenom archíve boli uložené fondy hlavne straníckej a partizánskej proveniencie, spolu 262 archívnych fondov. Medzi nimi sa nachádzali dva skutočne obrovské fondy: fond č. 1 Ústredný výbor Komunistickej strany Ukrajiny 1919 – 1980 a fond č. 62 Ukrajinský štáb partizánskeho hnutia v Kyjeve 1941 – 1945 (ďalej UŠPH), ktorý som si skutočne obľúbil a podrobne som preskúmal jeho 7 čiastkových inventárov. Veľké partizánske jednotky mali samostatné fondy, menšie jednotky boli zhrnuté pod fondom č. 130. Ak sa spätne nad fondom UŠPH zamyslím, som presvedčený, že tento archívny materiál nebol nikdy v archíve usporiadaný (aspoň nie podľa našich zvyklostí). Čiastkové inventáre (tzv. opisy) však presne korešpondujú s organizačnou štruktúrou pôvodcu, teda daného štábu. Máme k dispozícii čiastkový inventár k veliteľstvu a oddeleniam štábu, ktoré sa členili na oddelenie operačné, spravodajské, spojovacie, kádrové, šifrové, oddelenie pre vyznamenania, MTZ, technické, šifrovacie, in-

formácií a zdravotnícke. Ďalej to boli čiastkové inventáre k predstaviteľom UŠPH pri Vojenskej rade 1, 2, 3 a 4 Ukrajinského frontu, k škole prípravy partizánskych kádrov UŠPH, k evidenčným spisom partizánskych jednotiek, k osobným spisom pracovníkov UŠPH a veliteľov jednotiek a k operačným a prieskumným mapám. Ďalšie členenie dokumentov na nižšej úrovni bolo síce z chronologického hľadiska ako tak dobré, ale z vecného hľadiska sčasti chaotické a príliš všeobecné.

Vo všetkých častiach fondu UŠPH sa nachádzajú dokumenty, ktoré sa viažu k územiu Slovenska. Problém bol v tom, že písomnosti v rámci týchto celkov boli v archíve inventarizované v tom stave, v akom boli ukladané v registratúrnom období, teda v dobe vojny, čo znamená bez starostlivého usporiadania. Vtedy si pracovníci štábu spravidla ukladali spolu písomnosti podľa krátkych časových období, napríklad 10 dní, za ktoré aj podávali správy. Tým pádom máme v jednom fascikli, neskôr inventárnej jednotke, pomiešané dokumenty k partizánskemu hnutiu z územia viacerých súčasných štátov: Ukrajiny, Moldavska, Poľska, Maďarska, Rumunska a Českej republiky. Je to typické napríklad pri prijímaných a vysielaných rádiogramoch. Nikdy by som nedokázal vytipovať v tom obrovskom množstve tie písomností, ktoré sa viažu k Slovensku, ak by som spamäti nepoznal všetky názvy partizánskych jednotiek a najmä ich veliteľov. V archíve som objavil aj vážne obsahové chyby v názvoch uložených dokumentov. Išlo o to, že pre UŠPH partizánska jednotka bola identifikovaná hlavne menom veliteľa a vysielacím kódom rádiostanice jednotky. V prípade, že sa jednotka rozbila, ale rádiostanica sa dostala k inej jednotke, viedli ju evidenčne, a tým aj dnes archívne pod pôvodným názvom.

Náš archivár by sa veľmi čudoval, keby videl reálnu podobu archivovaných dokumentov v jednej inventárnej jednotke (tzv. delo). Nikdy som nič podobné nevidel. Dokumenty s rozsahom 200 až 300 strán textu boli fyzicky zviazané dokopy. Išlo väčšinou o jednostránkové dokumenty obsahujúce rôzne rádiogramy, rozkazy, hlásenia, správy, listy a pod., niekedy písané azbukou perom alebo ceruzkou. Popis inventárnej jednotky bol často tak všeobecný, že by som si musel dokumenty nechať predložiť, aby som isto vedel, o čo ide. Vytipované dokumenty som zadával na kopírovanie. Musel som však veľmi zvažovať, aby som nevybral dokumety, ktorých kópie už boli v minulosti uložené v slovenských archívoch, ba mnohé aj publikované (Vilém Prečan). Zdráhal som sa kopírovať jednostranové dokumenty, lebo každý bez ohľadu na počet strán stál 5 hrivien. Aj tak slovenských poplatníkov vyšla každá kopírovaná strana v priemere na 1,76 dolára.

Na prezretie spomenutého archívneho fondu Ústredného výboru Komunistickej strany Ukrajiny som si najal miestneho historika dôchodcu Sergeja Jelizavetskeho, na ktorého som mal ešte zo Slovenska súkromný kontakt. Táto akcia však neviedla k úspechu. Prechádzal príslušné inventáre a s nadšením mi ukazoval dokumenty o Slovensku. Vždy som ho sklamal, že daný dokument je už na Slovensku známy, a tak po troch dňoch ho to prestalo baviť, dal som mu neveľkú finančnú odmenu a rozišli sme sa.

Skromnejšie výsledky boli dosiahnuté v ostatných archívoch. Navštívil som vojenského atašé Veľvyslanectva SR v Kyjeve genmjr. Jána Pančíka. Po služobnej línii mi vybavil skutočne vľúdne prijatie v Rezortnom štátnom archíve Ministerstva obrany v Kyjeve a dokonca sa osobne zúčastnil prvého stretnutia v archíve. Cítil som sa tu ako oficiálny hosť, ba mi tu pridelili mladú dievčinu, ktorá mi mala pri štúdiu pomáhať. Výsledok môjho prieskumu skončil však skôr negatívne. Zistil som len archívnu štruktúru tohto v podstate registratúrneho pracoviska, kde sa začínali fondy až rokom 1945 (výnimočne 1942) a týkali sa výlučne jednotiek Sovietskej armády dislokovaných na území Ukrajiny. V tejto situácii jediné, čo ma mohlo zaujímať, boli jednotky, ktoré sa zúčastnili okupácie Československa od roku 1968. Išlo spolu o 40 vojenských útvarov, ktorých spisy však ešte boli utajované. Napriek tomu som prostredníctvom vojenského atašé nechal poslať žiadosť o štúdium príslušných spisov ukrajinskému ministerstvu obrany, podpísanú našou veľvyslankyňou Oľgou Mihálikovou. Nastal z toho rozruch, lebo ešte nikdy nikto niečo podobné nežiadal a nikto nevedel, kto má kompetenciu to povoliť. Vo veci sa úprimne angažoval zástupca náčelníka archívu pplk. Vasil Ivanovič Turčík, ale neúspešne. V jeho kompetencii bolo odtajniť predmetné spisy až po 10 rokoch. Z návštevy tohto archívu sa mi uložila v pamäti zvláštna spomienka. Pri vchode do objektu archívu som stretol pomerne veľký dav, ktorý blokoval prístup do dverí, a ktorým som sa musel slušne prebojovať. Boli to muži aj ženy vidieckeho charakteru, nesmierne úboho oblečení. Zistil som, že archív bol poverený vydávaním finačných odškodnení pre osoby postihnuté černobyľskou katastrofou.

Spomenúť môžem aj svoje rokovanie v Ústrednom štátnom archíve najvyšších orgánov moci Ukrajiny. Prijala ma riaditeľka archívu Larisa V. Jakovlevova. Z rokovania vyplynulo, že v archíve sa

slovenská tematika takmer nevyskytuje. Našli mi len fond č. 4217 pod názvom Výstava Partizánske hnutie na Ukrajine. Materiál som si objednal na štúdium, z časových dôvodov som ho ale nestihol preskúmať. Zistil som však názvy archivovaných fondov. S určitou nevôlou musím oznámiť, že riaditeľka archívu vôbec nepripustila, aby som mohol rokovať s jej podriadenými. Pripustila len ideu, že by sa v mojej veci mohli angažovať až po pracovnej dobe a za úhradu, a tak som rezignoval.

Na základe písomnej žiadosti z Veľvyslanectva SR v Kyjeve som navštívil budovu Ministerstva vnútra Ukrajiny, kde som bol prijatý riaditeľkou Ústredného archívu Ministerstva vnútra Ukrajiny plk. Nadeždou Vladimirovnou Platonovovou. Aj tu som zistil archivované fondy, ale z rokovania vyplynulo, že tento archív nedisponoval dokumentmi o Slovensku. Možnosti sa rysovali hlavne pri skúmaní kartotéky s menami zajatých osôb či s údajmi o vojenských a civilných hroboch našich občanov na území Ukrajiny. Archív však nevybavoval žiadosti civilných osôb, len orgánov a inštitúcií. Práve tu som bol ale nasmerovaný na Ústredný archív Služby bezpečnosti Ukrajiny (to je niečo ako naša SIS). Do tohto archívu som si obstaral osvedčenou cestou ďalšiu žiadosť o štúdium podpísanú našou veľvyslankyňou v Kyjeve. Až v prijímacej kancelárii tohto archívu som sa dozvedel, že moja žiadosť bola postúpená náčelníkovi služby a musím čakať na jej vybavenie. Nakoniec si ma pozvali do archívu v posledný deň môjho pobytu v Kyjeve. Nerokoval som však s archivármi, ale s osobami, ktoré sa mi predstavili ako „spolupracovníci archívu“. Zdôvodnili to tým, že svoju žiadosť musím viac konkretizovať. No poviem Vám otvorene, bol to trochu dialóg hluchých. Boli zdržanliví a nijako mi nevyšli v ústrety. Intuitívne som ich presviedčal, že určite archivujú písomnosti čekistických a diverzných skupín, ktoré operovali za vojny na Slovensku. Súhlasili so mnou, ale požadovali odo mňa presné zadanie požadovaných dokumentov. Preto sme sa dohodli, že podrobnú žiadosť vypracujem až na Slovensku a písomne ju tam doručím na ich posúdenie.

Po troch týždňoch výskumnej aktivity som značne vyčerpaný odcestoval domov. Fungoval som v Kyjeve dosť asketicky. Každý deň to isté jedlo: na raňajky čaj, rama, syr s chlebom, na obed na chodbe archívu termoska s čajom, chlieb, paštéta, na večeru rama, chlieb, rybičky. Do konca života už nechcem ramu ani vidieť. Nosil som pri sebe značné finančné prostriedky a hovoril som si, ak by ma v preplnených dopravných prostriedkoch okradli, tak to budem štátu dlho splácať. Nepodnikal som teda žiadne poznávacie aktivity v meste, len cesta hotel – archív – hotel, každý deň. Moje úsilie, často prvolezca, však stálo za to. Svoje informačné poslanie som napriek hroznej byrokracii v archívoch splnil. Po toľkých aktivitách, zápasoch a utrpených šrámoch a dlhej osamelosti som sa neskutočne tešil domov. To som však netušil, že ma čaká o rok a pol ďalšie „východné ťaženie“, a to za podstatne iných podmienok.

Dňa 19. marca 1998 som odletel na trojtýždňovú výskumnú misiu do Moskvy, tentoraz ako vedúci študijnej skupiny. Skupinu dalo dokopy opäť Národné literárne centrum. Bola to veľmi fundovaná, zomknutá a družná skupina v zostave môj ústavný kolega Igor Slepcov z Vojenského múzea v Svidníku, rodený Rus, absolvent histórie na vysokej škole v Leningrade a dve pracovníčky Múzea SNP v Banskej Bystrici: historička Viera Kováčová a prekladateľka, rodená Ruska vyštudovaná v Moskve, Tamara Juriková. Na našej ceste sme už mohli nadviazať na výskum v Moskve, ktorý rok predtým realizovali moji kolegovia Igor Slepcov a Václav Štefanský.

Kým sa opäť budem venovať archívnej tematike, spomeniem, čo ma na vtedajšej Moskve prekvapilo. V dobe, keď naše politické elity ignorovali obchodné vzťahy s Ruskou feredáciou, videl som tu na prestížnych bulvároch zastúpenia najväčších západných firiem a videl som tu stopy obchodnej prítomnosti aj českých firiem. Tušil som prítomnosť ochraniek či mafie, kto sa v tom má vyznať. Vo veľkom hoteli, kde sme bývali, mi Slepcov predstavil bývalého dôstojníka Sovietskej armády. Tento mi povedal, že naša skupina sa nemusí obávať o svoju bezpečnosť, lebo sme pod ich ochranou. Ako by na vás pôsobilo, keď vo veľkých luxusných obchodoch v centre Moskvy stávali pri vchode ozbrojenci v maskáčoch so samopalom v ruke, po uliciach sa premávali dodávky s namontovanými guľometmi. Sexslužby v hoteli tu fungovali celkom otvorene a vysoko organizovane v podobe celých skupín mladých dievčin z Pobaltia a Ukrajiny, ktoré si navzájom konkurovali. Mal som aj šokujúcu skúsenosť, keď ma pred hotelom zastavila žena s fotkou v ruke a núkala mi vlastnú dcéru.

Moja skupina sa ukázala ako veľmi akčná úderka. Všetci sme Moskvu poznali z minulosti a mali sme tu už aj svoje kontakty. Navyše nesmierne spoločenský a komunikatívny Slepcov bol našim užitočným tikadlom navonok. Začnem Ústredným archívom Ministerstva obrany Ruskej fededácie v Podoľsku pri Moskve. Bolo to trochu od ruky, a tak na našu prvú hromadnú návštevu vybavil Slepcov

privátne auto (taká stará mašina – niečo medzi osobným autom a gazíkom), ktoré patrilo organizácii sledujúcej návrat cára na ruský trón. Neskôr sme už jazdili vlakom. V archíve sme mali až exluzívne študijné podmienky. Mňa tu osobne poznali. Pred rokom som tento archív navštívil ako člen oficiálnej návštevy spolu s Pavlom Šimuničom. Sprevádzali nás zástupcovia Generálneho štábu ozbrojených síl Ruskej federácie, ktorý našu oficiálnu návštevu zabezpečoval. Okrem toho tu už poznali zo štúdia aj Štefanského. Pokiaľ si niekto myslí, že naše skvelé podmienky v archíve preháňam, tak ho trochu uzemním jedným faktom. Vedenie archívu pozvalo celú našu skupinu na spoločnú spoločenskú akciu ďaleko za mesto, kde bol šašlik, neodmysliteľná pijatika a sauna. Na akciu nás odviezli armádne gazíky s uniformovanými šofármi, neuniklo mi, že s regulérnymi jazdnými rozkazmi. No neviem, či by to urobili dnes, keď sme členmi NATO.

Samozrejme v archíve sme urobili kus dobrej práce. Aby som citoval náčelníka archívu a jeho zástupcov: „Povedzte, čo chcete a my vám to dáme“. Vážny problém však bol sa vecne orientovať v tak obrovskom archívnom materiáli. Aby som uviedol vašu predstavu na pravú mieru, išlo doslovne o veľké archívne kasárne. Sú to práve tie kasárne, z ktorých stiahli poslucháčov delostreleckého učilišťa na upchatie frontu v kritických okamihoch pri prenikaní nemeckej armády k Moskve v roku 1941. Archív mal vrátane vojakov základnej služby 1 600 ľudí a archivoval 18 miliónov zväzkov. Našu pozornosť sme venovali najmä archívnym dokumentom z činnosti 1. čs. armádneho zboru v ZSSR a sovietskym jednotkám, ktoré sa podieľali na oslobodzovaní Československa. Museli sme prechádzať strašne veľa inventárov, ale zažili sme opäť netradičný prístup. Mali sme takú veľkú dôveru, že sme neštudovali v bádatelni, ale priamo v depotoch archívu. Dával na nás síce pozor jeden určený pracovník, ale len do tej chvíle, kým neotvorili stánok s vodkou na ulici, potom sme ho už vídali pomenej. Musím povedať, že archív bol dobre organizovaný. Bolo by zaujímavé vedieť, do akej miery to bola zásluha aj nemeckých zajatcov – archivárov, ktorí tu po vojne pracovali. Výsledkom našich opakovaných návštev archívu v Podoľsku bolo množstvo kópií. Vierka Kováčová sa paralelne venovala veľmi úspešne výskumu Archívu zahraničnej politiky Ruskej federácie v Moskve, kde objavila dokumenty pochádzajúce z ruského veľvyslanectva v Bratislave do roku 1941.

Následne celá skupina podnikla skutočnú výskumnú inváziu na Stredisko uchovania historicko-dokumentačných zbierok v Moskve. Pod týmto vágnym názvom sa vtedy skrýval významný bývalý Ústredný osobitný archív NKVD (Ľudový komisariát vnútorných vecí). Zaujal ma tu už vstup do archívu, ktorým bola v podstate stanica bezpečnostných zložiek. Hneď v úvode som sa neslávne vyznamenal, zabudol som si totiž v hoteli cestovný pas. Zachránila ma však kolegyňa Juriková, ktorá milíciu uhovorila a za mňa sa zaručila. Čím viac som v tomto archíve študoval, tým viac som bol šokovaný gigantickým rozmerom a neľudským charakterom povestných pracovných a zajateckých táborov (gulagov). V skupine sme si rozdelili inventáre týchto táborov a snažili sme sa vystopovať dokumenty o čs. občanoch. Zistili sme, že naši občania neboli väznení na jednom mieste, ani v jednej oblasti, boli roztratení doslova po celom území ZSSR, ale pozor: tábory mali obyčajne 5, 10 aj 20 pobočných táborov. Museli sme prejsť spoločnými silami ohromné množstvo inventárov a sem tam sme niečo našli a nechali kopírovať. Aj tak sa po týždni intenzívnej práce podarilo zhromaždiť značné množstvo čiastkových dokumentov, ktoré obsahovali najmä menné zoznamy našich ľudí, ktorí sa nachádzali v určitom tábore, alebo záznamy o ich premiestňovaní do iného tábora, do nemocnice, či o ich transportovaní do vlasti. Bohužiaľ sme prešli aj ohromné množstvo údajov o cintorínoch týchto táborov a ich obetiach, vrátane Slovákov. Dané štúdium malo svoje úskalia, niektoré dokumenty vypovedali o čs. občanoch, iné o Slovákoch. Nemálo zajatcov z radov Maďarskej armády pochádzalo z južného Slovenska. Samostatnou kapitolou bola tiež čitateľnosť dokumentov a možné skomolenie mien. Všetky naše žiadosti o vyhotovenie kópií boli akceptované. Len raz som si skúsil vyžiadať kópiu z podrobnej správy o jednom gulagu, kde napríklad 4 500 nemeckých zajatcov zomrelo na choleru, tomu ale vyhovené nebolo.

Podnikol som tiež sólový pokus dostať sa do Archívu Ruskej služby bezpečnosti, predtým archív KGB (Výbor štátnej bezpečnosti). Pomohla mi k tomu náhoda, v „archíve NKVD“ som sa zoznámil s jedným bádateľom dôchodcom, bývalým plk. KGB. Volal sa Ivan Ignotevič Vasiljev a svojho času učil na vysokej škole KGB a ako správny kantor mal všade svojich poslucháčov. Odviedol ma do historicky nechvalne známeho objektu tzv. Lubianky a ukázal mi správny vchod (mnohé archívy v Moskve nemajú žiadne označenie na vchodoch). Pred budovou som mal mrazivý rešpekt. Práve prebiehali veľmi krvavé boje ruských bezpečnostných síl v Čečensku. V prijímacej miestnosti tu čakalo viacero ľudí, ktorí ale

nevyzerali ako bádatelia. Vyplnil som povinné tlačivá a čakal. Po dlhom čase sa objavil vo dverách nejaký staršina a neskutočne povýšeným hlasom na mňa kričal: „Što chočet gospodin Vimmer?“ (Čo si želá pán Vimmer?). Pokojne a drzo som mu vysvelil, že žiadam o prijatie u vedúceho pracovníka archívu, na čo ma poslali preč. Asi o desať dní mi zavolal môj známy, že budem prijatý nejakým plukovníkom, zástupcom náčelníka archívu. Pritom mi dal podrobné až direktívne pokyny, ako mám vystupovať, aby som urobil dobrý dojem. Opäť som sa vo vchode do archívu stretol s rovnakým staršinom, ale už bol pokorný a rozpačito sa usmieval. Ako ma poučil môj známy, človek v Moskve, ktorý chce niečo na úradoch vybaviť a nemá žiadnu protekciu, sa nazýva slangovo „ščutka“ a ten staršina pochopil, že som vtedy nijakou ščutkou nebol. Absolvoval som dlhší rozhovor s veľmi inteligentným funkcionárom, ktorý, zdá sa, mal pochopenie pre potreby nášho archívneho výskumu. Potreboval jediné, podrobnú žiadosť o štúdium a vysvetlil mi ochotne, aké údaje v nej musia byť uvedené a sľubil, že jeho pracovníci potrebné dokumenty potom vyhľadajú. Po návrate domov však táto možnosť už využitá nebola, prišli iné úlohy, priority, však to poznáte sami.

Na záver podotýkam, že získané kópie dokumentov zo všetkých zmienených ciest sú dnes archivované ako zbierka kópií dokumentov zo zahraničných archívov vo Vojenskom historickom archíve v Bratislave, ktorú som usporiadal a sprístupnil formou súpisu. Niektoré získané kópie sú uložené aj v Archíve Múzea SNP. Neskôr sme mali ešte jednu milú povinnosť. Národné literárne centrum zorganizovalo v budove Ministerstva kultúry SR výstavu ukážok z týchto dovezených kópií dokumentov. Výstavu som pripravoval so svojimi archivármi, ale padlo mi veľmi vhod, že pricestovala na pomoc aj Vierka Kováčová s ďalšou kolegyňou. Na výstave sa zúčastnili mnohí významní hostia vrátane zástupcov vojenského atašé Ukrajiny a Ruskej fererácie. Všetko už dnes odvial milostivý čas, ani spomínaní Slepcov a Štefanský už nie sú medzi nami. Prežité aktivity už môže dnes potvrdiť a doplniť len magisterka Kováčová, ktorá pokračovala v ďalších výskumných cestách v Ruskej federácii. Dnes ma hreje na duši, že zásluhou našej tvrdej práce v zahraničných archívoch majú historici k dispozícii dokumenty, ktoré sú osožné pri ich historických prácach.

Pavel Vimmer

Aktuálne zo života archivárov – správy

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE A OSMIČKOVÉ VÝROČIA

V roku 2018 sa Štátny archív v Nitre so svojimi pracoviskami v Nitre (so sídlom v Ivanke pri Nitre), Komárne, Leviciach, Nových Zámkoch, Šali a Topoľčanoch aktívne podieľal na pripomenutí a zhodnotení dôležitých míľnikov slovenskej štátnosti v regióne Nitrianskeho kraja, viažucich sa k vzniku Československej republiky (1918), obrodnému procesu (1968) a vzniku Slovenskej republiky (1993), ktoré sa opierali o rôzne formy kultúrno-propagačných aktivít, k akým už tradične patria vedecké konferencie a sympóziá, publikačná činnosť, Dni otvorených dverí, výstavy archívnych dokumentov, prednášky či exkurzie. Pracovníci štátneho archívu zorganizovali 4 odborné konferencie s medzinárodnou účasťou (Nitra, Komárno, Šaľa), 17 výstav, 42 prednášok, 20 exkurzií, 11 výstupov pre televíziu a rozhlas a 2 vedomostné kvízy, z ktorých podstatná časť bola venovaná osmičkovým výročiam. Na kultúrno-osvetovej a publikačnej činnosti archívu sa v roku 2018 aktívne podieľali takmer všetci pracovníci archívu, osobitne však možno menovať M. Beleja, P. Keresteša, V. Novákovú, S. Šumovú, L. Holečku, E. Turanovú, O. Kasalovú, L. Palugu, K. Répásovú, H. Grežďovú, M. Verešovú, H. Pokreisovú, M. Mikleovú, M. Švolikovú, J. Bátovskú, J. Szekeresovú-Kovácsovú, L. Vinczeho, E. Bešinovú a L. Macalíkovú.

Úspešné boli najmä odborné konferencie k osmičkovým výročiam s medzinárodnou účasťou *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja* (24. október 2018 archív Nitra), do ktorej sa zapojili viacerí odborní pracovníci archívu a jeho pracovísk a *Vplyv udalostí z roku 1918 na vývoj regiónu* (7. september 2018 archív Šaľa). Obe mali ohlas nielen u odborného publika, ale aj v širokej verejnosti. Na podujatiach bola aktívna účasť i zo zahraničia, najmä z partnerských archívov v Maďarsku a Českej republike. Je potešiteľné, že z oboch podujatí budú pripravené aj vedecké zbor-

Prejav riaditeľa Štátneho archívu v Nitre Petra Keresteša pri príležitosti vernisáže výstavy Nitra v čase vzniku Československej republiky v priestoroch synagógy v Nitre spojenej s uvádzaním monografie Najstaršia kniha mesta Nitry do života (4. september 2018). Foto: Štátny archív v Nitre.

Vernisáž výstavy Znovuobjavený archív mesta Nitry v Ponitrianskom múzeu, ktorá bola sprievodným podujatím konferencie Nitra v kontexte významných historických výročí (Osmičky v dátumoch dejín Nitry). Foto: Štátny archív v Nitre.

níky. Z nich sa podarilo odovzdať do tlače najmä zborník z rovnomennej konferencie *Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja*, ktorý vznikol v spolupráci s Katedrou histórie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Štátny archív v Nitre sa v roku 2018 aktívne zapojil v spolupráci s mestom Nitra aj do Dní európskeho kultúrneho dedičstva, osláv Nitra, milá Nitra (júl 2018) a osláv 770. výročia udelenia výsad mestu Nitra (1248), ktoré sú rovnako spojené s osmičkovými výročiami na regionálnej úrovni. Okrem konferencie v spolupráci s Ponitrianskym múzeom v Nitre *Nitra v kontexte významných historických výročí (Osmičky v dátumoch dejín Nitry)* patrila medzi nosné akcie týchto podujatí výstava *Znovuobjavený archív mesta Nitry* (júl – december 2018 v priestoroch Ponitrianskeho múzea v Nitre), ktorá po prvýkrát prezentovala verejnosti staré písomnosti archívneho fondu Magistrátu mesta Nitry zachované od roku 1632. Riaditeľ archívu P. Keresteš bol zároveň pri tejto príležitosti ocenený pamätným listom primátora mesta Nitry. S veľkým záujmom sa stretla i panelová výstava *Nitra v čase vzniku Československa* a uvedenie monografie *Najstaršia kniha mesta Nitry 1681 – 1693* vydanej pri príležitosti 770. výročia udelenia výsad mestu Nitra (1248). Obe posledné podujatia boli slávnostne otvorené 4. októbra 2018 za veľkej účasti verejnosti i primátora mesta Nitry Jozefa Dvonča. Pre veľký záujem bola výstava po druhýkrát otvorená v priestoroch Ponitrianskeho múzea v Nitre, kde bude inštalovaná aj počas prvej polovice roka 2019.

Viaceré úspešné výstavy k osmičkovým výročiam realizovali i jednotlivé pracoviská štátneho archívu. Inšpiratívna a úspešná bola výstava archívu Topoľčany v spolupráci s Tribečským múzeom v Topoľčanoch *Spomienky na prvú republiku* (júl – október 2018 Tribečské múzeum v Topoľčanoch). Návštevníci tu mohli vidieť prezentačné panely s početnými archívnymi dokumentmi a fotografiami, ktoré dopĺňali zaujímavé muzeálne zbierkové predmety, ako napríklad odevy a nábytok z obdobia 1. ČSR. S veľkým záujmom sa stretla aj výstava *Vplyv udalostí z roku 1918 na vývoj regiónu* (september – december 2018) realizovaná archívom Šaľa vo vlastných priestoroch. Výstava mala ohlas tiež v zahraničí a v roku 2019 bude prezentovaná v Českej republike (Jihlava). Výstavu a vedúcu archívu V. Novákovú ocenilo aj mesto Šaľa ako Tvo-

rivý čin roka. Archív Komárno pripravil taktiež vo svojich priestoroch výstavu archívnych dokumentov k osmičkovým výročiam *„1918, 1968 a 1993“* s panelovou diskusiou, prednáškou o udalostiach týchto medzníkov v meste Komárno a propagačný bulletin k tejto téme. Archív Levice zorganizoval dňa 27. októbra 2018 v priestoroch Tekovského hradu v Leviciach *Spomienkový večer na Československú republiku*. V priestoroch spolku stredovekých umelcov Narnia zorganizovali levickí kolegovia vo večerných hodinách diskusiu o význame Československej republiky.

Aj v roku 2018 boli najmasovejšou kultúrno-osvetovou akciou štátneho archívu Dni otvorených dverí, ktoré sa uskutočnili tohto roku na pracoviskách v Šali, Komárne, Nových Zámkoch a Topoľčanoch. V rámci podujatia sa uskutočnili samostatné výstavy najvýznamnejších dokumentov, prípadne prednášky priamo venované osmičkovým dejinným udalostiam v regióne (napr. *Topoľčiansky okres v osmičkových dejinných udalostiach, Nové Zámky a významné medzníky 1918 – 1968 – 1993)*. Súčasťou akcie boli už obligátne programy pre deti (tvorivé dielne). Z roka na rok rastie záujem o tieto podujatia (150 až 300 návštevníkov), ktoré výrazným spôsobom propagujú činnosť archívu v očiach verejnosti.

Pri organizovaní podujatí k osmičkovým výročiam v roku 2018 archív so svojimi pracoviskami aktívne spolupracoval s rôznymi kultúrnymi inštitúciami v regióne Nitrianskeho kraja (Ponitrianske múzeum v Nitre, Tekovské múzeum v Leviciach, Okresná knižnica v Leviciach), so samosprávou (Nitriansky samosprávny kraj, Mesto Komárno, Mesto Levice, Mesto Šaľa, jednotlivé obce), univerzitami (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre) a ostatnými typmi škôl (exkurzie, propagačné materiály) a celoslovenskými a regionálnymi médiami (MY, SME, TV Nitrička, Levická televízna spoločnosť, Slovo Šaľanov, RTVS, Markíza atď.). Úspešná bola aj družobná spolupráca so zahraničím, najmä partnerskými archívmi v Maďarsku a ČR (Štátny oblastný archív v Prahe, Okresný archív v Zlíne, župné archívy v Győri, Ostrihome, Veszpréme a Nyíregyháze v Maďarsku), najmä pri vzájomnej podpore odborných podujatí. Veľmi osobné bolo najmä spoločné stretnutie archivárov z Topoľčian a Zlína, ktorí si práve v roku 2018 pripomenuli v Zlíne už 40. výročie vzájomnej družobnej spolupráce, ktorá je svojim spôsobom medzi slovenskými archívmi unikátna.

Výstava Archív Šaľa Vplyv udalostí z roku 1918 na vývoj regiónu. Foto: Štátny archív v Nitre.

Štátny archív v Nitre ako pamäťová inštitúcia významným spôsobom prispieva k ochrane archívneho a kultúrneho dedičstva na území Nitrianskeho kraja. Archívne fondy a zbierky, ktoré uchováva, ochraňuje a sprístupňuje, s najstaršími dokumentmi od 13. storočia, predstavujú významnú súčasť identity, kultúry a kolektívneho vedomia kraja. Aktívnou prácou v kultúrno-osvetovej oblasti a bohatou publikačnou činnosťou Štátny archív v Nitre aj v roku 2018 dokázal úspešne posilňovať svoje spoločenské postavenie a úlohu v rozvoji a propagácii archívneho dedičstva a regionálnej histórie, vrátane dôstojného si pripomenutia medzníkov slovenskej štátnosti v roku 2018 a posilňovať svoj spoločenský význam v očiach verejnosti a regióne Nitrianskeho kraja. Túto úlohu by zaiste nedokázal plniť bez obetavého prístupu, nadšenia a zanietenia mnohých svojich odborných pracovníkov, ktorým patrí veľké poďakovanie.

Peter Keresteš
Štátny archív v Nitre

VÝSTAVA *NA VLASTNÉ OČI*

Školstvo a vzdelanie patria neodmysliteľne k životu každého jedného z nás, ale nebolo to tak vždy. Veľkým krokom vpred bolo zavedenie povinnej školskej dochádzky cisárovnou a uhorskou kráľovnou Máriou Teréziou. Aj školstvo v Prievidzi má svoju dlhú históriu. Pred reformáciou sa tu nachádzala kláštorná škola karmelitánov, na troskách ktorej vznikla evanjelická škola. V rámci rekatolizácie grófka Františka Pálfi-Khuenová pozvala na svoje panstvo v roku 1660 jezuitov, tých po krátkom čase v roku 1666 vystriedali piaristi, rehoľa zameriavajúca sa na výchovu a vzdelávanie detí a mládeže. V Prievidzi sa tak začala vyvíjať piaristická škola, od roku 1870 ako nižšie piaristické gymnázium, ktoré sa v školskom roku 1911/1912 pretransformovalo na vyššie kráľovské katolícke gymnázium. Prvé maturity sa konali v roku 1915.

Po vzniku Československej republiky, v školskom roku 1918/1919, sa na gymnáziu učilo ešte stále v maďarčine, ale do učebného plánu boli zaradené také predmety ako slovenský jazyk, slovenská literatúra a národné dejiny. Slávnostné otvorenie nasledujúceho školského roka sa uskutočnilo 2. októbra 1919 za účasti nitrianskeho župana Ľudovíta Okániho. Na začiatku školského roka 1919/1920 Ministerstvo školstva a národnej osvety v Prahe gymnázium prevzalo do štátnej správy a poslovenčilo. Dňa 17. novembra 1919 mu udelilo nový názov Československé štátne reálne gymnázium Františka Sasinka, čím vzdalo úctu slovenskému historikovi.

Od týchto udalostí uplynulo 100 rokov, a preto sa jeho nástupca Gymnázium Vavrinca Benedikta Nedožerského v Prievidzi rozhodlo v spolupráci s Hornonitrianskym múzeom v Prievidzi a archívom v Bojniciach usporiadať výstavu *Na vlastné oči*, mapujúcu storočný vývoj tejto dôležitej vzdelávacej inštitúcie. Slávnostné otvorenie výstavy sa uskutočnilo 17. januára 2019 v priestoroch Hornonitrianskeho múzea, kde bola sprístupnená až do 3. marca. Sprievodného slova sa brilantne zhostili samotní študenti gymnázia, ktorí pripravili spolu s pracovníkmi múzea aj program vernisáže. Výstava návštevníkov preniesla do lavíc a tried z obdobia prvej Československej republiky, Slovenského štátu, 60., ale i 90. rokov 20. storočia. Dobové lavice a mapy na výstavu zapožičalo Múzeum školstva a pedagogiky z Bratislavy. Celkovú atmosféru školských čias dotvárali predmety, ktoré pani učiteľky našli v školských kabinetoch a trojrozmerné

Pohľad do expozície. Foto: Martina Liďáková.

predmety z depozitárov múzea, ako staré učebnice, glóbusy, meotár, perá, kalamáre, kružidlá, učebné pomôcky používajúce sa kedysi na hodinách biológie (zvieratá vypreparované Jánom Martinom Novackým – potkan hnedý, jašterica zelená, plamienka driemavá), matematiky (logaritmické pravítko, kalkulačka), chémie (Semimikro súprava na laboratórne chemické pokusy, analytické váhy, chemické laboratórne sklo – banky, skúmavky, pipety, acidimeter – prístroj na meranie kyslosti pôdy z 80. r.), geológie (mikroskop, vzorkovnica základných typov hornín) či fyziky (model telegrafu na morzeovku, galvanický monočlánok, schematický panel elektrického obvodu, súprava na pokusy s polovodičmi). Mladší návštevníci určite netušili, že sa pozerajú aj na počítače z druhej polovice 80. rokov – počítač DIDAKTIK ALFA 2 z roku 1986 a osobný počítač SMEP PP01 z roku 1987 znázorňujúce počiatky informatiky v škole, keď sa na prenos dát používali dierové štítky, magnetofónové kazety, disky a diskety. Na stenách viseli staré aj novšie tablá a fotografie poukazovali nielen na rôzne aktivity školy, ale i na učiteľov a študentov, ktorí tvorili jej históriu. Mnohí sa pousmiali nad vystavovaným telocvičným náradím, akým bola koza a určite zaspomínali na svoje hodiny telesnej výchovy. Zaujímavé boli staré lyže, bežky, turistický vak, čo-to napovedajúce o lyžiarskych výcvikoch alebo predmety zobrazujúce hodiny a praktický výcvik brannej výchovy. Medzi najstaršie vystavované archívne dokumenty patrili okrem už spomínaných písomností týkajúcich sa udelenia nového názvu gymnáziu a jeho poštátnenia a poslovenčenia i zápisnica profesorského zboru z roku 1919, hlavný katalóg a triedny katalóg zo školského roku 1919/1920, hlavný maturitný protokol z roku 1920, ale aj sľuby vernosti učiteľov Československej republike z roku 1920. Ako prebiehalo vyučovanie, aké predmety sa študenti učili v čase 1. ČSR a aké pomôcky

používali, dokladoval Denník učebných pomôcok z rokov 1919 – 1940 alebo Rozvrh predmetov a hodín v školskom roku 1926/1927. Výstava odkrývala všetky skutočnosti spojené s výstavbou a históriou budov, v ktorých škola sídlila. Gymnázium po poštátnení naďalej sídlilo v budove piaristického kláštora. Avšak narastajúci počet žiakov, ako aj nevyhovujúce hygienické podmienky kláštora sa stali dôvodom pre spísanie memoranda profesorským zborom dňa 24. januára 1923 za postavenie novej budovy gymnázia, spĺňajúcej všetky atribúty modernej školy. Následne obecné zastupiteľstvo Prievidze na svojom zasadnutí 12. mája 1923 prerokovalo možnosti obstarania pozemku pre túto stavbu. Súčasťou výstavy bolo aj Memorandum všetkých obcí okresu Prievidza podpísané 70 richtármi za postavenie novej budovy pre Štátne reálne gymnázium v Prievidzi z 9. júna 1923. Napokon pozemok navrhnutý Ministerstvom školstva a národnej osvety ČSR darovala obec Prievidza. Obce Handlová, Nitrianske Pravno, Oslany prispeli na výstavbu čiastkou 30-tisíc Kčs a celý okres ďalšou sumou 46-tisíc Kčs. Stavba nadobudla reálne črty až v roku 1927 udelením stavebného povolenia a vypracovaním projektovej dokumentácie. Dňa 17. júna 1928 bol slávnostne, za účasti ministra školstva a národnej osvety Milana Hodžu a ministra pre zjednotenie zákonov Marka Gažíka, položený základný kameň a o dva roky neskôr 1. júna 1930 sa konalo veľkolepé otvorenie novostavby na dnešnej Mariánskej ulici (od roku 1962 v budove sídli základná škola). V rokoch 1939 – 1945 gymnázium nieslo názov Slovenské štátne gymnázium v Prievidzi. Koniec 30. a začiatok 40. rokov 20. storočia dokumentovali také archívne pramene ako Rozpočet na založenie záhrady, sadová úprava pred štátnym reálnym gymnáziom v Prievidzi, vypracované Jozefom Vaněkom v roku 1938, zoznam abiturientov (maturantov) a správa o skúškach dospelosti v letnom období roku 1938, zoznam žiakov českej a židovskej národnosti navštevujúcich gymnázium z 2. augusta 1940, študijná podpora zo základiny Jána Pálfiho na školský rok 1940/1941 zo 6. decembra 1940, nesúhlas riaditeľa s politizáciou študentov na škole z decembra 1941 alebo zápisnica o zaistení budovy pre nemeckú armádu z 5. decembra 1944. Práve na konci druhej svetovej vojny, po potlačení SNP, bola v budove gymnázia umiestnená vojenská nemocnica, a preto sa z hygienických dôvodov aj napriek naliehaniu riaditeľa školy neučilo. Prievidzské gymnázium školským rokom 1952/1953 zaniklo a jeho nástupcom sa v školskom roku 1953/1954 stala I. jedenásťročná

Pohľad do expozície. Foto: Martina Liďáková.

stredná škola, na veľmi krátky čas aj dvanásťročná stredná škola. V roku 1957, pre veľký počet prihlásených žiakov, bola otvorená aj II. jedenásťročná stredná škola na ulici Sama Chalupku. Po vzniku základných deväťročných škôl v roku 1960 na miesto jedenásťročnej ako i dvanásťročnej strednej školy vznikli stredné všeobecnovzdelávacie školy s trojročným učebným plánom. Tie sa spojili v roku 1962 do jednej a jej sídlom sa od roku 1965 stala novopostavená budova taktiež na ulici Sama Chalupku. Dňa 16. septembra 1965 jej bol udelený Poverenníctvom Slovenskej národnej rady pre školstvo a kultúru, za veľmi dobré výchovno-vzdelávacie výsledky ako aj pri príležitosti 350. výročia úmrtia jedného z najpoprednejších slovenských humanistických vzdelancov Vavrinca Benedikta Nedožerského a otvorenia novej budovy, čestný názov Stredná všeobecnovzdelávacia škola Vavrinca Benedikta Nedožerského v Prievidzi. V školskom roku 1969/1970 sa všeobecnovzdelávacia škola znovu transformovala na štvorročné gymnázium. Významnou udalosťou v živote školy sa stal rok 1971, keď sa stala pridruženou školou UNESCO – Organizácie Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru. Stále narastajúci počet obyvateľstva, a tým aj študentov majúcich záujem o gymnaziálne štúdium, si vyžiadalo v rokoch 1971 – 1974 výstavbu ďalšej novej budovy. Táto budova na ulici Matice slovenskej je sídlom Gymnázia Vavrinca Benedikta Nedožerského v Prievidzi dodnes. Storočný vývin gymnázia dotvárali jeho výročné správy ako aj správy jeho predchodcov, či menné zoznamy učiteľov. Návštevníci sa tak mohli na vlastné oči oboznámiť s vývojom najstaršej stredoškolskej vzdelávacej inštitúcie hornej Nitry.

Zuzana Kotianová
Štátny archív v Trenčíne,
pracovisko Archív Bojnice

SEMINÁR O OSOBNÝCH FONDOCH V ŠPECIALIZOVANÝCH A ŠTÁTNYCH ARCHÍVOCH

Nejednotnosť a neprepojenosť archívnych informačných systémov, ako aj umiestnenie dokumentov toho istého pôvodcu v rôznych archívoch, spôsobujú chaos v radoch laickej i odbornej verejnosti. Bádatelia hľadajúci odpovede sa obracajú na niektorý z archívov a až tam sa dozvedajú, kde všade sú dokumenty daného pôvodcu uložené. Keďže evidenčné systémy nie sú prepojené, častokrát aj pracovníci archívov majú problém nájsť informácie o fondoch iných archívov. Z tohto dôvodu vznikla iniciatíva vytvoriť jednotnú databázu, v ktorej by bolo možné jednoducho a efektívne vyhľadávať potrebné informácie o osobných fondoch a ich uložení v archívoch. Problém sa netýka len archívov, ale aj iných pamäťových a kultúrnych inštitúcií ako je Pamiatkový úrad či múzeá.

Dňa 12. februára 2019 sa v priestoroch Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave uskutočnil prvý seminár na tému osobných fondov. Organizátormi tohto podujatia boli Spoločnosť slovenských archivárov, Katedra archívnictva a pomocných vied historických FiF UK v Bratislave, Archív výtvarného umenia Slovenskej národnej galérie, Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, Ústredný archív Slovenskej akadémie vied a Sekcia archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV.

Seminár otvorila predsedníčka SSA Martina Orosová. Predstavila vízie spoločnosti, ktoré by bolo vhodné do budúcna realizovať. Išlo by hlavne o vynovenie web stránky archivari.sk, ktorá už začína byť zastaraná. Doplnila by sa rubrika BLOG, kde by si archivári mohli vymieňať aktuálne postrehy a novinky. Keďže Fórum archivárov vychádza len párkrát do roka, na blogu by bol priestor riešiť témy okamžite. Okrem toho vyjadrila želanie, že po projekte Biografický slovník slovenských archivárov by mohlo SSA podporovať projekt databázy osobných fondov.

Problematiku evidencie a sprístupnenia osobných fondov osvetlila Katarína Kučerová Bodnárová z archívu SNG. Každý archív rieši problematiku osobných fondov inak, a to od akvizície až po publikovanie pomôcok. Občas sa stáva, že dokumenty od jedného pôvodcu sú úplne nezávisle od seba ponúknuté napríklad archívu galérie aj archívu knižnice a zároveň i Pamiatkovému úradu. Tento problém by mohla pomôcť vyriešiť celoslovenská online databáza osobných fondov.

Pohľad do auditória. Foto: Juraj Šedivý.

Ako ďalšia rečníčka vystúpila Karin Šišmišová z Literárneho archívu SNK, ktorá predstavila webovú stránku SNK, a to z pohľadu bádateľa. Problém nastane už na hlavnej stránke knižnice, kde je ťažké nájsť odkaz na archív. No ak sa bádateľ prekliká na stránku archívu, tam už nájde dostatok informácií k sprístupneným fondom. Sprístupnené majú všetky, ktoré preberajú cez akvizíciu, pretože je nutné vypracovanie podrobných súpisov ešte pred prevzatím fondu do archívu. Okrem toho vďaka dobre prepracovanému lístkovému katalógu dokážu v literárnom archíve robiť podrobné rešerše.

Po nej vystúpila Jana Gubášová Baherníková z Ústredného archívu SAV, ktorá prezentovala webovú stránku ich archívu. Tá je navrhnutá pre odborných bádateľov i laikov. Ak bádateľ hľadá informácie cez google vyhľadávač, ponúkne mu vo výsledkoch aj stránky ústredného archívu. Fondy nemajú členené podľa archívnych princípov, ale podľa členenia organizačných oddelení SAV. Inventáre majú nahraté vo forme PDF, a aj keď im chýbajú registre, v dokumente sa dá použiť multitextové vyhľadávanie. Odkedy majú spustenú túto novú web stránku, pribudlo im ročne omnoho viac bádateľov.

K slovu sa opäť dostala Martina Orosová, ale tento raz nie ako predsedníčka SSA, ale ako zamestnankyňa Pamiatkového úradu. Predstavila ich počítačový software, v ktorom spracúvajú a sprístupňujú fondy a zbierky. Keďže na stránke sprístupňujú aj digitalizáty dokumentov, klesol im počet osobných bádateľských návštev, pričom počet online návštev stále narastá. Ich elektronická databáza sa začala vytvárať už v roku 1988, je preto jednou z najstarších databáz na Slovensku. Problémom je však nejednotnosť záznamov.

Ako posledný vystúpil Juraj Šedivý z Katedry archívnictva a PVH. Odprezentoval už fungujúci portál PamMap, na ktorom sa postupne zhromažďujú digitalizované dokumenty k téme dejín Bratislavy.

Tieto dokumenty pochádzajú zo štátnych i súkromných zbierok. Ide o komplexný pamäťový portál vedeckých a pamiatkových inštitúcií. Možnosti vyhľadávania a filtrovania informácií sú viacúrovňové a pre bádateľa zrozumiteľné. Predstavenie už fungujúceho portálu, ktorý dokáže prehľadávať rôzne databázy, malo ukázať, že je možné postupne vybudovať podobnú aplikáciu aj v rámci osobných fondov na Slovensku.

Po poslednom príspevku nasledovala diskusia, v ktorej sa nastolilo niekoľko otázok. Ako zabezpečiť technické riešenie migrácie dát, úložisko, spravovanie atď.? Koho osloviť a aké pracovné skupiny vytvoriť? Aké môžu nastať problémy a ako ich riešiť? Jednoznačné odpovede zatiaľ nepadli, ale zúčastnení sa zhodli, že do budúcna by sa mohli uskutočniť ďalšie podobné semináre, kde by sa situácia riešila detailnejšie. Podujatie bolo ukončené slovami predsedníčky SSA Martiny Orosovej: „Ideme do toho!“

Michaela Weinštuková
Slovenský národný archív

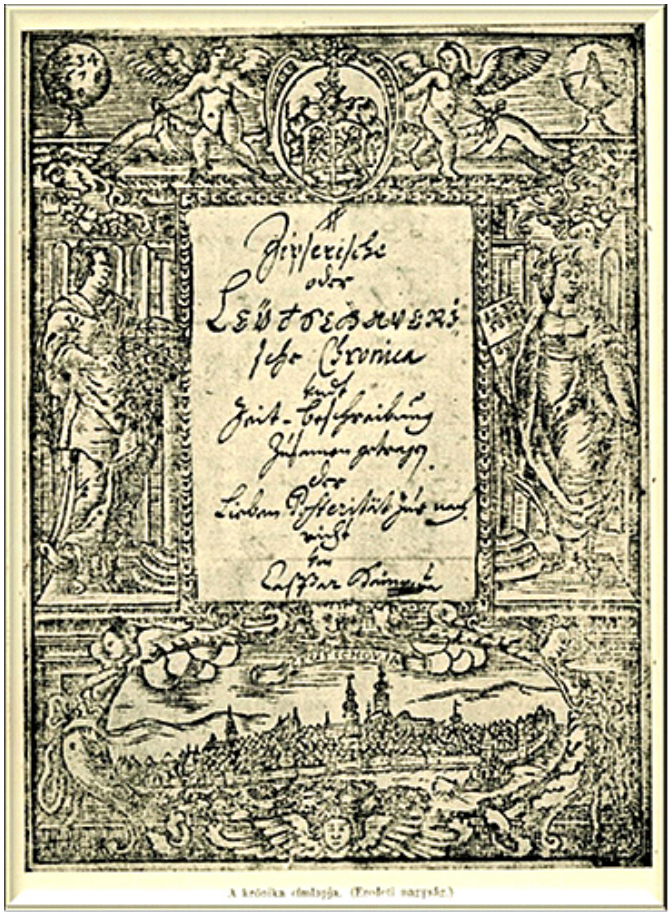
KRONIKY ULOŽENÉ V ŠTÁTNOM ARCHÍVE V PREŠOVE A JEHO PRACOVISKÁCH

Rok 2019 sa v Štátnom archíve v Prešove, okrem iného, ponesie aj v znamení kroník. Od 1. marca 2019 je otvorená výstava venovaná najvýznamnejším kronikám, ktoré uchováva Štátny archív v Prešove a jeho sedem pracovísk. Výstava je umiestnená v priestoroch archívu na Slovenskej ulici č. 40 v Prešove (bývalý župný dom) a je dostupná pre verejnosť každý piatok až do 30. apríla. V prípade mimoriadneho záujmu je v pláne výstavu predĺžiť do konca júna.

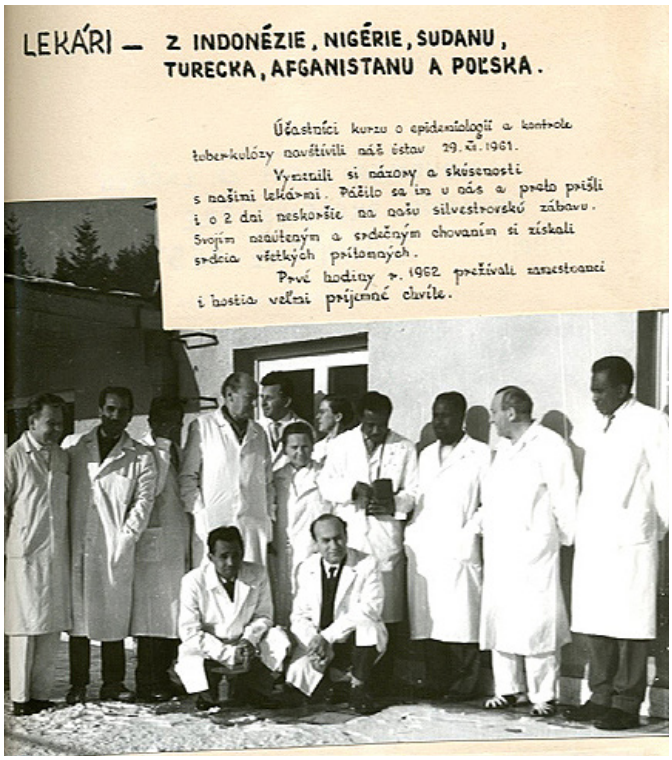
Dôležitosť zachovávania pamiatky na výnimočné, ale aj každodenné životné udalosti si uvedomovali i naši predkovia. Odrazom toho je široké spektrum vzniknutých kroník a pamätných kníh, vďaka ktorým si v dnešnej dobe dokážeme predstaviť našu históriu v pestrejších farbách. Mestá, obce, či školy, ktoré si viedli vlastnú knihu pamätihodností, k tomu prispeli nemalou mierou. Štátny archív v Prešove sa preto rozhodol formou výstavy priblížiť verejnosti tieto výnimočné historické pramene a upozorniť na ich význam.

V prvej časti výstavy sa nachádzajú v sklenených vitrínkach kópie a ukážky zaujímavých statí, kresieb, obrázkov a fotografií z rôznych typov pamätných kníh a kroník. Tieto ukážky sú usporiadané chronologicky a obsahujú popisy a informačné texty. V druhej časti výstavy sa obmieňa niekoľko originálov kroník a pamätných kníh, pričom určujúcim kritériom pri ich výbere sa stal obsah a zaujímavé vizuálne stvárnenie. S ohľadom na vzácnosť a vek najstarších stredovekých kroník, tieto nie sú vystavované. Ľudia majú možnosť oboznámiť sa s nimi prostredníctvom kópií a ukážok. Ostatné spomedzi kroník sú rozdelené tematicky na mestské, obecné, školské, podnikové a spolkové.

Návštevníci výstavy sa dozvedia napríklad o najstarších zachovaných kronikách na území dnešného Prešovského kraja a o ich historickom význame. Medzi nimi možno uviesť rukopis *Kroniky zo Spišskej Soboty*. Jej text bol skrytý v kódexe s 25 fóliami spolu s rukopisom Spišskej právnej knihy. Oba texty napísal ten istý autor v druhej polovici 15. storočia. Hoci informácie čerpal z iných súdobých kroník, priniesol hlavne výklad o udalostiach vzťahujúcich sa v prevažnej miere na Spiš, ktorý v ostatných známych uhorských kronikách absentuje. Záznamy sa týkajú príchodu Nemcov na Spiš v období vlády kráľa Bela II., postavenia ochranného múru na Skale útočišťa,

Titulný list z Kroniky levočského richtára Gašpara Haina (1632 – 1687). Foto: Štátny archív v Prešove.

Pamätná kniha Masarykovej liečebne v Kvetnici. Zahraniční lekári na kurze epidemiológie a tuberkulózy v Kvetnici v roku 1961. Foto: Štátny archív v Prešove.

kde založili kláštor kartuziáni, či vzniku mesta Levoče. Autor len veľmi stručne opisuje roky 1331 – 1401, ďalšie správy už podáva ako súčasník. Posledný rok 1457 sa vzťahuje na termín sťatia Ladislava Huňadyho. V roku 1987 bol rukopis Kroniky zo Spišskej Soboty vyhlásený Archívnou správou MV SR za kultúrnu pamiatku. Iné historické kroniky, ktoré výstava približuje, sú *Pamätná kniha mesta Sabinov (1446 – 1923)*, ktorá bola v stredoveku vedená ako mestský protokol, v novoveku už ako pamätná kniha, a *Kronika levočského richtára Gašpara Haina (1632 – 1687)*, unikátny prameň k poznaniu dejín Levoče.

Veľkú časť výstavy predstavujú hlavne neskôr vedené kroniky miest a mestečiek. Spomenieme napríklad *Pamätnú knihu mesta Prešova*, ktorú písal retrospektívne v rokoch 1933 – 1941 mestský knihovník Belo Klein-Tesnoskalský. Prvé kapitoly knihy venuje zemepisnej polohe mesta, osídleniu a najstarším písomným zmienkam. Nasledujú kapitoly o mestskej samospráve, topografii, či budovaní mestských hradieb. Udalosti, ktoré v kronike opisuje, sa teda začínajú už v stredoveku a pokračujú v priebehu dejín až do roku 1940, pričom sa dozvedáme, ako mesto prežívalo medzivojnové obdobie. Úhľadne písaný text kroniky so zdobenými iniciálami dopĺňajú aj vyobrazenia budov v Prešove, napríklad mestského kostola, a drobné perokresby rôznej tematiky. Pamätná kniha Prešova sa navyše dočkala aj trojzväzkového faksimilného vydania. V priebehu druhej polovice 20. storočia si vlastné kroniky zavádzali mestá ako Poprad alebo Stará Ľubovňa (1945 – 1953).

Rovnako obecných kroník sa v Štátnom archíve v Prešove zachovalo niekoľko. Väčšinou sa začínali popisom samotnej obce a pokračovali informáciami o jej významných rodákoch, voľbách členov predstavenstva, podujatiach v obci, či vývoji počasia. Nechýbal v nich ani popis stravovacích návykov a miestnych odevov. Obsah každej pamätnej knihy, či kroniky však v mnohom závisel aj od osobnosti pisateľa. Usilovnejší pisár pridal i zaujímavosti o vývoji obce od najstarších čias a dal si tiež záležať na grafickom vyhotovení kroniky. Aj menšie obce sa môžu pochváliť vlastnými kronikami. Pekným príkladom je *Kronika obce Stráňany (1928 – 1967)* pri Starej Ľubovni. Je doplnená o rôzne fotografie s pestrým popisom. Obsahuje dokonca testament jedného z obyvateľov Stráňan z roku 1936, ktorý daroval vo svojej poslednej vôli 15-tisíc korún na zabezpečenie zvona pre gréckokatolícky kostol v obci.

Máloktoré kroniky však bývajú tak plné farieb a fotografií ako tie školské. Zaznamenávajú rôzne sviatky, udalosti, športové podujatia, aktivity, fotografie žiakov a učiteľského kolektívu. Niektoré školské kroniky obsahujú aj fotografie podporovateľov školy, životopisy významných študentov, záznamy o svojich divadelných predstaveniach alebo oslavné básne a znenie slovenskej hymny. *Kronika školy v obci Kamienka (1947 – 1951)* je napríklad doplnená o farebne vyhotovený pôdorys školskej budovy. Osobitnou kategóriou sú kroniky pionierskych organizácií, ktoré informujú o ich aktivitách a podujatiach.

Poslednou skupinou kroník, ktoré si návštevníci môžu prezrieť na výstave v Štátnom archíve v Prešove, sú podnikové a spolkové kroniky. Ako príklad môžeme uviesť *Pamätnú knihu Masarykovej liečebne pľúcne chorých zamestnancov československej štátnej správy železničnej v Kvetnici*. Vyobrazená je v nej aj fotografia zakladateľa liečebne, doktora Eduarda Šuberta, alebo fotografia zahraničných lekárov (z Indonézie, Nigérie, Sudánu, Turecka a i.) na kurze epidemiológie a tuberkulózy v Kvetnici v roku 1961.

Veríme, že o výstavu kroník budú ľudia naďalej prejavovať záujem, že obohatí ich poznatky o pamätných knihách a kronikách vo všeobecnosti, a že si prečítajú a dozvedia sa aj niečo pre nich osobitne zaujímavé.

Kamila Marhefková
Štátny archív v Prešove

HRAVÉ EKO ČÍTANIE PRE DETI

Archív a knižnica Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva usporiadali v dňoch 18. a 20. marca 2019 v rámci mesiaca knihy nultý ročník podujatia *Hravé eko čítanie* ako sprievodné podujatie v rámci *Stého výročia štátnej ochrany prírody na Slovensku*. Akcia bola určená pre žiakov materských škôl a prvého stupňa základných škôl. Cieľom bolo podporiť u detí čítanie s porozumením a zároveň im priblížiť zameranie a činnosť múzejnej knižnice.

Najskôr knihovníčka predstavila deťom autora a ilustrátora entomológa Ondřeja Sekoru a jeho mravčieho knižného hrdinu. Po prečítaní príbehu nasledovala krátka diskusia s deťmi o vypočutých dobrodružstvách Ferda Mravca. Následne sa žiaci rozdelili do skupín, ktoré riešili úlohy na troch stanovištiach. Na prvom stanovišti žiaci vypĺňali pracovné listy. Úlohy v nich sa týkali počutého úryvku. Potom sa skupinka presunula na druhé stanovište, kde im pracovníčka priblížila činnosť múzejnej knižnice, predstavila druhy bezstavovcov, ktoré sa spomínali v príbehu a spoločnými silami rozdeľovali rastliny do lúčneho a lesného biotopu. Na ostatnom stanovišti deti mohli pozorovať rôzne druhy hmyzu nielen voľným okom, ale taktiež pomocou mikroskopu. Entomológ im priblížil život bezstavovcov. Žiaci rozoznávali aj jaskynný hmyz medzi povrchovými druhmi. Po úspešnom zvládnutí všetkých úloh boli odmenení omaľovánkami s postavami z knihy Ferdo Mravec.

Hravé eko čítanie sa stretlo s mimoriadnym úspechom. Návštevnosť podujatia bola 207 žiakov a 17 pedagógov z Liptovského Mikuláša a blízkeho okolia.

Naším cieľom bude aj v budúcnosti hravou formou jedenkrát ročne priblížiť deťom čítanie prostredníctvom kníh z našej knižnice. Veríme, že aj ďalší ročník interaktívneho čítania príbehov bude rovnako úspešný ako tento.

Miroslava Nekorancová – Miroslav Nemec – Želmíra Rybková
Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš

Žiaci pri počúvaní úryvku z knihy o Ferdovi Mravcovi. Foto: Michal Oravec, Archív SMOPaJ.

Pracovníčka archívu predstavuje rôzne druhy hmyzu. Foto: Michal Oravec, Archív SMOPaJ.

PRACOVNÍCI ŠPECIALIZOVANÝCH ARCHÍVOV OPÄŤ V LIPTOVSKOM MIKULÁŠI

S myšlienkou uskutočniť spoločne s Archívom Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v priestoroch múzea v Liptovskom Mikuláši stretnutie špecializovaných verejných archívov prišiel ako prvý Krasimír Damjanov zo spoločnosti BACH systems, spol. s r. o. Slovo dalo slovo a v spolupráci s firmami EMBA Trade, spol. s r. o. a Microform, s. r. o. sa prvé stretnutie konalo na pôde Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši dňa 30. marca 2017. Zamestnanci Archívu SMOPaJ sa spočiatku trochu obávali, pretože skôr mimo bratislavskí archivári sú naučení cestovať do hlavného mesta, či a koľkí kolegovia sa stretnutia zúčastnia, no napokon sa v Liptovskom Mikuláši stretlo 22 archivárov zo 14 špecializovaných archívov. Za odbor archívov a registratúr MV SR vystúpila Elena Karácsonyová, ktorá sa venovala predarchívnej starostlivosti a detailnejšie predstavila vyhlášku MV SR č. 410/2015 Z. z. o podrobnostiach výkonu správy registratúry orgánov verejnej moci a o tvorbe spisu. Vyhláška reflektuje najmä požiadavky na elektronic-

Privítanie účastníkov riaditeľkou múzea. Foto: Michal Oravec, Archív SMOPaJ.

kú správu registratúry a tvorbu nových registratúrnych poriadkov a plánov. Na záver stretnutia padol návrh, či by nebolo vhodné, aby sa pracovníci špecializovaných archívov stretli opäť o dva-tri roky.

Koncom roku 2018 zamestnanci Archívu SMOPaJ oslovili o súčinnosť odbor archívov a registratúr MV SR pri zorganizovaní *Stretnutia špecializovaných archívov 2019,* tentokrát zameraného na aktuálne legislatívne zmeny v oblasti archívov a registratúr, evidenciu archívneho dedičstva a nové pravidlá pre spracovanie archívnych fondov. Miesto konania ostalo nezmenené, a tak sa v historickej budove Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva 19. marca 2019 stretlo 40 archivárov z 18 špecializovaných archívov, traja pracovníci odboru archívov a registratúr MV SR a zástupcovia spoločností BACH systems, spol. s r. o. a EMBA Trade, spol. s r. o.

Po krátkom príhovore a privítaní hostí riaditeľkou múzea Dankou Šubovou a Norbertom Praženkom mala ako prvá vystúpiť so svojím príspevkom o aktuálnych informáciách na úseku archívov a registratúr v roku 2019 (legislatívne zmeny, metodika, e-Government) riaditeľka odboru archívov a registratúr MV SR Mária Mrižová. Vzhľadom na neodkladné pracovné povinnosti nemohla prísť a miesto nej predniesla príspevok Elena Karácsonyová. V úvode informovala o pripravovaných legislatívnych úlohách MV SR v roku 2019 v oblasti archívnictva (novela výnosu MV SR č. 525/2011 o štandardoch pre elektronické informačné systémy na správu registratúry, novela vyhlášky MV SR č. 410/2015 Z. z. o podrobnostiach výkonu správy registratúry orgánov verejnej moci a o tvorbe spisu, ktorá vyšla pod č. 49/2019 Z. z. a novela zákona č. 395/2002 Z. z. v súvislosti s vývozom a vystavovaním archívnych dokumentov). Podrobnejšie informovala o úlohách odboru archívov a registratúr na rok 2019: vypracovanie návrhu Koncepcie rozvoja štátnych archívov pre roky 2020 – 2025, vypracovanie Stratégie ochrany archívnych dokumentov uložených v štátnych archívoch, vypracovanie analýzy a príprava podkladov pre vydanie sprievodcov po archívnych fondoch a archívnych zbierkach ako syntetických archívnych pomôcok, zabezpečenie prípravy vydania Slovníka archívnej terminológie, príprava novely Opatrenia o správnych poplatkoch a službách štátnych archívov, vydanie všeobecných zásad vystavovania archívnych dokumentov, príprava vydania zásad digitalizácie archívnych dokumentov, zabezpečenie plnej funkcionality a rozvoj ďalšej funkcionality ISEA, spracovanie zásad odbornej archívnej praxe, úprava organizačného poriadku štátnych archívov a vydanie metodiky pre evidenciu pečatí a pečatidiel. Na úseku správy registratúry pripraví odbor nové vzorové registratúrne poriadky pre ústredné orgány verejnej moci, VÚC, mestá a obce, školy, vydá Zásady správy technickej a výrobnej dokumentácie, spracuje novú koncepciu predarchívnej starostlivosti a úpravu registra druhov registratúrnych záznamov s odporúčanými lehotami uloženia.

Dva príspevky predniesol Norbert Praženka. V prvom vyhodnotil kontrolu evidencie archívneho dedičstva špecializovaných archívov, ktorá sa vedie elektronicky formou aplikácie AFondy a formou kníh prírastkov, úbytkov a depozitov. Kontrola prebiehala v rokoch 2014 – 2017. Spolu s kolegami z odboru preverovali aktuálnosť rolí v evidencii AFondy, počet úkonov od jej zavedenia v roku 2011, aktualizáciu údajov a ich porovnanie so skutočným stavom, formálne náležitosti, spôsob a správnosť vypĺňania jednotlivých rubrík a zosúladenie evidenčných čísiel vyhotovených archívnych pomôcok s ústrednou evidenciou archívnych pomôcok. V hodnotení evidencie poukázal na chyby, ktoré sa vyskytli a zdôraznil, aby špecializované verejné archívy dôsledne evidovali archívne dokumenty aj v nadväznosti na správne konanie MV SR v prípade nepovoleného vývozu archívnych dokumentov, ktoré si vyžaduje ich presnú evidenciu. Druhý príspevok sa týkal prezentácie novej evidencie pečatí a pečatidiel. Táto evidencia bude dostupná v elektronickej forme prostredníctvom aplikácie Evidencia pečatí a pečatidiel (EPaP) s očakávaným nasadením do používania v druhej polovici roku 2019. Cieľom aplikácie je vytvorenie celoplošnej databázy so základnými metadátami o pečatiach a pečatidlách a podkladov pre ich digitalizáciu.

Krasimír Damjanov (BACH systems, spol. s r. o.) v príspevku *Aplikácia nových pravidiel pre opis archívnych fondov* predstavil aplikáciu *ProArchiv17*, ktorá si kladie za cieľ nahradiť aplikácie používané na odborné spracovanie archívnych dokumentov do formy archívnych pomôcok a na vytváranie tematických

Elena Karácsonyová.
Foto: Michal Oravec, Archív SMOPaJ.

Krasimír Damjanov.
Foto: Michal Oravec, Archív SMOPaJ.

databáz (medzifondové katalógy). Poukázal na to, že okrem naliehavej potreby technologickej obnovy bola dôležitým impulzom pre jej vývoj aj implementácia nových *Základných pravidiel pre spracovanie archívnych fondov* vydaných Ministerstvom vnútra ČR, požiadavky ktorých sa už táto aplikácia snaží zohľadniť. Jednou z najdôležitejších noviniek je zavedenie hierarchického opisu podľa zásad apeEAD. Zároveň zachováva dáta vytvorené podľa doterajších zvyklostí.

Konateľ Tibor Erdélyi z EMBA Trade, spol. s r. o., z Nových Zámkov prezentoval vo svojom vstupe s názvom *Budúci stupeň ochrany minulosti* nový rad produktov vyrábaných zo špeciálnych archívnych lepeniek, ktoré spĺňanú prísne podmienky na vhodné uloženie kultúrneho a archívneho dedičstva pre všetky druhy pamäťových inštitúcií.

Po príspevkoch odznela diskusia, v ktorej N. Praženka vyzval zúčastnené archívy, aby pravidelne aktualizovali údaje svojich zamestnancov v zozname osôb vykonávajúcich v archíve odborné činnosti a zasielali archívne pomôcky na zaevidovanie odboru archívov a registratúr MV SR. Na stretnutí bolo dohodnuté, že je možné realizovať školenie k novele vyhlášky MV SR č. 410/2015 Z. z. a metodické školenie k spracúvaniu archívnych fondov a archívnych zbierok (v septembri 2019). Osobitná pozornosť sa venovala otázke zverejňovania osobných údajov v archívnych dokumentoch (najmä formou digitalizácie). Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov doplnil aj zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach v § 13 ods. 5 o nové písmeno, ktoré umožňuje prístup k osobným údajom v archívnych dokumentoch *„ak účelom využitia archívneho dokumentu je historický výskum alebo iný vedecký výskum.“* Úrad na ochranu osobných údajov SR vo svojom stanovisku vyjadril, že zverejňovanie osobných údajov s cieľom ich minimalizácie je na individuálnom rozhodnutí každého archívu. Pri zverejňovaní osobných údajov treba prihliadať na účel prístupu bádateľa a takisto treba brať do úvahy samotný obsah archívnych dokumentov. Ďalšia časť diskusie bola venovaná vzájomnej informovanosti, prizvaniu zamestnancov špecializovaných archívov do jednotlivých komisií, prípravy archivárskeho kurzu pre nearchivárov a tvorbe nového sprievodcu špecializovaných verejných archívov. Pri týchto otázkach budú preverené možnosti ich realizácie v rámci MV SR.

Veríme, že stretnutie bolo pre všetkých veľkým prínosom a stretneme sa skoro na podobnej akcii, či už v Liptovskom Mikuláši, alebo niekde inde.

Eva Greschová – Norbert Praženka
Archív SMOPaJ – odbor archívov a registratúr MV SR

MINULOSŤ PREŠOVA V SÚČASNEJ TRNAVE

Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a Ústav dejín Trnavskej univerzity v spolupráci s regionálnou sekciou Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, Spolkom trnavských historikov Tyrnavia, zorganizovali dňa 21. marca 2019 na Trnavskej univerzite v Trnave prednášku Marcely Domenovej z Prešovskej univerzity v Prešove o dejinách Prešova s podtitulom: Sonda do života obyvateľov slobodného kráľovského mesta na prahu nového veku. V rámci nej sa uskutočnila aj prezentácia prvého dielu publikácie Dejiny Prešova.

Docentka Marcela Domenová je archivárom známa predovšetkým ako vysokoškolská pedagogička na Katedre archívnictva a pomocných vied historických Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity. Na Prešovskej univerzite absolvo-

vala odbor archívnictvo a pomocné vedy historické – latinský jazyk a literatúra a od roku 2009 zastáva post vedúcej uvedenej katedry a zároveň zástupkyne riaditeľa inštitútu histórie od roku 2013. Odbornej verejnosti je však známa nielen ako historička, odborná asistentka na katedre archívnictva a pomocných vied historických, ale aj ako knihovníčka. Od roku 2009 vykonáva funkciu vedúcej Oddelenia historických knižničných fondov Štátnej vedeckej knižnice v Prešove. Pre študentov, odbornú i laickú verejnosť v Trnave pripravila M. Domenová prednášku o Prešove v 16. storočí, pričom vo vývoji tohto slobodného kráľovského mesta nachádzala paralely i odlišnosti v porovnaní s vývojom v Trnave.

V prvej časti bola prezentovaná publikácia Dejiny Prešova I. (KÓŇA, Peter a kol. *Dejiny Prešova I*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2017, 590 s., ISBN 978-80-555-1896-1). Monografia je výsledkom spolupráce mesta Prešov a Prešovskej univerzity a vydaná bola pri príležitosti 770. výročia prvej písomnej zmienky o meste z roku 1247. Po príhovore primátorky Andrey Turčanovej nasleduje úvod editora Petra Kónyu a prvá kapitola venovaná analýze prírodnej štruktúry krajiny Evy Micheli. Ďalšia kapitola Boženy Tomášovej je zameraná na osídlenie územia Prešova v praveku a včasnom stredoveku. Autorkami kapitoly Prešov od stredoveku do konca 16. storočia sú Miloslava Bodnárová a Marcela Domenová. Kapitola sa člení na osem podkapitol: Politický vývin do konca 16. storočia; Mestská administratíva; Hospodárstvo mesta v stredoveku; Mestské práva a mestská samospráva; Spoločenské pomery do 16. storočia; Náboženský, demografický a národnostný vývin; Topografický a urbanistický vývin do konca 16. storočia; Školstvo do konca 16. storočia. Peter Kónya je autorom kapitoly Prešov v 17. storočí (1604 – 1711), ktorá sa rozdeľuje na sedem podkapitol: Prešov v protihabsburských povstaniach prvej polovice 17. storočia; V protihabsburských povstaniach v druhej polovici 17. storočia; Hospodársky vývin mesta v 17. storočí; Spoločenské pomery a správa mesta; Konfesionálny, národnostný a demografický vývin mesta; Urbanistický vývin mesta; Školstvo, kultúra a veda (autori: Peter Kónya a Peter Himič). Posledná kapitola Petra Kónyu Prešov v „krátkom" 18. storočí (1711 – 1790) má šesť podkapitol: Mesto v súradniciach krajinského diania; Hospodársky vývin mesta v 18. storočí; Spoločenské pomery a samospráva; Náboženský, národnostný a demografický vývin; Školstvo, veda a umenie v 18. storočí (autori: Peter Kónya, Patrik Derfiňák, Peter Himič); Stavebný vývin a vnútorný život mesta. Na záver publikácie je zaradený zoznam prameňov a literatúry, ako aj miestny a menný register.

Marcela Domenová počas prednášky na Trnavskej univerzite. Foto: Henrieta Žažová.

Po prezentácii monografie a koncepcie urbánnych dejín na príklade Prešova M. Domenová ďalej analyzovala pramennú bázu pre obdobie raného novoveku, ktorá poskytuje výborné východiská na zodpovedanie otázok súvisiacich nielen s každodenným životom obyvateľov slobodného kráľovského mesta. Predstavila začiatky administratívnej – kancelárskej činnosti Prešova, právne zbierky – knihy mestského a nadmestského zákonodarstva, knihy mestskej správy, matriky osôb prijatých do zväzu mesta, knihy mestského súdnictva, knihy mestských financií a mestského hospodárenia, ktoré sa zachovali v najväčšom počte, účtovné knihy i listiny mešťanov. Podrobne sa venovala topografickému a demografickému vývinu Prešova, príjmom a výdavkom mesta v rokoch 1520 – 1530 či vnútornej skladbe testamentov. Obsah závetov zároveň tvorí základ pre rekonštrukciu nehnuteľného a hnuteľného majetku mešťanov. Postupne, vďaka zachovaným artefaktom hmotnej kultúry, priblížila zariadenie meštianskej domácnosti, vybavenie kuchyne, ženský a mužský odev spolu s doplnkami.

Po prednáške nasledovala diskusia. Otázky sa týkali etnickej či konfesionálnej skladby obyvateľov Prešova v 16. storočí, dôvodov sťahovania – imigrácie, zachovanosti archívnych prameňov k predneseným témam a pod. Auditórium v Trnave sa tak mohlo oboznámiť s podobou slobodného kráľovského mesta Prešova na prelome stredoveku a novoveku vďaka charakteristike epochy raného novoveku s dôrazom na spoločenský, hospodársky a topografický vývin Prešova do konca 16. storočia.

Henrieta Žažová
Ústav dejín Trnavskej univerzity

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV

Slovenský národný archív je najväčším a najvýznamnejším verejným archívom v Slovenskej republike. Jeho úlohou je preberať, ochraňovať, odborne a vedecky spracúvať a sprístupňovať archívne dokumenty, ktoré pochádzajú z činnosti ústredných orgánov Slovenskej republiky (ďalej SR) a ich právnych predchodcov, archívne dokumenty celoslovenského významu, ako aj tie, ktoré získal kúpou, darom alebo na základe uzatvorených depozitných zmlúv. Slovenský národný archív (ďalej SNA) predstavuje zároveň významné vedecko-výskumné a školiace pracovisko v odbore archívnictva, disponuje najväčším konzervačným a reštaurátorským pracoviskom v SR a plní úlohy hlavnej archívnej knižnice.

Keď sa prenesieme v čase a pozrieme do minulosti, za akéhosi prvého predchodcu ústredného archívu môžeme považovať **Krajinský archív v Bratislave** (1928 – 1939), ktorý bol založený po vzniku krajinského zriadenia v rámci Československej republiky (ďalej ČSR). Jeho nástupcami sa potom v priebehu rokov stali **Archív ministerstva vnútra** (1940 – 1945), **Archív Povereníctva vnútra** (1945 – 1952) a **Slovenský ústredný archív** (1952 – 1954), ktorý dočasne plnil aj funkciu výkonného orgánu Slovenskej archívnej komisie. Aj napriek častým premenovaniam sídlili títo predchodcovia SNA až do roku 1955 v skromných priestoroch časti bývalého župného domu v Bratislave.

Významným medzníkom v procese budovania organizačnej štruktúry archívnictva na Slovensku sa stalo vládne nariadenie č. 29/1954 Zb. o archívnictve zo 7. mája 1954. Išlo o prvú legislatívnu normu s funkciou zákona v oblasti archívnictva. Na základe vládneho nariadenia vznikol 1. októbra 1954 **Štátny slovenský ústredný archív** (ďalej ŠSÚA), ktorého sídlom sa na takmer tridsať rokov stala budova na Križkovej ulici č. 7 v Bratislave. Jeho archívne depoty, do ktorých sa začal sústreďovať archívny materiál celoslovenského významu, však boli po celé toto obdobie roztrúsené od Bratislavy cez Plavecké Podhradie až po hrad Červený Kameň. V súlade s citovaným vládnym nariadením vznikla aj Slovenská archívna správa, ktorá na seba prevzala úlohy spojené s organizáciou a riadením archívnictva na Slovensku.

Súčasná budova SNA na Drotárskej ceste v Bratislave. Foto: Peter Pekár.

Snahy o vybudovanie organizovaného archívnictva zavŕšil zákon SNR č. 149/1975 Zb. o archívnictve z 19. decembra 1975. ŠSÚA bol premenovaný na **Štátny ústredný archív Slovenskej socialistickej republiky** (ďalej ŠÚA SSR). Zákon pokladal ŠÚA SSR za hlavné vedecko-výskumné pracovisko v odbore archívnictva. Archív sa zapojil do štátneho plánu výskumu v koordinácii s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied.

Od 1. januára 1978 získal archív ako samostatná rozpočtová organizácia plnú právnu subjektivitu a vydaním nového štatútu v roku 1979 sa zmenila jeho organizačná štruktúra. K samotným trom materiálovým oddeleniam (oddelenia dejín feudalizmu, kapitalizmu a socializmu) pribudlo oddelenie predarchívnej starostlivosti, oddelenie historickej filmotéky, oddelenie laboratórií, oddelenie vedeckých informácií a ekonomicko-technické oddelenie.

Politické a spoločenské zmeny po roku 1989 sa odrazili aj v archívnej legislatíve novelizáciou zákona SNR č. 149/1975 Zb. o archívnictve. Zákon SNR č. 571/1991 Zb. (úplné znenie č. 332/1992 Zb.) ustanovil pomenovanie Štátneho ústredného archívu SR na **Slovenský národný archív**.

Postavenie SNA ako ústredného archívu SR potvrdil aj zákon NR SR č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach. Samotné organizačné začlenenie archívu v rámci štátnej správy bolo naopak výrazne ovplyvnené zákonom NR SR č. 312/2001 Z. z. o štátnej službe a zmene a doplnení niektorých zákonov. Na základe tohto zákona sa SNA stal 1. apríla 2002 zariadením Ministerstva vnútra SR plniacim úlohy štátnej správy na úseku archívnictva

Pohľad do bádateľne. Foto: Peter Pekár.

a bol premenovaný na Ministerstvo vnútra SR, **Slovenský národný archív**.

Od 30. augusta 1983 SNA sídli v účelovej budove na Drotárskej ceste 42 v Bratislave. Dvanásť poschodová budova tvorí výraznú dominantu pri vstupe do mesta zo západnej časti Bratislavy. Stojí však na vyvýšenom svahovitom teréne a je tak vystavená vo zvýšenej miere nepriaznivým poveternostným vplyvom. Jej generálnym projektantom bol Ing. Arch. Vladimír Dedeček a v čase dostavby išlo o jednu z prvých archívnych budov v strednej Európe.

Hlavná budova má deväť nadzemných a dve podzemné poschodia. Deliacou rovinou medzi nimi je nástupné podlažie. Zo vstupnej haly sú prístupné spoločenské i študijné miestnosti pre verejnosť a oddelené sú laboratóriá. Na nižšom podlaží sa nachádza kongresová sále pre 180 osôb, veľký foyer a jedáleň pre zamestnancov archívu. Najnižšie podlažie je určené pre technologické zariadenia, kotolňu, rozvodňu, transformačnú stanicu, strojovňu, vzduchotechniku, garáže a služobný byt. Depoty a manipulačné miestnosti sú situované nad vstupným plató a umiestnené v jadre budovy v celej jej výške. Pracovne a administratívne priestory sú umiestnené po obvode druhého nadzemného podlažia budovy a vytvárajú okolo nej uzavretý prstenec. V dôsledku chýb pri stavbe budovy a nepriaznivého podložia (permanentný priesak vody) sa, žiaľ, nikdy nepodarilo sprevádzkovať priestory historickej filmotéky nachádzajúce sa pod úrovňou terénu a priľahlého parkoviska.

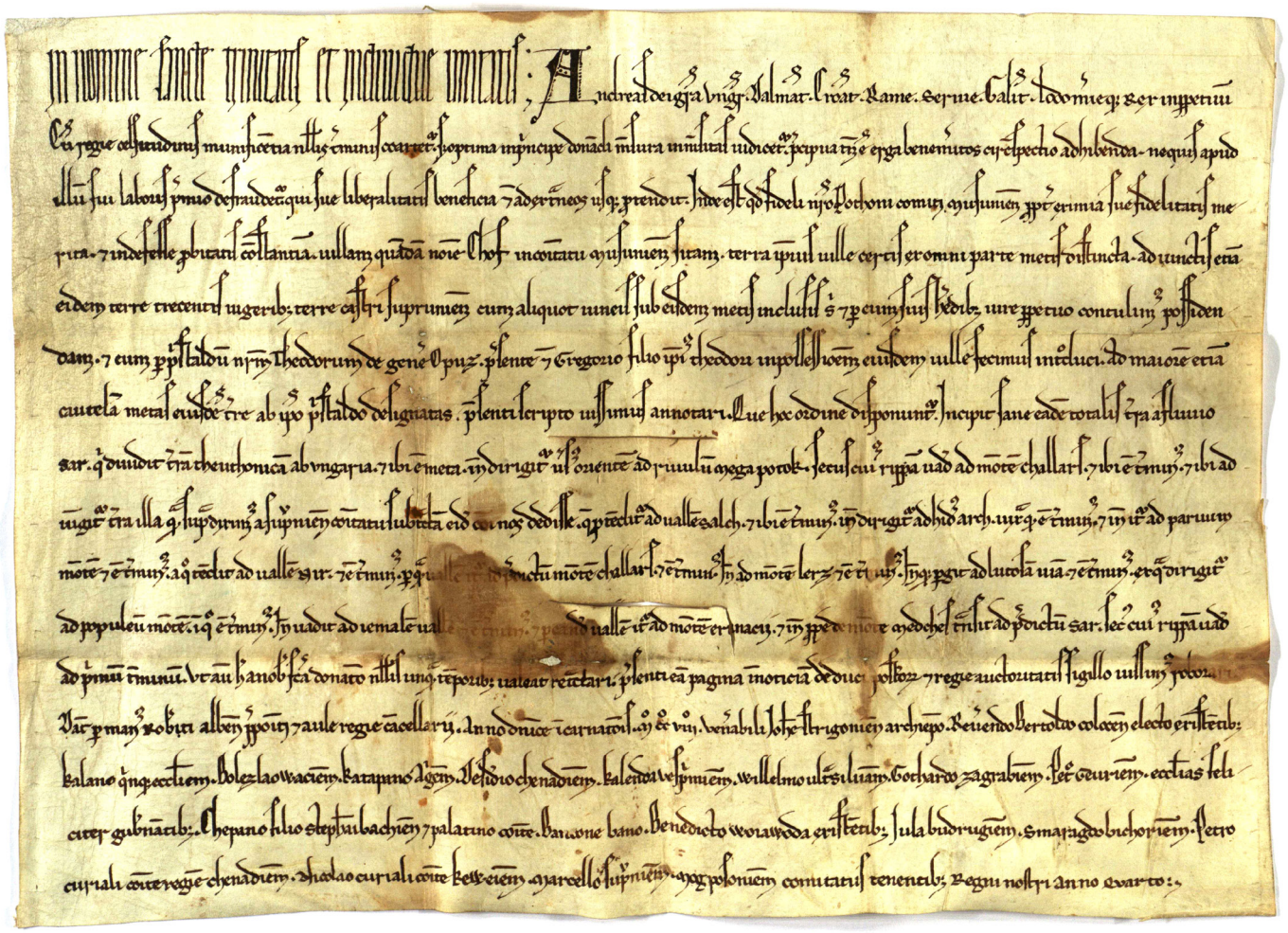
Aj keď vo svojej dobe išlo o veľký počin a SNA získal na dlhé roky dostatok priestorov pre úschovu svojich archívnych fondov, od ukončenia stavby uplynulo už 35 rokov. Vzhľadom na prudký rozvoj stavebných i archívnych technológií ako aj zanedbanú údržbu, budova by už potrebovala zásadnú rekonštrukciu nielen z hľadiska ochrany archívnych dokumentov, ale i vnútorného vybavenia. V reakcii na tento stav a na vyžiadanie príslušných útvarov MV SR, SNA v roku 2018 v spolupráci s Centrom podpory MV SR Bratislava vypracoval podrobnú správu o aktuálnom stave budovy a predložil ju ako podklad, pričom navrhol komplexnú rekonštrukciu zaradiť do investičných zámerov pre najbližšie obdobie.

Pracoviskom SNA je tiež Slovenský banský archív, ktorý sídli v historickej budove na Radničnom námestí č. 16 priamo v centre Banskej Štiavnice a k dispozícii má tiež niekoľko metrov vzdialenú budovu na tom istom námestí slúžiacu ako depotné priestory. Vzhľadom na nevyhovujúci stav priestorov hlavnej historickej budovy archívu v roku 2017 v spolupráci s Centrom podpory MV SR Banská Bystrica sa začala rozsiahla, niekoľko rokov plánovaná rekonštrukcia čelného krídla. Ide o rekonštrukciu, ktorej súčasťou je aj výmena stropov, elektrických sietí a zriadenie novej bádateľne.

SNA sa v súčasnosti vnútorne člení na úsek riaditeľa a štyri oddelenia – oddelenie spracúvania archívnych dokumentov I, oddelenie spracúvania archívnych dokumentov II, oddelenie služieb verejnosti, oddelenie ochrany archívnych dokumentov.

Oddelenie spracúvania archívnych dokumentov I (ďalej OSAD 1) v súčasnosti spravuje 385 archívnych fondov a zbierok. Sú to najmä rukopisné historické dokumenty rôzneho druhu z obdobia 12. – 21. storočia spísomnené vo viacerých jazykoch, najmä latinčine, nemčine, maďarčine a mnohých iných.

Rozsahom najväčšiu skupinu archívnych fondov tvoria archívy šľachtických rodov a ich feudálnych panstiev. SNA sa zameriava najmä na rody celoslovenského, prípadne nadregionálneho významu. Celé komplexy fondov tvoria dokumenty magnátskych rodov Pálfi, Erdődi, Esterházi, Habsburg, Zai, Kubíni, Révai, ktorých členovia po stáročia dostávali významné posty v rôznych politických a ekonomických štruktúrach Uhorského kráľovstva a habsburskej monarchie. Nachádzajú sa tu aj archívy nižšej, na Slovensku veľmi početnej šľachty, ktoré dokumentujú mnohé spletité väzby medzi privilegovanými osobami a ich majetko-

Najstaršia listina vo fondoch SNA – darovanie zeme Hof kráľom Ondrejom II. veľmožovi Pothovi, 1208. Foto: Peter Pekár.

vým vlastníctvom. Všetky tieto fondy poskytujú obrovské množstvo údajov o spoločenských vzťahoch a reáliách života na našom území v období 13. – 20. storočia.

Ďalšou a mimoriadne vzácnou súčasťou oddelenia sú archívne fondy cirkevných inštitúcií. Sú to súkromné archívy kláštorov premonštrátskej rehole v Jasove a Lelese a súkromný archív Bratislavskej kapituly. Do skupiny fondov cirkevného pôvodu patrí aj v európskom kontexte jedinečný súbor fondov hodnoverných miest, ktoré pôsobili na našom území počas piatich storočí a sú nezastupiteľným zdrojom informácií o vývoji stredovekého Slovenska. Ide o hodnoverné miesta pri premonštrátskych konventoch v Jasove, Lelese a Turci (Kláštor pod Znievom), pri benediktínskom konvente v Hronskom Beňadiku a pri Bratislavskej kolegiálnej kapitule.

Unikátnym historickým súborom uloženým v OSAD 1 je vzácna historická knižnica Bratislavskej kapituly, ktorá je najstarším knižným celkom na Slovensku. Obsahuje takmer 4 000 zväzkov rukopisných a tlačených kníh z obdobia 12. – 20. storočia, vrátane 86 inkunábul. Súčasťou tejto knižnice sú aj tri zväzky tzv. Bratislavských antifonárov, zapísaných v registri UNESCO Pamäť národa.

Pramennú bázu pre 18. – 19. storočie obohacujú archívne dokumenty vzdelávacích inštitúcií. Spomedzi vysokých škôl sú to hlavne archívne fondy Kráľovská právnická akadémia v Bratislave, Kráľovská právnická akadémia v Košiciach a Bratislavská kráľovská alžbetínska univerzita. Stredné školy reprezentujú fondy slovenských gymnázií, evanjelických v Revúcej a Martine a rímskokatolíckeho v Kláštore pod Znievom.

Štátne inštitúcie spred roku 1918 sú zastúpené iba fragmentmi fondov ústredných orgánov štátnej moci a správy, čo vyplýva zo štátoprávneho vývoja v Uhorsku. Ide o regionálne expozitúry uhorských kráľovských ministerstiev a súdne inštitúcie s pôsobnosťou približne totožnou s územím dnešného Slovenska. Nachádza sa tu aj reprezentatívny súbor archívnych fondov verejných základín ako regionálnych orgánov ústrednej ekonomickej inštitúcie feudálneho štátu – Uhorskej kráľovskej komory, ktoré spravovali majetky reholí zrušených cisárom Jozefom II.

Plagát k desiatemu výročiu vzniku 1. ČSR. Foto: Peter Pekár.

Súbor archívnych fondov oddelenia významne dopĺňajú osobné fondy, ktoré vznikli z činnosti významných slovenských osobností z politickej, hospodárskej, vedeckej, kultúrnej a iných sfér verejného života z obdobia 19. – 20. storočia. Predstavujú najdynamickejšie sa rozvíjajúcu časť oddelenia s veľkým bádateľským potenciálom. Ďalej sú to archívne zbierky rôzneho charakteru, ktoré vytvorili zberateľskou činnosťou inštitúcie, osoby i archív. Osobnú dokumentárnu hodnotu majú súbory rôznych druhov historických máp a plánov z 18. – 20. storočia, ktoré boli oddávna ukladané samostatne kvôli svojim neštandardným rozmerom. Oddelenie eviduje vyše 60-tisíc jednotlivín tohto druhu archívnych dokumentov, ktoré postupne odborne sprístupňuje pre potreby širokej bádateľskej verejnosti. Veľmi zaujímavou je aj zbierka pečatidiel a pečiatkovadiel. Hoci ide o trojrozmerné predmety, ich funkcia bezprostredne súvisí s procesom spisomňovania.

Od roku 2016 je súčasťou oddelenia aj historická filmotéka. Uchováva, ochraňuje a sprístupňuje mikrografické kópie archívnych dokumentov, ktoré sú uložené v domácich a zahraničných archívoch a tykajú sa Slovenska. Obsahuje mikrofilmy archívnych dokumentov z fondov SNA, mikrofilmy archívnych dokumentov uložených v iných archívoch na Slovensku a mikrofilmy archívnych dokumentov uložených v zahraničí, napr. v Česku, Maďarsku, Rakúsku, Nemecku, Francúzsku, Poľsku, Chorvátsku, Rumunsku a na Ukrajine. Časť mikrofilmov zo zahraničia archív získal na báze recipročnej výmeny z Maďarska, Nemecka a Rakúska.

Najväčším oddelením SNA je **oddelenie spracúvania archívnych dokumentov II**, ktoré spravuje 807 archívnych fondov a zbierok. Pôvodcami boli najvyššie orgány štátnej moci a správy z obdobia Československej republiky, vojnovej Slovenskej republiky, povojnovej Československej republiky a Slovenskej republiky. Časové rozpätie písomností začína rokom 1918 a pokračuje takmer až po súčasnosť.

Pre bádateľov najzaujímavejšie archívne dokumenty z obdobia prvej Československej republiky pochádzajú z činnosti novovzniknutých ústredných orgánov štátnej správy na Slovensku. Ide o archívne fondy ako Slovenská národná rada I. 1918 – 1919, Československá dočasná vláda na Slovensku 1918, Klub slovenských poslancov Národného zhromaždenia 1918 – 1920, Slovenské oddelenie Národného výboru Československého 1918, Referát Ministerstva školstva a národnej osvety na Slovensku v Bratislave 1919 – 1938 a Minister ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska 1918 – 1928.

Obrovské množstvo informácií o politickom, hospodárskom, sociálnom a kultúrnom živote medzivojnového Slovenska sa dá nájsť vo fondoch referátov, expozitúr a oddelení centrálnych ministerstiev existujúcich na Slovensku v rokoch 1919 – 1928. Osobitnú pozornosť si však zaslúži rozsiahly archívny fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, na sprístupnení ktorého sa aktívne pracuje.

Oddelenie spravuje aj fondy politických strán a hnutí. K najvýznamnejším z nich patria Hlinkova slovenská ľudová strana 1921 – 1945, Strana slovenskej národnej jednoty 1919 – 1939, Československá sociálno-demokratická strana robotnícka 1919

– 1939, Deutsche Partei 1935 – 1945, Demokratická strana na Slovensku 1945 – 1948, Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska 1944 – 1990.

Bádateľsky príťažlivé sú aj písomnosti viažuce sa k pozemkovým reformám na Slovensku. Nájdeme ich vo fondoch Štátneho pozemkového úradu v Prahe 1919 – 1935, Kolonizačného referátu Štátneho pozemkového úradu v Bratislave 1921 – 1938 i v dokumentoch prídelových komisárov Štátneho pozemkového úradu z obdobia rokov 1921 – 1933. Povojnové prerozdeľovanie pôdy riadilo Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy, sekcia B.

Digitalizačné pracovisko. Foto: Peter Pekár.

Politické, hospodárske a sociálne dejiny z obdobia druhej svetovej vojny, a tým i vojnovej Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945, nám ilustrujú archívne dokumenty vo fondoch Snem Slovenskej republiky, Úrad predsedníctva vlády, Kancelária prezidenta republiky, Ústredný hospodársky úrad, Ústredňa štátnej bezpečnosti a všetky ministerstvá vojnovej Slovenskej republiky. K téme holokaust je bádateľsky najviac využívaný fond Ministerstva vnútra 1939 – 1945, ktoré riadilo aj pracovné tábory a organizovalo transporty Židov a asociálov.

Obdobie po roku 1945 prinieslo nielen obnovu predvojnovej ČSR, ale i nástup a neskôr stabilizáciu režimu, ktorý na našom území pretrval až do revolučných dní v novembri 1989. Všetky tieto najskôr nenápadné zmeny možno sledovať v písomnostiach z činnosti Osídľovacieho úradu v Bratislave 1945 – 1950, Fondu národnej obnovy 1946 – 1953, Slovenskej národnej rady II. 1944 – 1968, Zboru povereníkov 1944 – 1960, povereníctiev pražských ministerstiev pôsobiacich do 1960, povereníctiev SNR z obdobia 1960 – 1968, ale i slovenských ministerstiev z obdobia rokov 1968 – 1992.

Z demografického hľadiska sú neoceniteľným prameňom dokumenty zo sčítaní ľudu v rokoch 1930, 1939, 1940, 1950 a 1961. Z nich je historicky najhodnotnejšie práve Sčítanie ľudu 1930, ktoré zachytilo mnohé nové údaje. Okrem obyvateľstva prítomného v čase sčítania v konkrétnej obci či meste sa zisťovalo aj obyvateľstvo neprítomné v čase sčítania. Okrem základných údajov, ktoré tieto hárky poskytujú, zisťovali sa aj telesné chyby, hlavné a vedľajšie povolanie, postavenie v zamestnaní, štátna a domovská príslušnosť, národnosť podľa materinskej reči, náboženské vyznanie, znalosť čítania a písania.

V roku 2015 nastali v SNA organizačné zmeny, ktoré priniesli oddeleniu obrovský prírastok fondov zo zrušeného oddelenia predarchívnej starostlivosti. Išlo predovšetkým o ústredné orgány štátnej i politickej moci a fondy celoštátne významných priemyselných podnikov.

Nadobudnutím účinnosti novely zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov z 1. novembra 2015 bola zavedená nová sústava štátnych archívov. Tento dátum znamenal aj vznik nového oddelenia v SNA – **oddelenia služieb verejnosti**. Oddelenie sa člení na samostatné úseky – podateľňa, bádateľňa, knižnica, pracovisko predarchívnej starostlivosti a pracovisko správnej agendy. Pracovníci oddelenia poskytujú služby širokej verejnosti, právnickým a fyzickým osobám, spojené s prístupom k archívnym dokumentom na vedecké, kultúrne a správne účely. V spolupráci s oddeleniami spracúvania archívnych dokumentov umožňujú návštevu spojenú s exkurziou a odborným výkladom nielen pre školské inštitúcie, ale na požiadanie aj pre iných záujemcov. Poskytujú tiež odbornú metodickú pomoc na úseku predarchívnej starostlivosti najvyšším orgánom verejnej moci, právnickým osobám zriadeným a založeným ústrednými štátnymi orgánmi, právnickým osobám celoštátneho významu, fyzickým osobám, ktoré sú osobnosťami spoločenského života celoštátneho významu a ďalším pôvodcom registratúrnych záznamov, ktorých by určilo MV SR.

Podateľňa archívu prijíma a eviduje všetky podania fyzických a právnických osôb doručených v listinnej podobe, či už podaných prostredníctvom poštového úradu alebo doručených osobne. Prostredníctvom podateľne je tiež evidovaná prevažná

Právnická literatúra z Knižnice Bratislavskej kapituly. Zdroj: Slovenský národný archív.

časť záznamov doručených archívu v elektronickej podobe. Zabezpečuje aj vyhotovovanie osvedčených alebo neosvedčených fotokópií archívnych dokumentov.

Bádateľňa archívu umožňuje prístup k archívnemu informačnému systému a k archívnym dokumentom formou ich štúdia v určenom čase v priestoroch bádateľne. V roku 2018 prešla bádateľňa rekonštrukciou, pri ktorej boli vymenené svetlá, zatemňovacie zariadenia na oknách, podlaha, časť nábytku a taktiež bola kompletne vymaľovaná.

Knižnica archívu je neverejnou špecializovanou knižnicou. Jej knižničný fond sa postupne sformoval spojením knižnice bývalého Krajinského archívu s knižnicou Pôdohospodárskeho archívu a Archívu Povereníctva vnútra. V súčasnosti eviduje 76 900 knižných jednotiek a pri práci ju využívajú nielen zamestnanci archívu, ale i bádatelia. Knižnica sa člení na dve časti – príručnú a všeobecnú. Príručná časť je uložená v bádateľni archívu a slúži bádateľom na doplnenie informácií pri štúdiu archívnych dokumentov. Obsahuje encyklopédie, náučné a jazykové slovníky, štatistické príručky, slovenské a zahraničné pramenné edície, zbierky zákonov a bibliografie. Všeobecná časť knižničného fondu je uložená v skladoch a obsahuje literatúru z oblasti histórie, z odboru archívnictva a pomocných vied historických, filozofie, práva a sociológie, jazykovedy, regionálnych, cirkevných a kultúrnych dejín, dejín techniky, ekonómie, historickej štatistiky a demografie, odbornú literatúru o ochrane archívnych dokumentov. Vo všeobecnej časti knižnice sa nachádza tiež časť knižničného fondu Obchodnej a priemyselnej komory v Banskej Bystrici obsahujúca tituly z obdobia rokov 1880 – 1940. Zvláštnu časť tvorí zbierka samizdatov vydaných od 80. rokov až po začiatok 90. rokov minulého storočia. Vyhľadávaná je i bohatá novinová a časopisecká zbierka. Pracovníci knižnice spravujú aj knižné pozostalosti významných slovenských vedcov a verejných činiteľov, ako napr. Branislav Varsik, Anton Bagin a Juraj Žudel.

Na úseku predarchívnej starostlivosti pracovníci venujú pozornosť približne 500 právnym subjektom, o ktorých vedú evidenciu v zložke klienta

v papierovej aj elektronickej podobe. Metodicky usmerňujú, poskytujú konzultácie a školenia, orientované hlavne na tvorbu registratúrnych poriadkov a plánov. Riešia otázky spojené so zánikom a likvidáciou organizácií, s čím úzko súvisí otázka vyraďovania registratúrnych záznamov a preberanie archívnych dokumentov nástupnou organizáciou alebo SNA. Vykonávajú taktiež štátny odborný dozor nad správou registratúry jednotlivých subjektov a dočasne spravujú približne 5 170 bm archívnych dokumentov pochádzajúcich z činnosti 227 pôvodcov.

Reštaurátorský ateliér. Foto: Peter Pekár.

Pracovníci oddelenia úseku správnej agendy vyhľadávajú archívne dokumenty týkajúce sa prídelov pôdy v rámci prvej a druhej pozemkovej reformy, konfiškácie majetku, znárodňovania firiem, živností a podnikov, deportácií a internácií našich občanov v bývalom ZSSR. Vybavujú tiež žiadosti osôb pátrajúcich po svojich predkoch, ktorí boli počas druhej svetovej vojny sústreďovaní v pracovných táboroch na Slovensku alebo deportovaní do koncentračných táborov mimo územia Slovenska. Zaoberajú sa tiež žiadosťami osôb, ktoré zisťujú národnosť svojich predkov v období rokov 1930 – 1991.

Činnosť **oddelenia ochrany archívnych dokumentov** je zameraná na opatrenia na dlhodobé uloženie archívnych dokumentov – preventívnu ochranu, digitalizáciu, reštaurovanie a konzervovanie dokumentov. Oddelenie sa člení na dve organizačné jednotky, laboratóriá pre konzervovanie a reštaurovanie a fotolaboratórium.

Súčasťou ochrany archívnych dokumentov je vytváranie konzervačných kópií archívnych dokumentov, ktoré sa uskutočňuje procesom digitalizácie. Od roku 2012 sa upustilo od ochranného mikrofilmovania a vytvárania čierno-bielych kópií dokumentov. Dnes máme k dispozícii kvalitné digitálne farebné obrazové záznamy. Pre bádateľov je k dispozícii zdigitalizovaný súbor fotografií Slovenskej tlačovej kancelárie, osobný fond Andreja Hlinku, osobný fond Milana Rastislava Štefánika a stredoveké listiny z fondov SNA. Priebežne sa digitalizujú dokumenty, ktoré sú najvzácnejšie a bádateľmi najžiadanejšie, napr. fond Slovenská národná rada I. Nové procesy so sebou prinášajú aj nové možnosti a problémy. Neustále sa rieši požiadavka uloženia digitalizátov a do popredia sa dostáva aj požiadavka inovácie technických zariadení a ich reálne možnosti využitia.

Reštaurovanie v SNA je zamerané predovšetkým na reštaurovanie papiera, pergamenu a knižnej väzby. Takmer 90% dokumentov, ktoré sú uložené v SNA, tvoria papierové dokumenty najrôznejších formátov. Patria sem bežné formáty od A5, A4, plagáty rôznych veľkostí, plány na pauzovacích papieroch až po veľkoformátové mapy. Dokumenty po roku 1850 sú písané na drevitom papieri, ktorý je veľmi krehký, láme sa, žltne a veľmi rýchlo prichádza k jeho poškodeniu. Práve takéto dokumenty sa stávajú predmetom reštaurovania najčastejšie. Hľadajú sa preto spôsoby, ako čo najlepšie pomôcť pri záchrane najmä drevitého krehkého papiera. Východiskom je používanie masových spôsobov konzervovania papiera, ktoré využívajú mnohé zahraničné archívy napr. v Poľsku, Česku, Nemecku, Maďarsku. Tieto technológie papier stabilizujú, spevňujú, vytvárajú ochranu pred ďalšou degradáciou v procese starnutia a umožňujú tak rýchlejšiu záchranu cenných informácií uložených na tomto nestabilnom nosiči.

Oddelenie vyvíja maximálne úsilie na zavedenie moderných konzervačných technológií. Výskumná činnosť sa orientuje predovšetkým na aplikovaný výskum a v spolupráci s Fakultou chemickej a potravinárskej technológie Slovenskej technickej univerzity (ďalej FCHPT STU) i na základný výskum. Predovšetkým na výskum deacidifikačných systémov na odstránenie kyslých degradačných produktov v papieri, na testovanie kontinuálneho procesu deacidifikácie na vodnej báze pre samotné hárky papiera od rozmeru A5 – A4, na testovanie reálnych deacidifikačných sústav použiteľných na archívne dokumenty. V oblasti konzervovania sa oddelenie zaoberá i výskumom biologickej degradá-

cie archívnych materiálov. Biologická degradácia je kolektívne meno pre všetky druhy poškodení, ktoré sú spôsobené najrôznejšími typmi žijúcich organizmov. Jedným z nich je aj mikrobiologická kontaminácia mikroorganizmami (baktérie, plesne), ktorá môže spôsobiť deštrukciu dokumentu a zároveň aj isté zdravotné problémy archivárom, knihovníkom i ďalším, ktorí manipulujú s takýmito dokumentmi.

Od roku 2011 sa oddelenie zaoberá tiež výskumom a identifikáciou fotografických foriem, tvorbou aplikačnej databázy pre spracovanie fotografií, a to nielen pre archívne, ale i konzervačné potreby a pre možnosti ochrany. Pre odborných pracovníkov archívov ako i iných inštitúcií, vlastniacich fotografické zbierky, oddelenie organizuje od roku 2012 workshopy. Účastníci sa tam oboznámia s históriou, materiálovým zložením a jednotlivými druhmi fotografických foriem, základnými spôsobmi ich ošetrenia a vhodnými ochrannými obalmi odporučenými na ich dlhodobé uskladnenie.

Na oddelenie každoročne prichádzajú študenti Filozofickej fakulty UK, študijného odboru muzeológia a kultúrne dedičstvo, študenti FCHPT STU, či iných príbuzných odborov na absolvovanie povinnej praxe, seminárnych cvičení, na konzultácie záverečných prác. Reštaurovanie a pracovné stáže realizujú každoročne študenti Strednej priemyselnej školy Samuela Mikovíniho z Banskej Štiavnice, odboru reštaurovanie a konzervovanie papiera a kníh, či študenti Vyššej školy reštaurovania v Pardubiciach.

Veľkým pozitívom pre SNA je získanie Osvedčenia o spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj v SNA, ktoré bolo udelené na základe žiadosti o vykonanie hodnotenia spôsobilosti na vykonávanie výskumu a vývoja Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR. Prvýkrát sa tak stalo v roku 2011, neskôr v roku 2017 s platnosťou na 6 rokov od jeho vydania. Osvedčenie otvorilo cestu SNA zapájať sa do výskumných projektov.

SNA každoročne vyvíja výraznú aktivitu aj v oblasti kultúry a osvety. Spomenieme v krátkosti len akcie z predchádzajúceho roka. V roku 2018 sa SNA zapojil do osláv významných dejinných výročí. Organizoval samostatnú vedeckú konferenciu *Formovanie štátnych orgánov v procese začleňovania Slovenska do 1. ČSR*, ktorá sa uskutočnila v dňoch 16. a 17. mája v SUZA Bratislava. Výstupom z konferencie je publikácia s názvom *Začleňovanie Slovenska do Československej republiky (s dôrazom na formovanie štátnych orgánov)*. V priestoroch SNA zamestnanci pripravili výstavu *Vznik ČSR v roku 1918 v dokumentoch Slovenského národného archívu*, ktorá bola pre verejnosť prístupná v dňoch 16. mája až 19. júna. V dňoch od 4. októbra do 9. novembra bola v priestoroch SNA sprístupnená výstava *Štvrťstoročie spolu. Československo a Podkarpatská Rus*, ktorú pripravil Národný archív Českej republiky a zapožičal nám ju.

SNA v súvislosti s minuloročnými výročiami požiadali o spoluprácu mnohé významné kultúrne a pamäťové inštitúcie, orgány štátnej správy, nadnárodné organizácie, ale i rôzne združenia a spolky. Medzi najväčšie výstavy svojho druhu organizované na Slovensku, na ktorých sa vo veľkej miere podieľal SNA, môžeme zaradiť výstavu *Na ceste k slovenskej štátnosti*, ktorú zastrešoval odbor archívov a registratúr MV SR. Výstava sa uskutočnila v dňoch od 19. septembra do 18. novembra v priestoroch Kunsthalle v Košiciach. Ďalej sa podieľal na výstave *Osmičky*, ktorú pripravila Slovenská národná galéria a uskutočnila sa v dňoch od 28. augusta do 14. októbra v priestoroch Esterháziho paláca v Bratislave. Viacero unikátnych dokumentov zo SNA bolo prezentovaných aj na výstave *75 rokov spolu a 25 vedľa seba,* organizovanej Parlamentným archívom a prebiehajúcej od 1. septembra do 31. decembra v priestoroch Národnej rady SR. Za hranice Slovenska sa archívne dokumenty SNA dostali vďaka výstave *100 rokov slovenskej diplomacie*, ktorú pripravil Diplomatický archív a bola otvorená od apríla v priestoroch Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí v Bratislave, od novembra bola presunutá do Justiho siene Primaciálneho paláca. Táto výstava bola v roku 2018 prezentovaná v 13 štátoch so slovenským diplomatickým zastúpením a v roku 2019 sa má objaviť v ďalších 5 krajinách. V spolupráci s Vojenským historickým archívom sa viacero archívnych dokumentov zo SNA dostalo na výstavu s názvom *Czechoslovakia Prague spring 1968*, ktorá bola prístupná od 12. decembra 2018 do 30. januára 2019 v centrále NATO v Bruseli.

Vo významnej miere sa SNA podieľal aj na príprave súpisov prameňov k historickým udalostiam roku 2018. Ide o *Súpis prameňov k 100. výročiu vzniku ČSR*, *Súpis prameňov k 50. výročiu obrodného procesu* a *Súpis prameňov k 25. výročiu vzniku SR*. Participoval aj na príprave nástenného kalendára odboru archívov a registratúr MV SR s témou významných jubileí československej histórie *1918, 1968, 1993*.

Lukáš Repjak
Slovenský národný archív

ARCHÍV ROZHLASU A TELEVÍZIE SLOVENSKA

Archív Rozhlasu a televízie Slovenska vznikol v roku 2012 spojením Archívu Slovenského rozhlasu a Archívu Slovenskej televízie. Do sústavy archívov je zaradený ako špecializovaný verejný archív – archív právnickej osoby zriadenej zákonom (395/2002 čl. 1, § 4, ods. 2b). Archív RTVS sa organizačne člení na Rozhlasový archív a Televízny archív. Našu pozornosť v tomto čísle zameriame na predstavenie Rozhlasového archívu.

Rozhlasový archív

Rozhlasový archív sa nachádza v budove Slovenského rozhlasu – v pyramíde na Mýtnej ulici č. 1 v Bratislave. Pôvodne boli písomné aj zvukové dokumenty umiestnené v bývalom kryte civilnej obrany na druhom podzemnom podlaží. Podmienky však neboli vyhovujúce, preto boli v roku 2014 zrekonštruované priestory na 4. podlaží, kde sa dnes nachádza jeden z depozitov rozhlasového archívu. Tento depozit zodpovedá súčasným požiadavkám na uchovávanie archívnych zvukových aj písomných dokumentov. Dnes je v ňom umiestnená veľká časť fondov archívu, z priestorových dôvodov sa však naďalej využíva aj pôvodný depozit, ako aj menšie depozity rozmiestnené v celej budove rozhlasu. V minulosti sa archívne dokumenty nachádzali v depozitoch v budovách, kde sídlil a vysielal rozhlas (Jakubovo námestie, Zochova ulica).

Počiatky rozhlasového archívu siahajú do rokov 1927 – 1928, keď bol bratislavský rozhlas odbočkou pražského ústredia Rádiojournalu. Bol to tzv. činoherný archív a sústreďoval sa na evidenciu a uchovávanie rozhlasových hier, pásiem, prednášok, príhovorov a kníh. Ostatné programové a administratívne materiály boli uchovávané v príslušných redakciách a úroveň archívnej starostlivosti o tieto dokumenty bola veľmi nízka. Vznikom Slovenského rozhlasu v roku 1939 sa činoherný archív premenoval na literárny archív a bol včlenený do literárneho oddelenia slovesného odboru, ktorému vtedy šéfoval Ľudo Zúbek.

K obratu došlo až po vytvorení textového archívu v roku 1953. Vtedy sa v rozhlase zaviedla povinnosť pripravovať na vysielanie program v písomnej podobe a od tohto obdobia sa povinne odkladali aj odvysielané texty. Všetok doteraz spomínaný materiál bol bratislavskej proveniencie. Okrem neho sú v archíve uložené väčšie celky, ako rozhlasové hry a pásma, z produkcie košického a prešovského štúdia z rokov 1937 – 1946 a torzá košických programových materiálov z rokov 1946 – 1953.

Depozit rozhlasového archívu. Foto: Archív RTVS.

V oblasti zvukových dokumentov nastal zlom v roku 1964, keď bola vytvorená zvuková dokumentácia ako súčasť dokumentačného oddelenia Československého rozhlasu v Bratislave. Vo fonotéke sa okrem prevádzkových fondov zvlášť ukladali významné zvukové nahrávky do tzv. Zlatého fondu, ktorý prešiel do kompetencie archívu v roku 1971.

Súčasnú podobu získal archív po reorganizácii v roku 1971, keď bol technicky aj personálne dobudovaný. V rámci tejto reorganizácie bol vytvorený Archív Československého rozhlasu na Slovensku, ktorý bol rozdelený na oddelenie zvukových a písomných dokumentov; toto členenie je zachované aj v súčasnosti. Archívna správa MV SSR v tom roku udelila rozhlasovému archívu štatút Archívu zvláštneho významu (v súčasnosti špecializovaný verejný archív).

Fondy a zbierky Archívu Slovenského rozhlasu tvoria zvukové a písomné dokumenty z proveniencie Slovenského rozhlasu a jeho predchodcov, ako aj dokumenty získané z akvizície, formou daru, nákupu, výmeny, delimitácie.

Zvukové fondy

Najstaršími a zároveň najvzácnejšími dokumentmi sú nahrávky ešte z obdobia prehistórie rozhlasu – ide o hlasy Thomasa Alva Edisona (rok 1880), Lajosa Kossutha (1890), Leva Nikolajeviča Tolstého (1908), nemeckého cisára Wilhelma II. (1914), cisára Františka Jozefa I. (1916).

Z najstarších a najzaujímavejších zvukov rozhlasovej proveniencie vyberáme napríklad:

- Zvučka bratislavského rozhlasu. Vysielaná v rokoch 1927 – 1929.

Digitalizačné pracovisko rozhlasového archívu. Foto: Archív RTVS.

- Ukážky z vysielania z roku 1928.
- Úvaha Š. Osuského o živote, 1933.
- Kam kráčaš Československo? 24. 11. 1934.
- Finále Majstrovstiev sveta vo futbale, 1934.
- Prejavy M. Hodžu, predsedu vlády ČSR v rokoch 1935-36.
- Ako sa bude na Slovensku hovoriť o 50 rokov? (zostrih), 1935.
- O troch grošoch: Pavol Dobšinský, 1937.
- Ratkovský poštár: Jozef Cíger Hronský, 1938.
- Spomienky dr. Ladislava Nádaši-Jégého.
- Zvukové dokumenty: Andrej Hlinka: Môj šport. 9. 5. 1937, Pohreb Martina Rázusa v Brezne nad Hronom.

Štyridsiate roky boli na historické udalosti a zvraty veľmi bohaté. Rozhlasový archív môže toto obdobie dokumentovať nielen množstvom nahrávok týkajúcich sa 2. svetovej vojny a SNP (zvukové dokumenty z pôsobnosti Slobodného slovenského vysielača počas SNP v Banskej Bystrici, hlasy fašistických pohlavárov, predstaviteľov Slovenského štátu), ale aj nahrávkami z obdobia po komunistickom prevrate vo februári 1948 (ide o hlasy predstaviteľov KSČ a KSS, ako aj o autentické nahrávky z februárových dní).

V nasledujúcom období až po súčasnosť počet zvukových dokumentov v rozhlasovom archíve narastal a ich obsah pokrýval takmer všetky sféry politického, hospodárskeho aj kultúrneho života v našej krajine. Zdokumentované sú udalosti rokov 1968, 1989, ako aj najnovšie dejinné medzníky (vznik samostatnej SR, vstup do NATO, Európskej únie, schengenského priestoru, zavedenie eura), športové úspechy slovenských reprezentantov, návštevy významných štátnikov, relácie týkajúce sa volieb po roku 1989 a hlasy významných predstaviteľov slovenskej politickej scény a kultúry. Zároveň sa zvukové dokumenty týkajú i života v regiónoch Slovenska a rôznych prírodných, kultúrnych aj historických zaujímavostí.

V samostatnom zvukovom fonde sú archivované nahrávky autentického folklóru, ktoré zbierali v rôznych regiónoch Slovenska i medzi Slovákmi žijúcimi v zahraničí také osobnosti ako Pavol Tonkovič, Ondrej Demo, Vladimír Slujka, Darinka Lašťiaková. Vo fonde sa nachádzajú nahrávky od roku 1951.

Rozsiahlym fondom je slovesný fond, v ktorom sa nachádzajú slovesné relácie všetkých žánrov. Ide o ucelené slovesné diela trvalej hodnoty – skvosty slovenskej a svetovej literárnej tvorby, rozhlasové hry, rozprávky.

Taktiež treba spomenúť fond vinylových a šelakových platní – len vinylových LP platní je v rozhlase vyše 40 000 kusov a v súčasnosti prebieha digitalizácia šelakových platní, niektoré nahrávky sa už použili aj vo vysielaní.

Písomné fondy

Písomné dokumenty v rozhlasovom archíve majú zásadnú výpovednú hodnotu ohľadom činnosti rozhlasu. Ide o materiály programového, obrazového a administratívneho charakteru. Sú zachované od roku 1927 až do súčasnosti, v rozsahu vyše 2000 bežných metrov.

Programové materiály sú spočiatku príspevky charakteru odborného – jazykovedného, geografického a historického. Zachovali sa aj prednášky z vysielania pre ženy: o výchove, vedení domácnosti, starostlivosti o deti. Postupne pribúda i aktuálne spravodajstvo a prejavy politikov – tie sú zachované od roku 1938. Jedným z prvých je prejav Jozefa Tisa k voľbám do Slovenského snemu z 28. 11. 1938 a prejav poslanca Pavla Čarnogurského k napadnutiu východoslovenských hraníc 29. 3. 1939. Prejavy politikov sú vzácne aj tým, že v niektorých sú zachované ich rukopisné opravy strojopisného textu. K zaujímavostiam programových materiálov z búrlivého obdobia našich dejín v rokoch 1938 – 1968 patria napríklad tieto:

- Spravodajstvo zo SNP podávané z pohľadu vládneho režimu, keďže sa vysielalo z Bratislavy.
- Fotokópie materiálov z vysielania Slobodného slovenského vysielača – zachované torzovito.
- Vysielanie pre presídlencov z Maďarska, Rumunska a Juhoslávie: Mať volá z rokov 1945 – 1948.

- Spravodajstvo z Národného súdu s Jozefom Tisom, Vojtechom Tukom a Otomarom Kubalom (1946 – 1948).
- Spravodajstvo zo súdnych procesov po roku 1948: Obuch – Ursíny, vysokí cirkevní hodnostári, „buržoázni nacionalisti".
- Propagandistické vysielanie k združstevňovaniu, menovej reforme roku 1953, prechodu z kancelárií do výroby.
- materiály z vysielania Slobodného vysielača Československého rozhlasu na Slovensku počas okupácie ČSSR vojskami Varšavskej zmluvy 21. 8. 1968 – 3. 9. 1968.

Ďalšími písomnými dokumentmi sú administratívne písomnosti, ktoré sú do polovice 50. rokov zastúpené v menšom rozsahu. Zlepšenie nastalo po roku 1960, rozsah fondov je takmer 200 b. m. Fondy pochádzajú z činnosti predchodcov rozhlasu v jednotlivých vývojových obdobiach, napr. Rádiojournal 1926 – 1938, Slovenský rozhlas 1939 – 1948, Československý rozhlas 1948 – 1956 atď. Dokumentujú činnosť inštitúcie – jej hospodárenie, personálnu politiku, skladbu a plánovanie programu, ako aj jeho hodnotenie, ďalej kontrolnú a plánovaciu činnosť, medzinárodné aktivity a účasť na rôznych súťažiach interného i externého charakteru. Sú dôležitým prameňom k činnosti vrcholných orgánov Slovenského rozhlasu a jeho právnych predchodcov (konkrétne riaditeľských, programových a redakčných rád), obsahujú tiež informácie o jeho vnútornej štruktúre.

V archíve sa nachádzajú aj písomnosti zbierkového charakteru – ide o osobné archívy bývalých pracovníkov rozhlasu. Sú evidované ako osobné fondy – ide napr. o fondy Ľudo Zúbek, Emil Rusko, Martin Hollý, Ján Solovič, Gabo Zelenay a ďalší. Pochádzajú z rokov 1926 – 1986 a majú rozsah vyše 3,5 b. m.

Dôležitou súčasťou archívu je zbierka fotografií a negatívov, ktorá obsahuje zábery z rozhlasových akcií, súťaží, vystúpení popredných osobností, dokumentuje prostredie budov, štúdií, techniky. Na snímkach sú zachytení zamestnanci pri práci, tiež hudobné telesá. Zbierka je spracovaná numericky, formou náhľadových kariet s popisom záberov, ku ktorým sú zhotovené evidenčné, tematické lístky a lístky osobností. Fotozbierka má rozsah 5,2 b. m. Množstvo fotografií od roku 2007 je uložených aj v elektronickej forme.

Samostatnou časťou archívu je Notový archív, ktorý prešiel do gescie rozhlasového archívu v roku 2014. Obsahuje viac ako 24-tisíc archívnych jednotiek. Ide o zbierku notového materiálu, ktorý bol zhromaždený na pôde rozhlasu v priebehu pôsobenia hudobných rozhlasových telies, pričom notový materiál archívnej jednotky neobsahuje len partitúry, ale aj početné party pre jednotlivé nástroje v orchestri. Okrem vydávaných notových materiálov sa v notovom archíve nachádzajú i rukopisy úprav ľudovej hudby pre Orchester ľudových nástrojov, ako aj rukopisy pôvodnej tvorby domácich autorov v oblasti tanečnej, populárnej a scénickej hudby.

Bádateľňa rozhlasového archívu. Foto: Archív RTVS.

Digitalizácia v rozhlasovom archíve

Proces digitalizácie zvukových fondov v archíve súvisí s digitalizáciou vysielania a výroby v rozhlase. Rastúci počet materiálov, potreba ich uchovávania a sprístupňovania v duchu najnovších požiadaviek, ako aj zastaranosť dovtedajších databázových systémov, viedla k vybudovaniu digitálneho archívu. Časť zvukových fondov bola zdigitalizovaná v rámci projektu Operačný program informatizácie spoločnosti – Digitálna audiovízia. Digitálny archív RTVS uchováva zdigitalizované zvukové nahrávky v plnej kvalite a so štruktúrovanými metadátami ich sprístupňuje externým bádateľom v bádateľni archívu RTVS na Mýtnej ulici. V súčasnosti je zdigitalizovaný slovesný fond, fond autentického folklóru, pokračuje sa v digitalizácii hudobných a hudobno-slovných fondov. Súčasťou digitalizačného procesu je aj skenovanie sprievodnej dokumentácie.

Barbora Kopuncová – Anna Žideková
Rozhlasový archív RTVS

DO VAŠEJ KNIŽNICE RECENZIE

***Súpis archívnych dokumentov zo štátnych archívov k 100. výročiu vzniku Československej republiky. I. diel.* Kolektív autorov. Bratislava : MV SR, odbor archívov a registratúr, 2018, 380 s., ISBN 978-80-969971-5-2.**

Súpis prameňov k výročiu vzniku ČSR je publikačným výstupom rezortnej úlohy pre slovenské štátne archívy v roku 2017. Obsahuje regesty archívnych dokumentov uložených v štátnych archívoch, ktoré sa viažu k problematike vzniku ČSR nielen v roku 1918, prípadne 1919, ale aj v predchádzajúcom (prvá svetová vojna) a nasledujúcom období (20. roky 20. storočia). Jadrom publikácie sú súpisy Slovenského národného archívu v Bratislave a štátnych archívov s regionálnou územnou pôsobnosťou vrátane pracovísk vypracované na základe Usmernenia odboru archívov a registratúr (OAR) SVS MV SR o postupe štátnych archívov pri príprave výberového katalógu k výročiam dejinných udalostí Slovenskej republiky a Českej republiky z 20. 3. 2017, ktoré boli v elektronickej podobe odoslané OAR. V archívoch boli určení zamestnanci, ktorí sa podieľali na tvorbe súpisov a zodpovedajú za ich odbornú úroveň. Do súpisov boli totiž zaradené aj archívne dokumenty, ktoré jednak nie sú zinventarizované, a jednak sú cudzojazyčné (hlavne v maďarčine a nemčine), preto na vyhotovenie regestu bolo potrebné ich prečítať a preložiť. Ak je publikácia prezentovaná ako dielo kolektívu autorov, títo autori by mali byť v bibliografických údajoch uvedení. Chýba tiež meno zostavovateľa spomedzi pracovníkov OAR. Absencia náležitých bibliografických údajov je prvým nedostatkom predkladaného súpisu.

Druhým, oveľa závažnejším nedostatkom je celá osnova publikácie, na ktorej je viditeľný iba minimálny redakčný zásah OAR (každý dokument má číslo priebežného poradia). Publikácia pôsobí dojmom, že súpisy zaslané OAR za jednotlivé štátne archívy boli vlastne iba vložené do jedného súboru v abecednom poradí podľa názvu archívu a zadané do tlače. Táto „metodika“ spôsobuje možným záujemcom o využitie publikácie na vedecké účely značnú komplikáciu. Záujemca o výskum špecifickej témy, povedzme problémy so zásobovaním potravinami po vzniku ČSR v rokoch 1918 a 1919, musí prácnym spôsobom prezrieť všetky dokumenty z vymedzeného obdobia vo všetkých archívoch. Chýba totiž vecný register a čitateľ nenájde ani informáciu, na ktorej strane začína a na ktorej končí súpis dokumentov konkrétneho štátneho archívu, čo by bolo primerané uviesť, ak je koncepcia publikácie postavená na príslušnosti archívneho dokumentu k archívu. Bolo by oveľa efektívnejšie zvoliť za osnovu publikácie chronologické kritérium, teda usporiadať všetky regesty archívnych dokumentov doručené zo všetkých archívov podľa dátumu vydania. Informácia o príslušnosti dokumentu by sa nestratila, keďže pod regestom každého dokumentu je komplexný údaj o jeho uložení (štátny archív, fond, oddelenie fondu, inventárne číslo, číslo spisu, signatúra, číslo škatule). Chronologické kritérium by zmiernilo absenciu vecného registra, zredukovalo alebo úplne vylúčilo výskyt duplicitných regestov o tých istých archívnych dokumentoch (porovnaj č. 228 a č. 749). Výskumník/ bádateľ by sa tak rýchlejšie dostal k tomu, čo ho zaujíma.

Vzhľadom na uvedené skutočnosti, nejasnou ostáva otázka, komu má vydaný súpis vlastne slúžiť. Ťažko sa ubrániť dojmu, že bol vydaný iba preto, aby bolo kam investovať financie vyčlenené

zo štátneho rozpočtu na prípravu osláv dejinných udalostí 1918, 1968 a 1993. Azda by bolo namieste sa zamyslieť, či je potrebné vydávať takéto publikácie ušité horúcou ihlou len preto, aby sme sa mohli nimi pochváliť na nejakom verejnom alebo vnútrorezortnom fóre. Takáto prezentácia slovenského archívnictva totiž pripomína súpisy k dejinám KSČ a k tomuto obdobiu sa, pevne veríme, nechce nikto z nás vrátiť. Výsledkom spomenutej rezortnej úlohy bolo tiež niekoľko regestárov a jeden diplomatár, ktoré si vo vlastnej réžii vypracovali pracovníci niektorých štátnych archívov. Tu možno (aspoň pri niektorých) konštatovať oveľa vyššiu kvalitu, a tým aj bádateľský a vedecký potenciál. Je to však len zásluhou iniciatívnych pracovníkov štátnych archívov a ich riaditeľov, že rezortná úloha mala nejaký zmysel a cieľ. Znova sa ukázalo, že v štruktúrach pracovníkov OAR zúfalo chýba osoba, ktorá by mala v náplni práce edičnú činnosť archívov a venovala by sa jej naplno.

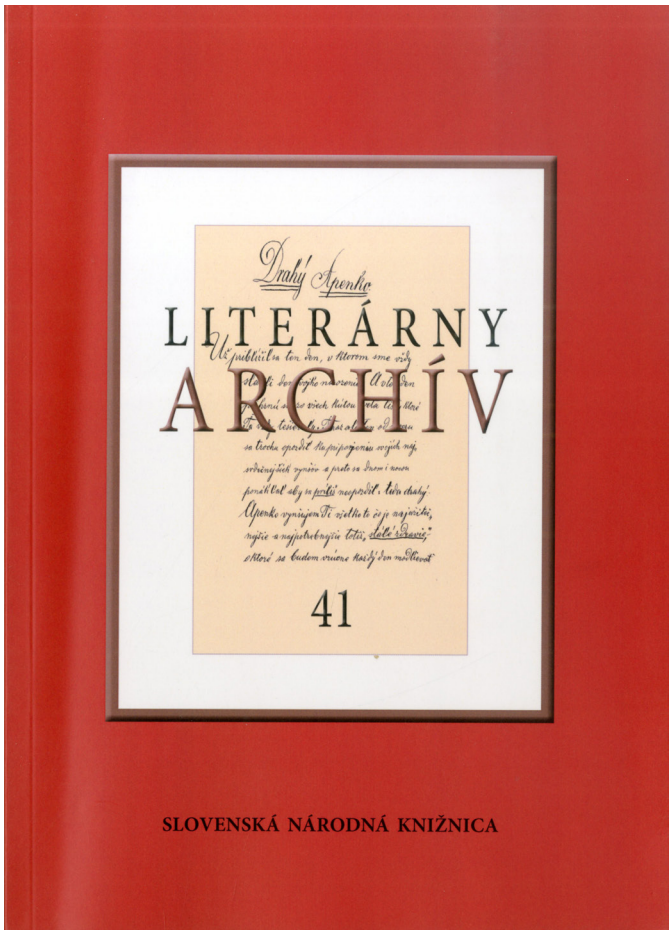
Mária Feješová – Štefan Hrivňák
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra – Archív mesta Bratislavy

ŠIŠMIŠOVÁ, Karin (zost.). *Literárny archív 41*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2018, 267 s., ISBN 978-80-8149-100-9.

Zborník Literárny archív 41 vydal Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (SNK) v roku 2018 v edícii Teória a výskum v sérii Vedecké zborníky. Príspevky a štúdie v zborníku sú určené najmä pre odborníkov, ktorí sa zameriavajú na oblasť literárnej vedy, literárneho archívnictva a histórie. Aktuálne číslo je venované pamiatke na Michala Eliáša, pracovníka Literárneho archívu SNK, literárneho vedca a archivára. Na jeho pamiatku je súčasťou príspevkov aj jeho krátky biografický medailón. Príspevky v zborníku boli rozdelené na štyri časti podľa obsahového zamerania: 1. Dokumenty – štúdie, 2. In memoriam, 3. Bibliografia a 4. Recenzie – správy.

Prvá časť zborníka Dokumenty – štúdie je najrozsiahlejšia a obsahuje dovedna sedem štúdií. Príspevok Kataríny Bednárovej sa zameriava na život a dielo prekladateľky Heleny Turcerovej-Devečekovej (1886 – 1964), významnej osobnosti slovenského kultúrneho života. Autorka si všíma najmä francúzske knižné preklady a okrajovo preklady z ruskej literatúry, ktoré vznikli prevažne v medzivojnovom období a na konci prvej polovice 20. storočia. Poukazuje na významný prínos Heleny Turcerovej-Devečekovej, ktorá na Slovensku sprostredkovala významné francúzske diela, ale taktiež sa zaslúžila o udržiavanie francúzsko-slovenských a česko-slovenských kultúrnych vzťahov. Zdeněk Fišer sa vo svojom príspevku venuje gymnáziu v Přerove, ktoré v období pred prvou svetovou vojnou navštevovalo mnoho slovenských študentov, z nich sa niektorí stali významnými osobnosťami, napr. Vavro Šrobár a Vladimír Krivoš, ako aj synovia významných účastníkov slovenského národného života - Bohuslav Hurban a Branislav Kadavý. Na základe výsledkov bádania v osobných fondoch sprostredkúva Z. Fišer pohľad pedagóga Ľudovíta Čulíka na jeho pôsobenie na gymnáziu, ako aj na životné pomery a študijné výsledky slovenských študentov. V rámci štúdie sa vo veľkej miere sústredí na štúdium Bohuslava Hurbana, syna Jozefa Miloslava Hurbana. Na základe dochovanej korešpondencie medzi otcom a synom prináša informácie o jeho štúdiách na gymnáziu, ktoré bol nútený pre zlé výsledky a nedostatočnú disciplínu opustiť.

Súčasťou zbierky rukopisov historických knižníc na Slovensku je Historia clericorum musei,

ktorému sa venuje Erika Juríková. V rámci svojho príspevku analyzuje latinské zápisy v rukopisnom denníku chlapčenského internátu gymnázia v Trnave z druhej polovice 19. storočia. V dokumente sú zachytené udalosti zo života študentov, významné udalosti, priestupky, návštevy, ale aj úmrtia. Marcel Jánošík vypracoval štúdiu o analýze hudobných prameňov, ktoré sú súčasťou fondu literárneho archívu. V rámci svojej štúdie sa zameral hlavne na porovnanie a interpretáciu obsahu textu, hudby a jazyka skladby Stála matka liturgici vo vybraných domácich prameňoch z obdobia klasicizmu, ktoré boli vydané v Jednotnom katolíckom spevníku a hymnologických databázach na internete.

Posledné tri interpretačné štúdie sa venujú tematike smrti, ktorú zachytáva dobová literatúra. Lenka Rišková sa vo svojom literárnohistorickom výskume venuje obrazu smrti v eschatologickom diele Hugolína Gavloviča Škola kresťanská. Dielo považuje za presvedčivý dôkaz, že eschatologická problematika je nedocenenou oblasťou humanitných vied, keďže ho nemožno nazvať stereotypnou reprodukciou zatrpknutého odsudzovania pozemského života človeka. Poukazuje však na možnosti skutočného naplnenia ľudskej existencie. Druhá štúdia, ktorá sa venuje téme života a smrti v barokovej literatúre, patrí Kataríne Štafurovej. Sústredí sa na analýzu textov františkánskych duchovných piesní, ktoré boli súčasťou spevníkov Juraja Paulína Bajana a Edmunda Paschu. V rámci príspevku chcela autorka poukázať na to, ako františkánski autori vykresľovali smrť a večný život súvekým percipientom. Tému života a smrti v literatúre z obdobia realizmu spracovala Marcela Mikulová. Vo svojej analyticko-komparatívnej štúdii hodnotila prežívanie smrti v troch poviedkach Jozefa Gregora Tajovského – Do konca, Tajní boháči a Mamka Pôstková.

V druhej časti zborníka je možné nájsť krátky biografický portrét literárneho vedca, kultúrneho historika, archivára, editora a pedagóga Michala Eliáša. Súčasťou je aj rozlúčka, ktorá bola prednesená na jeho pohrebe Jánom Cígerom. Prostredníctvom recenzií sú v zborníku predstavené publikácie, ktorých súčasťou sú literárne rukopisy uložené v Literárnom archíve SNK. Prvá recenzia predstavuje dielo čítanky Potopené duše : Z tvorby slovenských poetiek v prvej polovici 20. storočia, ktorého autorkou je literárna historička Andrea Bokníková. Štefan Janšák napísal Tri biografie činovníkov Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Hodnotu tohto rukopisu si uvedomila historička a múzejníčka Eva Králiková, ktorá dielo vydala pod názvom Tri literárne portréty, ktoré obsahujú eseje o živote a diele Jána Petrikovicha, Andreja Halašu a Júliusa Bodnára. Spomienky Márie Janšákovej na jej väznenie v roku 1939 a komentáre k spomienkam spracovala Mária Zavacká v diele Ľudácka prevýchova: Mária Janšáková v Ilave a jej Cela č. 20. Zborník Historické fotografie: sborník pro prezentaci historické fotografie predstavuje jednu z mála odborných publikácií vydaných v Čechách, ktoré sa venujú dobovým fotografiám uloženým v rôznych pamäťových inštitúciách. Nemecký literárny archív, ako jednu z najvýznamnejších literárnych inštitúcií vo svete, predstavila vo svojom príspevku Miroslava Trnavská. Priblížila najvýznamnejšie tematické akvizičné okruhy archívu, a to pozostalosť Friedricha Schillera, Archív vydavateľstva Cotta, zbierku exilovej literatúry v Archíve Helen a Kurta Wolffovcov, zbierku nemeckých vedcov, filozofov a germanistov a obrazy a objekty z iných pozostalostí.

Vzhľadom na to, že zborník Literárny archív je vydávaný viac ako pol storočia, Karin Šišmišová uverejnila príspevok, v ktorom sa zameriava na analýzu všetkých ročníkov zborníka. V nadväznosti na jej príspevok je publikovaná kompletná bibliografia vydaní zborníka Literárny archív č. 1-40 a správ o spracovaných osobných fondoch. Prostredníctvom fotografií je v zborníku predstavená vedecká konferencia XXI. archívne dni Slovenskej republiky. Konferencia sa konala 23. – 25. mája 2017 v priestoroch Slovenskej národnej knižnice. Hlavnou témou konferencie bola problematika osobných fondov s dôrazom na osobné fondy archivárov.

Zborník Literárny archív prináša množstvo hodnotných štúdií, správ a recenzií, čím potvrdzuje svoju kvalitu spojenú s dlhoročnou tradíciou. Vzhľadom na jeho zameranie, ktoré vyplýva z názvu, však neprináša iba príspevky a štúdie venujúce sa literárnej problematike, ale sprostredkúva širší okruh tém, ktoré sú súčasťou slovenskej histórie. Prostredníctvom recenzií a správ o konferenciách informuje o najnovšom dianí v oblasti literárnej vedy a literárneho archívnictva. Túto skutočnosť považujem za nesmierne dôležitú, keďže v oblasti literárnej vedy a literárneho archívnictva je potrebné zaoberať sa nielen minulosťou, ale je nutné zameriavať sa aj na aktuálne dianie v danej problematike.

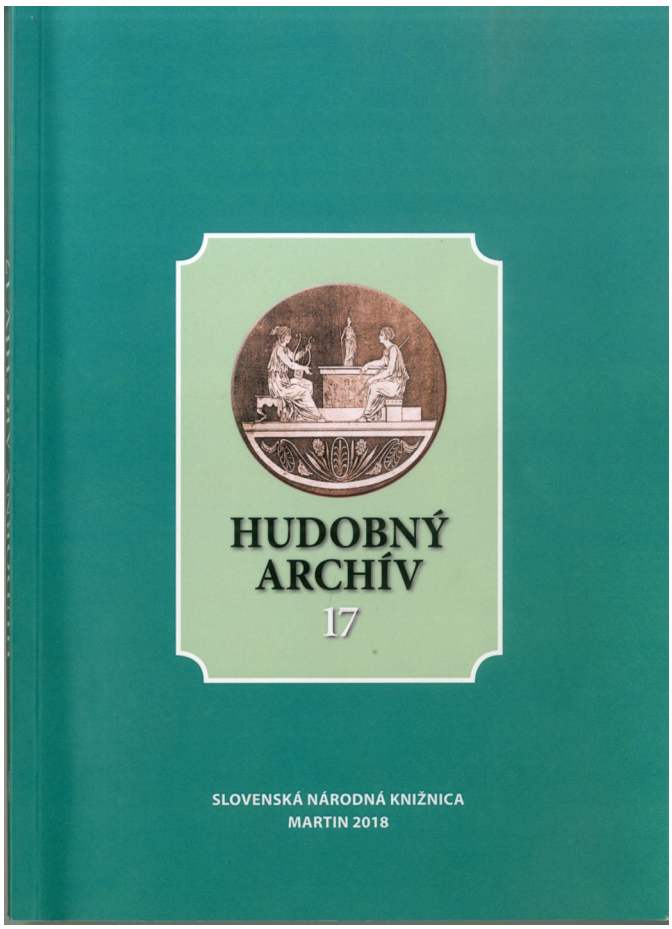
Denisa Kajanová
Pamiatkový úrad SR

BOŽEKOVÁ, Martina (zost.). *Hudobný archív 17*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2018, 244 s., ISBN 978-80-8149-098-9.

Zborník Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice Hudobný archív 17 vyšiel v roku 2018 po viacročnej prestávke. Svoje pôsobenie zameriava na oblasť vedeckého a odborného bádania hudobných prameňov Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice (SNK) pochádzajúcich z obdobia 15. storočia až do súčasnosti. Príspevky v zborníku sú tematicky zaradené do piatich častí: 1. Hudobno-historické štúdie a pramene, 2. Hudobno-etnografické štúdie, 3. Profily, 4. Recenzie a 5. Správy.

Hudobno-historická štúdia, ktorej autorkou je Zsuzsa Czagány, sa zameriava na rozbor ofícia sv. Michala vo Varadínskom antifonári. Venuje sa rekonštrukcii štruktúry a obsahu stredovekých notovaných liturgických fragmentov ofícia a zároveň sa pokúša o určenie jeho pôvodnej liturgickej funkcie. Nasledujúca štúdia sa venuje rukopisnému kancionálu Andreja Ozyma B IV/78, ktorý je súčasťou zbierok literárneho archívu. Štúdia Petra Ruščina sa zameriava na pôvod a vlastníkov kancionálu, ako aj na obsah a rozpis textov, pričom ich následne porovnáva s dobovými slovenskými i českými kancionálmi. Skladbe z pôstneho obdobia Milosť nemilá, ktorej autorom je trenčiansky huslista Tobiáš František Fučík, sa vo svojej štúdii venuje Marcel Jánošík. Sústredí sa na päť Fučíkových skladieb. Nosnou časťou je však už spomínaná skladba Milosť nemilá, ku ktorej poskytuje jej detailný opis, analýzu a zároveň porovnáva jej textovú a hudobnú časť s domácimi hudobnými prameňmi. Rukopisnú učebnicu Anfangsgründe für das Clavier zo Zbierky hudobných rukopisov Miestneho pracoviska Matice slovenskej v Bratislave, ktorá vychádza z hudobno-pedagogického odkazu F. P. Riglera, predstavuje vo svojej štúdii Andrej Čepec. Všíma si daný rukopis v kontexte rozvoja klavírnej hry a pedagogiky na Slovensku v 18. – 19. storočí.

Druhá časť zborníka s hudobno-etnografickými štúdiami obsahuje príspevok Miriam Timkovej, ktorá analyzuje zberateľskú činnosť českého fotografa, filmára a hudobného vedca Karola Plicku v historicky vymedzenom území Trenčianskej stolice. Hlavným cieľom jej príspevku je zosumarizovať doterajšie poznatky o práci Karola Plicku na základe dochovaných zbierok z Literárneho archívu SNK a Slovenského národného múzea. V nasledujúcej časti zborníka – Profily predstavuje Mária Závadská život a tvorbu popredného slovenského muzikológa Ernesta Zavarského. Vo svojom príspevku približuje jeho monografie, vedecké a odborné príspevky z oblasti dejín hudobnej kultúry na Slovensku. Štvrtá časť zborníka prináša recenzie sekundárnych hudobných prameňov. Predstavené sú diela na CD nosičoch Keď sa páni zišli a Solamente naturali. Eva Veselovská, Rastislav Adamko a Janka Bednáriková sa vo svojom diele Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku venovali 18 kódexom z územia Slovenska. Medzi nimi je aj významný Žaltár – graduál zo Slovenskej národnej knižnice. Posledné recenzie sú zamerané na zborníky Pramene slovenskej hudby III., IV. a V., na ktorých vydaní sa podieľali aj pracovníci Literárneho archívu SNK. Posledná časť zborníka – Správy prináša informácie o nových archívnych dokumentoch hudobného charakteru v Literárnom archíve SNK. Nadväzuje tak na príspevok Viery Sedlákovej uverejnený v zborníku Literárny archív 39.

Zborník Hudobný archív predstavuje mimoriadny prínos v oblasti vedeckého a odborného bádania primárnych hudobných prameňov na Slovensku. Zborník prináša cenné štúdie, správy a recenzie, ktoré vychádzajú z autentických archívnych prameňov, uložených v Literárnom archívne Slovenskej národnej knižnice a upriamujú pozornosť na túto stále málo poznanú časť nášho kultúrneho dedičstva.

Denisa Kajanová
Pamiatkový úrad SR

DO VAŠEJ KNIŽNICE ANOTÁCIE

HUPKO, Daniel (ed.). *Res Pálffyana. Príspevky k dejinám rodu Pálffyovcov.* Častá: Občianske združenie Červenokamenské panstvo, 2018, 238 s., ISBN 978-80-570-0297-0.

Dejiny šľachtických rodov sa v ostatných rokoch tešia veľkému bádateľskému záujmu. Napriek tomu stále ostáva priestor, ktorý treba v tejto problematike naplniť novými poznatkami a odhaliť tak zákonitosti, ktoré vládli v minulosti v živote jednej sociálnej skupiny obyvateľstva. Rodu Pálfi boli v predchádzajúcom roku 2018 venované tri podujatia, z ktorých výstupom sú v dvoch prípadoch zborníky príspevkov. Jednému z nich je venovaná táto anotácia.[1]

Zborník okrem predhovoru editora, v ktorom predstavil dve publikácie doteraz vydané k skúmanej téme a stručne priblížil zorganizovanú konferenciu, obsahuje 15 štúdií odhaľujúcich rôzne stránky zo života rozvetveného rodu Pálfi.

Martin Švec sa zameral na Pálfiovcov ako mecenášov sakrálneho umenia v časoch vojen s Turkami a stavovských povstaní, a to konkrétne na území dnešných okresov Pezinok a Malacky. Sústredil sa na menej známe stavby vo vidieckom prostredí, kde bol dokázaný, resp. predpokladaný súvis s pálfiovským rodom. Išlo v podstate o výskum v rámci úlohy revízie a aktualizácie pamiatkového fondu v spomínaných dvoch okresoch. Predmetom jeho záujmu boli: Kostol sv. Štefana kráľa v Štefanovej, pri ktorom dochádza k záveru, že bol pravdepodobne postavený až po založení samotnej obce Mikulášom II. Pálfim v roku 1588 a spochybňuje doterajšie názory o gotickom pôvode kostola; Kaplnka sv. Leonarda v Doľanoch; Kostol Zvestovania Pána v Gajaroch; Kostol sv. Štefana kráľa v Studienke a Kostol sv. Mikuláša v Kuchyni.

Marián Havlík sledoval stavebné aktivity Pálfiovcov v Malackách. V úvode načrtol výstavbu v mestečku za Balašovcov, ktorí vlastnili Plavecké panstvo do roku 1622 (stavba Kostola Najsvätejšej Trojice). Rod Pálfi získal toto domínium do dedičného vlastníctva v roku 1634. Pavol IV. Pálfi nechal v Malackách postaviť kaštieľ a kláštor františkánov s Kostolom Nepoškvrneného Počatia Panny Márie. Tieto objekty výrazne ovplyvnili podobu mesta a boli determinantmi pre dotváranie okolitého priestoru. Autor sa zaoberá formovaním urbanistickej a architektonickej podoby Malaciek. Špecifickosť témy je zrejme dôvodom, že štúdia (rozsahom veľmi stručná) nie je založená na archívnom výskume a opiera sa iba o vydanú literatúru. Kto by očakával nové zistenia k dejinám spomínaných objektov, bude sklamaný.

Vzájomné vzťahy rodov Pálfi a Andráši analyzovala Silvia Lörinčíková. Prvé príbuzenské väzby boli vytvorené koncom 16. storočia sobášom Mateja I. Andrášiho s Annou Pálfiovou, dcérou baróna Jána Pálfiho. Pálfiovci sa na Krásnej Hôrke a v Betliari objavujú aj o niekoľko storočí neskôr. Najprv v súvislosti s iným rodom, konkrétne Nádašdiovcami. V roku 1847 sa totiž panstvo Betliar s kaštieľom a železiarňou dostalo do rúk Tomáša Nádašdiho. Jeho syn Eduard sa oženil s Janou Pálfiovou a jej otec Rudolf niekoľko rokov žil v Betliari. Neskôr, v roku 1878 gróf Emanuel Andráši získal Betliar späť do rúk svojho rodu. Bol manželom Gabriely Pálfiovej, s ktorou mal sedem detí. Autorka opísala tiež dlhotrvajúci spor o majetky medzi Andrášiovcami a Pálfiovcami, ktorý vznikol po smrti Jána Pálfiho v roku 1908. A v neposlednom rade predstavila zbierkové predmety z fondu SNM-Múzeum Betliar, ktoré dokumentujú rodinné väzby medzi Andrášiovcami a Pálfiovcami.

Zámerom Ingrid Kušnirákovej bolo skúmať „vonkajšiu" zbožnosť Pálfiovcov, prejavujúcu sa podieľaním sa na rekatolizácii krajiny a rôznymi formami sakrálnej reprezentácie. Podobu zbožnosti uhorskej šľachty výrazne ovplyvňovali dekréty Tridentského koncilu a Pietas Austriaca – verejne prezentovaná zbožnosť vládnucej dynastie sformovaná v ranom novoveku. Autorka sledovala význam patronátneho práva pre náboženské pomery v krajine a postup rekatolizácie na pálfiovských panstvách. Zaoberala sa jednotlivými aspektmi rodovej reprezentácie, ku ktorým patrila podpora rádov členmi rodu, budovanie hrobiek a pomníkov v chrámových priestoroch a tiež kaplniek a oltárov. Spomenula aj vzťah Pálfiovcov k pútnickému miestu v Marianke. Zaujímavosťou je napr. to, že v prvej polovici 18. storočia si

[1] Prvá konferencia sa uskutočnila v januári 2018 a usporiadalo ju občianske združenie Červenokamenské panstvo v spolupráci s Pamiatkovým úradom SR. Druhé podujatie zorganizovalo Múzeum Michala Tillnera v Malackách v septembri 2018 a jeho výstupom je zborník: MACEJKA, Martin (ed.). *Pálffyovci. Dejiny šľachtického rodu od 17. po 20. storočie*. Malacky: Mestské centrum kultúry Malacky, 2018, 208 s., ISBN 978-80-89835-04-1. Tretie podujatie sa konalo v októbri 2018 a jeho organizátormi boli Rímskokatolícky farský úrad v Kostolnej pri Dunaji, Obec Kostolná pri Dunaji a Historický ústav SAV v Bratislave.

jedna rodová línia osvojila zvyk obdarovať tunajšiu sochu Panny Márie pri významných životných udalostiach, ako svadba či úmrtie člena rodiny.

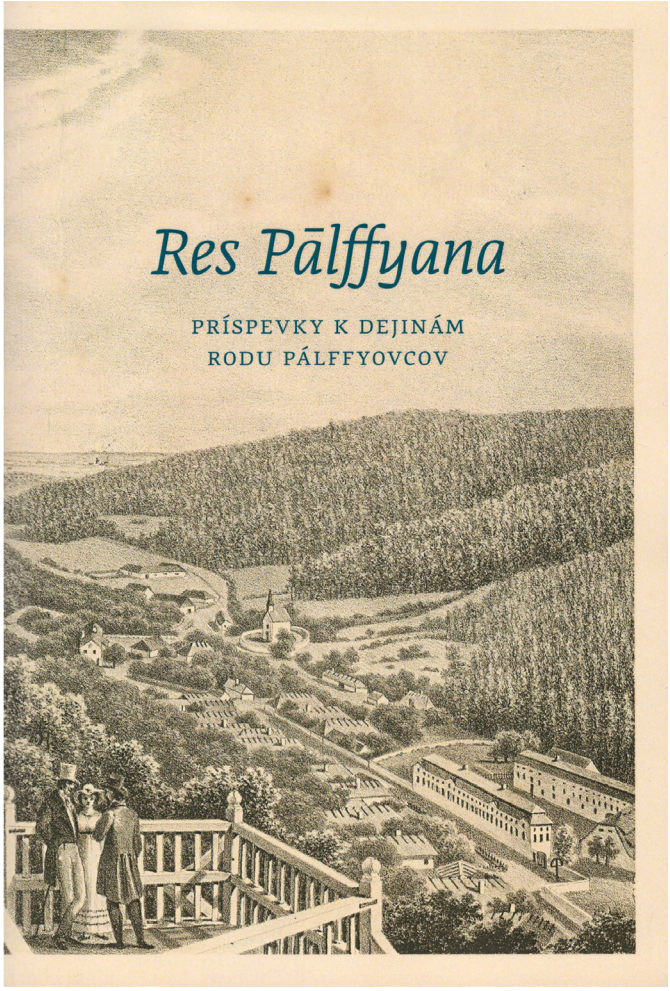
Paralely a diferencie v portrétnej reprezentácii grófov Mikuláša a Jána Pálfiovcov hľadala Ingrid Halászová. Jej štúdia je v podstate delená na dve časti, v prvej predstavila životné osudy bratov Mikuláša V. (1657 – 1732) a Jána V. (1663 – 1751). V druhej časti sa upriamila na ich zachované portréty (v prípade Mikuláša V. ide o 7 vyobrazení, v prípade Jána V. o 11 vyobrazení).

Aj štúdia autora Jozefa Tihányiho je venovaná oblasti výtvarného umenia. Autor priblížil trojicu portrétov zo zbierkového fondu SNM-Múzeum Červený Kameň. Konkrétne išlo o portrét nitrianskeho biskupa Ladislava Adama Erdődyho (1677 – 1736), portrét krajinského sudcu a poľného maršala (neskôr palatína) Jána V. Pálfiho (1663 – 1751) a portrét hlavného dvormajstra, miestodržiteľského radcu, dalmátskeho, chorvátskeho a slavónskeho bána Jozefa Imricha Esterháziho (1682 – 1748). Opísal kroky, ktoré viedli k odhaleniu súvislosti medzi skúmanými portrétmi a poukázal na metodiku výskumu a identifikácie obrazových kolekcií. Zdôraznil tiež dôležitosť poznania technickej stránky obrazov ako významného prvku pri ich zaraďovaní do historického kontextu.

Michaela Sibylová predstavila Pálfiovcov ako zberateľov knižných kuriozít. Zakladateľom rodovej knižnice bol Rudolf I. Pálfi (1718 – 1768). Do polovice 20. storočia vzrástol fond knižnice na 8000 zväzkov a v súčasnosti sú knihy z nej uložené na dvoch miestach – v múzeu na Červenom Kameni a v Univerzitnej knižnici v Bratislave, kam sa časť knižnice dostala v rámci zvozov zoštátnených kníh v roku 1952. Pálfiovská knižnica obsahuje 16 titulov inkunábul a 86 titulov tlačí zo 16. storočia, ktoré autorka bližšie opísala. Zberateľský záujem Pálfiovcov zhodnotila ako univerzálny.

Anna Fundárková sledovala priebeh súdneho sporu Pálfiovcov v rokoch 1751 – 1774. Jeho hlavným aktérom bol Karol Pavol Pálfi a predmetom štúdie boli jeho problémy s príbuzenstvom, ktoré vyústili až do súdneho procesu. Autorka vidí hlavnú príčinu majetkových sporov v skutočnosti, že v 18. storočí bolo čoraz menej voľne dostupných panstiev, ako aj lukratívnych miest na viedenskom dvore, medzi uhorskými hodnostármi či v stoličnej správe, preto sa každý usiloval získať z rodového majetku čo najväčší podiel.

Do oblasti hospodárskych dejín možno zaradiť štúdiu Evy Benkovej Panstvo Červený Kameň ako podnik hospodárenia Pálfiovcov v polovici 18. storočia. Zamerala sa na rekonštrukciu hospodárskeho

zázemia červenokamenskej línie rodu na rovnomennom panstve v 50. a 60. rokoch 18. storočia, pričom základným prameňom jej výskumu bola konskripcia panstva Červený Kameň z roku 1754 a účty panskej pokladnice z vymedzeného obdobia. Toto hospodárenie sledovala v dvoch polohách – v rentovej a alodiálnej forme. Na základe analýzy dospela k záveru, že najziskovejšie z prevádzkovaných panských podnikov bolo pivovarníctvo a mlynárstvo, stratové boli ovčiarne a majery, ktoré museli Pálfiovci dotovať z iných zdrojov. V nepriaznivom stave sa v tomto období ocitlo aj rybnikárstvo.

Štefan Hrivňák a Tina Hrivňáková si do zorného uhla vzali tému vzťahov medzi Pálfiovcami a poddanými na Devínskom panstve do urbárskej regulácie Márie Terézie. Po načrtnutí procesu získania panstva týmto rodom ozrejmili skutočnosť, ako boli definované vzťahy zemepána s poddanými (uzatvorené kontrakty) a aký bol vplyv úradníckeho aparátu a správcu majetku na tieto vzájomné vzťahy. Sústredili sa na dve najrentabilnejšie lokality panstva – Devín a Raču. V závere skonštatovali racionálne nastavenie hospodárskych vzťahov s poddanými a korektnú vzájomnú koexistenciu s panstvom, keďže uzatvorené kontrakty zohľadňovali aj požiadavky poddaných.

Životu Alžbety Lažanskej-Pálfiovej sa venoval vo svojej štúdii Jan Štěpánek. Dcéra Rudolfa II. Pálfiho a Márie Antónie Krakowskej sa narodila v roku 1782. Ako 23-ročná sa vydala za bratanca Jana Nepomuka Lažanského, s ktorým mali 11 detí. Keďže rod Lažanských disponoval titulom ríšskych grófov a mal solídnu majetkovú základňu (vlastnil panstvá Manětín, Rabštejn nad Střelou, Chyše a Kalec), bol to pre Alžbetu výhodný sobáš. Po smrti manžela v roku 1830 sa musela z matky a manželky stať hospodárkou a riešiť problémy s veriteľmi. Posledné roky života trávila vo Viedni alebo u svojej matky na Červenom Kameni. Podľa názoru autora bola hrdou Maďarkou, ktorá sa po smrti manžela odpútavala od života v Čechách.

Osobnosťou iného člena pálfiovského rodu a jeho stavebnými aktivitami sa zaoberala Katarína Maleč-ková. Zacielila svoju pozornosť na Jána Františka Pálfiho (1829 – 1908), posledného mužského potomka pezinskej vetvy rodu a iniciátora prestavby Bojnického zámku. Vzorom pre prestavbu exteriéru objektu, s ktorou sa začalo v roku 1889, bola gotická podoba francúzskych hradov. Autorka osvetlila priebeh jednotlivých stavebných etáp a poukázala na grófov vplyv v tejto oblasti. Ján František korigoval a prekresľoval plány, často aj sám dodával predlohy, kresby a fotografie. Po ukončení hlavných etáp prestavby v roku 1910 bola zastavaná plocha celého objektu 4000 m^2, v zámku bolo 182 miestností a stavebné práce stáli približne 3 milióny korún. Gróf Pálfi sa dokončenia prestavby nedožil, avšak jeho želanie zanechať po sebe a svojom rode veľkolepý pamätník a vytvoriť monumentálne miesto svojho posledného odpočinku bolo splnené.

Jan Županič v štúdii Pálfiovci – medzi grófmi a kniežatami ozrejmil v prvom rade zložité princípy udeľovania kniežacieho titulu v monarchii a predstavil hierarchiu kniežacích rodov. Existovalo rozdelenie na dve skupiny: panujúce (mediatizované) a nevládnuce (titulárne) kniežatá. Do polovice 18. storočia boli ríšske tituly udeľované výhradne rímskymi cisármi, zmena nastala za vlády Márie Terézie. Od roku 1746 do vzniku Rakúskeho cisárstva bolo v monarchii udelených 18 českých kniežacích titulov, z ktorých posledný získal v roku 1807 gróf Karol Jeroným Pálfi. Bližšie sa venoval prípadu grófa Ferdinanda Leopolda Pálfiho (1807 – 1900) a jeho snahám získať titul kniežaťa cez spríbuznenú rodinu Daunovcov (užívali titul kniežat z Teana). Rodina Pálfi-Daun sa však medzi skutočné rakúsko-uhorské kniežatá neposunula, kniežacie výsady im náležali len za hranicami monarchie.

Majetkové spory Pálfiovcov so Študijnou základinou grófa Jána Pálfiho z Erdődu boli predmetom výskumu Štefana Gaučíka. Vo svojej štúdii sa pokúsil o rekonštrukciu postojov a argumentácie Štefana a Vojtecha Pálfiovcov proti nadácii, o objasnenie stratégie funkcionárov Riaditeľstva verejných základín v Budapešti a rekonštrukciu súdneho procesu prebiehajúceho v rokoch 1910 – 1914.

Záverečná štúdia pochádza z pera editora zborníka Daniela Hupka. Autor sa v nej venoval adaptácii Jozefa Pálfiho st. na „nové“ pomery po vzniku Československej republiky. Ako cieľ si stanovil zosumarizovať doposiaľ známe poznatky o postoji smolenických Pálfiovcov k novému štátu a definovať východiská ďalšieho výskumu. Upozornil na fakt, že pri hodnotení vzťahu Pálfiovcov zo Smoleníc k prevratovým udalostiam je potrebné vziať do úvahy to, že rodina nemala majetok mimo územia vznikajúcej ČSR, a preto bola ukotvená v tomto priestore.

Každá štúdia obsahuje resumé v cudzom jazyku a zborník uzatvára zoznam autorov s uvedením miesta ich pracoviska. Zborník je príjemným čítaním pre záujemcov o dejiny šľachtických rodov a veríme, že nie je posledným z dielne občianskeho združenia, ktoré sa zasadilo o jeho vydanie.

Ivana Červenková
Slovenský národný archív

POMFYOVÁ, Bibiana (zost.). *Stredoveký kostol. Historické a funkčné premeny architektúry.* I. zväzok. Bratislava: FO ART, s. r. o. v spolupráci s Ústavom dejín umenia SAV, 2015, 583 s., ISBN 978-80-89664-35-1.

Publikácia vyšla v roku 2018 (s vročením 2015) a je výsledkom dlhodobej systematickej práce a spoločného projektu Ústavu dejín umenia SAV v Bratislave (zastúpený Bibianou Pomfyovou a v tom čase aj Martinom Bónom), Archeologického ústavu SAV v Nitre (zastúpený Mariánom Samuelom), Katedry archívnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (zastúpená Jurajom Šedivým) a Pamiatkového úradu (v tom čase zastúpený Henrietou Žažovou a Denisom Haberlandom). Kolektív autorov dopĺňajú: Dušan Buran, odborník na stredoveké umenie v Slovenskej národnej galérii, Radoslav Ragač, v tom čase riaditeľ Slovenského národného archívu v Bratislave a Monika Tihányiová, odborníčka na stredoveké dejiny so zameraním na Gemerskú župu.

Prvý diel predpokladanej trojzväzkovej encyklopédie o stredovekej sakrálnej architektúre na Slovensku je rozvrhnutý do troch tematických okruhov (kapitol). Úvodom do celej problematiky je súbor štúdií B. Pomfyovej pod názvom *Prológ: medzi antikou a stredovekom,* ktoré prinášajú historicko-teoretické východiská na uchopenie takého fenoménu, akým je stredoveké sakrálne umenie. Prológ sa zaoberá vznikom kresťanskej sakrálnej architektúry, jej symbolickou, alegorickou a reprezentačnou funkciou, kultom svätých a ďalšími témami. Prvá kapitola sa venuje *Sakrálnej architektúre v počiatkoch kristianizácie,* najmä od čias Veľkej Moravy do prelomu 11. a 12. storočia, pričom dolná hranica nadväzuje na kristianizačnú činnosť na území Nitrianskeho kniežatstva a horná nie je striktne vymedzená, keďže predstavuje iba jednu etapu v etablovaní sa kresťanstva na území dnešného Slovenska. Autori B. Pomfyová a M. Samuel prinášajú obsahovo-chronologické vymedzenie pojmu kristianizácia, po ktorom nasleduje historicko-archeologicko-kunsthistorický prehľad o postupnom šírení kresťanstva a budovaní cirkevnej organizácie na našom území. Osobitnou prílohou pri všetkých troch kapitolách je katalóg vybraných zaniknutých aj existujúcich stavieb, ktorých vznik možno položiť do vymedzeného obdobia alebo patria k pertraktovanej téme. Je výsledkom autorskej spolupráce a nenárokuje si na úplnosť. V katalógu k prvej kapitole je predstavených 18 stavieb v lokalitách Bíňa, Bojnice, Bratislava, Ducové, Kopčany, Kostoľany pod Tribečom, Nitra, Nitrianska Blatnica, Skalka nad Váhom, Starý Tekov a Trenčín. Každej prezentovanej stavbe je venovaná osobitná stať, v ktorej sa čitateľ dozvie o vzniku, funkcii, patrocíniu (pokiaľ je známe) a výzore sakrálnej stavby z písomných prameňov, archeologických a, v prípade stojacej stavby, aj architektonických výskumov. Texty dotvára obrazová dokumentácia (fotografie, pôdorysy, nákresy, mapky a iné).

Druhá kapitola s názvom *Kostoly s centrálnou dispozíciou* je zameraná na centrály, teda sakrálne stavby so symetrickým pôdorysom, do skupiny ktorých patria rotundy a karnery. B. Pomfyová identifikuje 38 objavených centrál na Slovensku, ktorých väčšina vznikla v 9. – 13. storočí, a zaoberá sa interpretáciou ich funkcie a typológiou. V katalógu sú detailne predstavené stavby tohto druhu v 15 lokalitách Slovenska (Baďan, Banská Štiavnica, Bijacovce, Bíňa, Chrasť nad Hornádom, Kremnica, Križovany nad Dudváhom, Malé Kosihy, Michalovce, Nové Mesto nad Váhom, Poprad, Skalica, Šivetice, Trnava a Zvolen), opäť s bohatou obrazovou dokumentáciou.

Posledná, tretia kapitola *Kláštory a kapituly* je najrozsiahlejšia. V úvodných teoretických štúdiách

sa B. Pomfyová venuje vývoju funkcie kláštorov a všeobecným dejinám monasticizmu, na základe ktorých typologicky vymedzuje rády benediktínov a cisterciánov ako patriace k Regule sv. Benedikta a regulárnych kanonikov k Regule sv. Augustína. K posledným spomenutým radí premonštrátov, antonitov, kanonikov Svätého hrobu a augustiniánov – kanonikov. Ďalším typom boli eremitské (kartuziáni) a žobravé rehole (františkáni, dominikáni), typologicky nejednoznační (hybridní) sú pavlíni. V osobitných štúdiách je obsiahnutý prehľad dejín najvýznamnejších z týchto rádov (benediktíni, cisterciáni, premonštráti, kartuziáni, pavlíni), ako aj sumárny prehľad dejín typologickej skupiny (žobravé rehole, eremiti, sekulárni a regulárni kanonici) zameraný na vývoj kláštornej architektúry s dôrazom na územie Slovenska. Spôsob života sekulárnych kanonikov tvoriacich spoločenstvo biskupa alebo prepošta bol v uhorskom Slovensku spätý s kapitulami v Nitre, Bratislave, Spišskej Kapitule a málo známej Nižnej Myšli. Autorka sumarizuje najnovšie poznatky k vzniku týchto kapitúl. Katalóg, ktorý nasleduje po teoretickom rozpracovaní témy, obsahuje bližší profil 27 kláštorných a kapitulských stavieb, medzi ktorými nechýbajú zaniknuté premonštrátske kláštory v Bíni či Bzovíku, či sakrálny priestor Spišskej Kapituly.

Dielo by rozhodne nemalo chýbať v knižnici slovenského medievistu, ale ani laického záujemcu o dejiny umenia. Prináša najnovšie poznatky nielen

k dejinám sakrálnych stavieb, ale aj ich patrocínií. Môže tak obohatiť regionálne dejiny a poskytnúť oporu pri hypotetických záveroch niektorých výskumov. Napríklad pri výskume stredovekých dejín Kalinkova autorka tejto anotácie odhalila zaniknutý kláštor s Kostolom sv. Františka Assiského, ktorý pravdepodobne patril františkánom. Počas reformácie alebo tesne pred ňou kláštor zanikol a v 30. rokoch 20. storočia bol zbúraný aj románsky pôvodne kláštorný, neskôr farský kostol. Po kláštore a kostole neostala ani stopa a veľké otázky vyvoláva prítomnosť františkánov v dedinskom prostredí Kalinkova. Zaniknutý kláštor františkánov v Slovenskej Ľupči, ktorý anotované dielo prezentuje v katalógu k tretej kapitole, je dôkazom, že nejde o izolovaný jav, ale je možné nájsť jeho vysvetlenie aj na základe analógií v širšom slovenskom rámci.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

KERESTEŠ, Peter (ed.). *Dejiny archívov – archívy dejín*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Nitra : ENARS, s. r. o, pre Štátny archív v Nitre, 2018, 202 s., ISBN 978-80-973164-1-9.

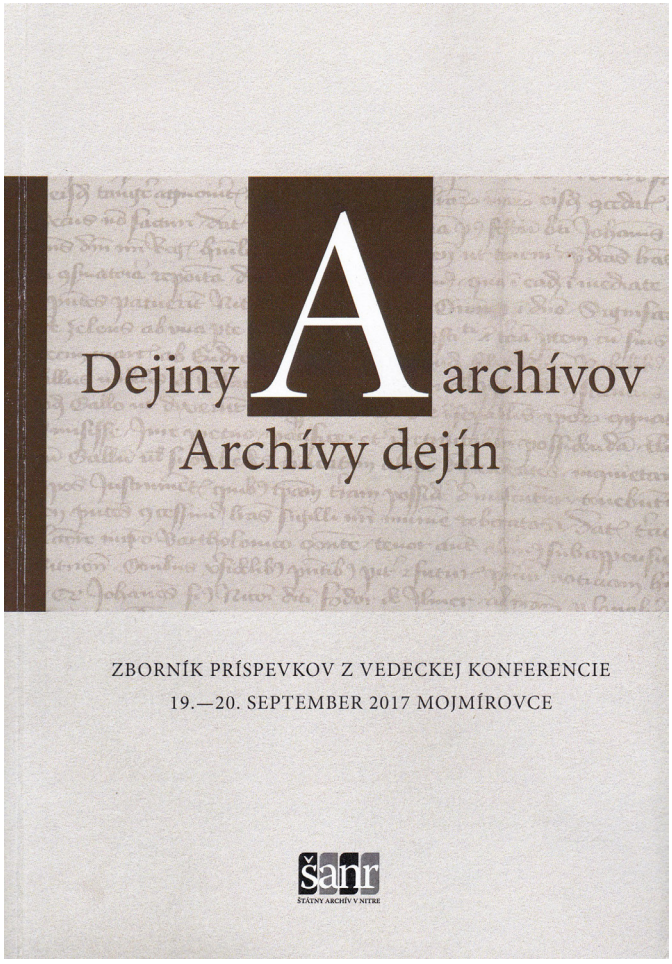
V posledných rokoch zaznamenávame zvýšený záujem o dejiny archívov. Archivári a nielen oni si uvedomujú, že je potrebné zmapovať dejiny archívov ako inštitúcií i vývoj teoretických a praktických východísk pri ochrane a sprístupňovaní dokumentov. Významným počinom na tejto ceste bola medzinárodná konferencia Dejiny archívov – archívy dejín, ktorá sa uskutočnila v Mojmírovciach 19. až 20. septembra 2017 pod organizátorskou taktovkou Štátneho archívu v Nitre. Výsledkom stretnutia je zborník s rovnomenným názvom. Jeho pozitívom je tematická pestrosť príspevkov. Tie sa dotýkajú mestských, župných, okresných, cirkevných i centrálnych archívov. Autori približujú vývoj archívov po stránke inštitucionálnej aj fondovej. Informujú nás o vnútornom členení archívov a fondov a pokusoch, viac či menej úspešných, o vypracovanie pomôcok, ktoré by slúžili na lepšie vyhľadávanie dokumentov. Zaujímavé sú pohľady do krajín, ktoré boli súputnikmi Slovenska nielen v oblasti archívnictva.

Prvým príspevkom je text Csongora Vassa, v ktorom zhrnul historický vývoj Sedmohradska a s ním spojených cirkevných inštitúcií a ich archívov, ako aj vývoj samotného archívu z pôvodného kapitulského a arcibiskupského až po súčasnosť. Upozornil na straty, ktoré utrpel počas svojej existencie. Pozitívom je najnovší vývoj, počas ktorého sa podarilo vytvoriť sieť zberných archívov, obsahujúcich archívne dokumenty diaspórnych farností a dekanátov a umiestniť dokumenty do moderných priestorov. Modernizáciu archívu demonštroval tým, že sa postupne darí vybavovať bádateľov čoraz vo väčšej miere online, a to aj formou zverejňovania dokumentov na internete. Monika Nagyová vo svojom príspevku *Dejiny archívu Gemerskej stolice do roku 1803* po obligátnom historicko-správnom entré popísala dokumenty, ktoré tvoria základ fondu. Ide o 159 úradných kníh a 503 krabíc. Sú to predovšetkým kongregačné, snemové, daňové, účtovné, šľachtické, urbárske a cechové písomnosti. Zdôraznila zástoj stoličných notárov pri správe archívu a pri vytváraní archívnych registrov. V časti venovanej dejinám samotného archívu sa dozvedáme, že prvá zmienka o archíve je v kongregačnej zápisnici z roku 1609. Dokumenty boli spočiatku uložené v kostole v Rožňave a roku 1767 prevezené do župného domu v Plešivci. Od roku 1953 je v správe Štátneho archívu v Banskej Bystrici.

Miroslav Martinický nás v článku *Scelenie a rozluka archívu Liptovskej a Oravskej župy (1785 – 1790)* zavedie pomocou svojej mikrosondy do sveta župných archívov. Popisuje situáciu oboch archívov, v akej sa nachádzali pred ich scelením. Celý proces bol zdĺhavý a komplikovaný, ale nakoniec sa podarilo oba archívy spojiť. Autor popisuje, na aké časti bol archív rozdelený, kto za archív zodpovedal a ako prebiehali registrátorské práce. Už roku 1790 boli však archívy rozdelené, tak ako boli od seba oddelené aj obe župy. Ladislav Holečka v texte *Dejiny archívu Tekovskej župy do roku 1861* popisuje činnosť župných notárov, ktorých jednou z úloh bolo elenchizovanie a registrovanie spisov kongregačných protokolov. Podáva prehľad župných archivárov spolu s charakteristikou ich činnosti a upozorňuje aj na to, že cennými dokumentmi k dejinám archívu sú ich správy o činnosti. Na ich základe je možné zrekonštruovať dejiny archívu. Z textu Zoltána Hegedüsa *Kapitoly z histórie Mošonskej župy v 18. – 20. storočí* sa dozvedáme základné informácie o územnom vývoji župy až do jej začlenenia do Györskej župy. V súvislosti s dejinami župy autor upozorňuje na devastačný vplyv rôznych vojenských konfliktov na archívne dokumenty. Napríklad zo 17. storočia sa zachovali len dve krabice spisov. Dokumenty boli uložené v byte archivára, pričom ten bol prvýkrát menovaný roku 1827. Štát prebral archív v nespracovanom stave.

Príspevok Petra Keresteša *Hnutie župných archivárov za spoločenské uznanie a zvýšenie platov na začiatku 20. storočia* je veľmi zaujímavým pohľadom na to, ako sa charakterizovali sami archivári koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Autor podáva prehľad vývoja župných archívov a upozorňuje na to, že župní archivári sa postupne stali najpočetnejšou zložkou medzi archivármi. Sumarizuje zmeny v požiadavkách na vzdelanie archivárov. Spočiatku neboli na archivára kladené žiadne formálne a vzdelanostné nároky. Postupne sa však zvyšovali, pričom ich ohodnotenie stagnovalo. Na čelo hnutia za zlepšenie finančných i spoločenských pomerov župných archivárov sa postavil nitriansky župný archivár Ján Romhányi. Jeho cieľom bolo zlepšiť spoluprácu archivárov pri obrane svojich záujmov a tiež informovať kompetentných o náročnosti práce a šírke a kvalite vzdelania archivárov. Jeho činnosť viedla k založeniu Spolku municipálnych archivárov a roku 1912 aj k spresneniu úloh archivára a sprísneniu požiadaviek na pozíciu župného archivára. Richard Pavlovič vo svojom príspevku *Reštitúcia archívnych dokumentov z Maďarska do Československa* približuje osudy archívnych dokumentov, ktoré boli odvezené do Maďarska. Popisuje históriu rokovaní o ich navrátení ako súčasť mierových rokovaní po dvoch svetových vojnách. Kým po prvej svetovej vojne sa pri rokovaniach nepodarilo dosiahnuť rozsiahlejšiu reštitúciu dokumentov odvezených zo Slovenska, roku 1948 sa podarilo aj vďaka tomu, že Maďarsko i Československo sa stali členmi jedného politického systému, vrátiť aspoň registratúry odvezené zo Slovenska po roku 1938.

Daniela Tvrdoňová v podrobnom a ucelenom texte *Pôdohospodársky archív – dedičstvo, z ktorého čerpáme dodnes* podáva príbeh prvého ústredného archívu na Slovensku – Pôdohospodárskeho archívu. Keď sa do rúk štátu na základe konfiškácií a prvej pozemkovej reformy dostal nielen nehnuteľný majetok, ale aj dokumenty spojené s rodmi a rodinami majiteľov nehnuteľností, rozhodlo sa poverenníctvo vnútra založiť Pôdohospodársky archív. Jeho úlohou bolo zachraňovať, získavať a sústreďovať archívne dokumenty. Išlo o rozsiahle rodové archívy a archívy priemyselných podnikov. Archív i jeho pobočky zápasili s priestorovými problémami. Napriek tomu sa im podarilo zachrániť množstvo dokumentov, sprístupniť ich na bádanie a podieľať sa aj na vydavateľskej činnosti. I keď bol archív zrušený, priamo či nepriamo ovplyvnil vývoj archívnictva aj v ďalších desaťročiach. Na predchádzajúci text nadväzuje príspevok Štefana Hrivňáka *Pôdohospodársky archív – pobočka v Trenčíne*. Príbeh pobočky v Trenčíne je predovšetkým spojený

s osobnosťou Jozefa Watzku. V texte sa dočítame o jeho činnosti v pobočke, kde bol jediným pracovníkom. Autor zdôrazňuje jeho odhodlanie, zápal pre vec a samozrejme aj erudíciu, ktoré vynaložil, aby mohol zodpovedne a kvalitne vykonávať svoju prácu. Okrem odborných prác musel riešiť organizačné otázky i problémy s nedostatkom miesta. Podarilo sa mu aj z vlastnej iniciatívy a často s „nasadením života“ zachrániť z rozpadajúcich sa objektov archívne dokumenty. Spracovával predovšetkým rodový archív Ilešháziovcov. Podieľal sa tiež na publikačných projektoch Pôdohospodárskeho archívu a na výskumnej práci historikov zo Slovenskej akadémie vied. Autor v závere zdôrazňuje nezastupiteľnú úlohu zakladateľov slovenského archívnictva.

O tom, ako je prepojená vedecká i praktická funkcia archívov píše v článku *Vedeckovýskumná činnosť Ústredného banského archívu pre Slovensko v rokoch 1950 – 1958* Janka Schillerová. Založenie ústredného banského archívu súviselo s rozvojom baníckej činnosti po roku 1948. V archíve sa sústredili dokumenty nielen k baníctvu, ale aj k príbuzným činnostiam. Bádateľské skupiny sa venovali historickému výskumu, ktorý však mal i praktický význam. Ich správy umožňovali lepšie posúdenie nových banských projektov s ohľadom

na ich efektívnosť. Súčasťou práce archivárov bolo aj spracovávanie dokumentov. Hlavným výsledkom bádateľskej činnosti boli správy k jednotlivým banským lokalitám. Tie majú doteraz silnú informačnú hodnotu. Archív bol neskôr včlenený do Štátneho slovenského ústredného archívu. Dalibor Státník vo svojom príspevku *Československé archivnictví na příkladu okresu Mělník* pripomína, že základnou ideou, ktorá formovala organizáciu archívnictva v Československu po roku 1945, bola idea centralizácie riadenia archívov a tiež centralizácia archívnych fondov v štátnych archívoch. Aj napriek negatívnym úkazom, ako napr. byrokratické riadenie či nepripravenosť akcie vytvárania štátnych okresných archívov po roku 1954, sa podarilo takto zachrániť množstvo dokumentov. Vývoj po roku 1945 porovnáva so stavom mestských archívov v časoch monarchie a ČSR, keď neboli v dobrom stave, pričom ich fungovanie záviselo od angažovaných a erudovaných archivárov. Vývoj československého archívnictva konkretizuje na príklade mestského archívu v Mělníku a neskôr Okresného archívu Mělník.

Mária Feješová vo svojom podrobnom príspevku *Archív okresného úradu v Bratislave ako predchodca Okresného archívu Bratislava – okolie* informuje o spôsobe vzniku Okresného úradu v Bratislave ako nasledovníka slúžnovských a technických úradov. Popisuje vnútorné nastavenie Okresného úradu, ale aj peripetie so sídlom a budovami, keďže úrad sídlil na viacerých adresách. Tento problém sa nepodarilo vyriešiť do konca jeho činnosti, aj keď evidujeme rôzne návrhy na riešenie tohto problému. Autorka popisuje pomerne komplikovaný spôsob evidencie a správy dokumentov, taktiež osudy archívnych dokumentov, ktoré vznikli z jeho činnosti. Cennou je informácia o stratách dokumentov či už z dôvodu vojnovej evakuácie úradu alebo cieleného zničenia kompromitujúcich dokumentov z obdobia vojnovej republiky. Oľga Kvasnicová sledovala osudy okresných a mestských archívov v Nitrianskom kraji po roku 1945. Text podrobne mapuje genézu okresných archívov v Nitrianskom kraji. Po roku 1945 nebol veľký záujem krajských či okresných úradov o starostlivosť o archívne dokumenty. Roku 1949 vznikli krajské archívy, ktoré spravovali dokumenty predchádzajúcich župných archívov. Ich zriaďovateľmi boli KNV. Ale až roku 1951 bol v Nitrianskom kraji menovaný prednosta archívu a okresní archivári. Od roku 1954 vznikli archívne oddelenia krajských správ ministerstva vnútra, cez ktoré ministerstvo riadilo archívy v regiónoch. Hlavnou úlohou bolo sceľovanie archívnych fondov a ich triedenie. Roku 1960 vzniklo 6 okresných archívov.

Genéza vzácnych archívnych fondov popradského archívu je predmetom článku Boženy Malovcovej. Približuje v ňom kreovanie materiálovo bohatého popradského archívu. Jeho základ tvoria predovšetkým magistráty Kežmarku a 8 spišských miest. Významnou časťou archívnych fondov sú privilegiálne listiny, ale vo fonde Spišskej Soboty sa nachádza aj známa Spišskosobotská kronika a tiež zbierka spišského práva Zipser Villkür. Počas druhej svetovej vojny bola veľká časť archívu Kežmarku a Popradu odvezená do ríšskeho archívu do Opavy. Z kežmarského archívu sa vrátila len malá časť, ale popradský archív sa vrátil takmer neporušený. Lukáš Paluga v texte *Komárňanský mestský archív v 18. a 19. storočí* približuje príbeh archívu mesta Komárno. Vznikol, ako to bolo typické nielen pre mestské archívy, ako registratúra mestskej kancelárie a celkom prirodzene sa stal jej správcom mestský notár. V príspevku je spomenutý aj nezanedbateľný vplyv miestodržiteľskej rady na spracovanie dokumentov nachádzajúcich sa v archíve i na systemizovanie miesta archivára. Prvý elench vytvoril mestský archivár a spísal v ňom listiny z rokov 1727 – 1838. Medzi rokom 1829, kedy vznikla funkcia archivára a rokom 1921 sa na tejto pozícii vystriedalo 7 osôb. Väčšinou pochádzali z miestnych lepšie situovaných rodín. V prísahe archivára je zachytených 15 bodov, podľa ktorých sa mal archivár riadiť. Táto inštrukcia umožňuje pochopiť, ako si predstavovali správu archívu v 19. storočí.

Príspevok Kataríny Konečnej nesie názov *Z dejín novobanského mestského archívu. Tajomný archív mesta Nová Baňa*. Dokumentov a informácií k samotnému archívu je totiž málo a je to aj preto, že sa mesto oň veľmi nezaujímalo ani počas monarchie, ani počas ČSR. Informácie o systemizovanom mieste archivára nachádzame len sporadicky. Základné informácie preto pochádzajú z externých zdrojov. V rámci príprav na milenárne oslavy boli do archívu vyslaní odborníci, aby ho prehliadli. A práve ich správy sú najzaujímavejším zdrojom informácií o archíve. Najvzácnejšími dokumentmi sú listiny, ktoré usporiadal v štyridsiatych rokoch Teodor Lamoš. Po vzniku okresného archívu sa mestský archív stal jeho súčasťou. Daniel Doležal v príspevku České archivnictví v době od rozdelení Československa (1992 – 2017) podáva kompaktný prehľad vývoja českého archívnictva. „České archívnictvo roku 1990 bolo uzatvorenou skupinou, v ktorej prevažovali erudovaní odborníci, ale bolo deformované systémom a nedostatočným technickým zabezpečením“. Tieto slová z príspevku Daniela Doležala charakterizujú situáciu nielen v českom archívnictve. Rok 1990 priniesol zmeny aj do tejto

oblasti. Autor nás prevádza „zlatým vekom českého archívnictva“, keď archívy využili svoje silné postavenie a nielenže sa postavilo množstvo budov, ale archívnictvo sa stalo i rešpektovanou časťou verejnej správy. Na základe dvoch archívnych zákonov archívy získali určitú slobodu od ministerstva vnútra. Ako výzvu vidí uchopenie rýchleho vývoja predovšetkým v súvislosti s informačným vekom. „Archívnictvo je hrdý odbor, ktorého hlavnou silou sú vzdelaní a lojálni archivári, pevná metodika a reformám vzdorujúca zrozumiteľná sieť archívov.“ Toto je charakteristika, ktorou autor popisuje súčasný stav českého archívnictva.

Zborník Dejiny archívov – archívy dejín je veľmi záslužný počin na ceste za poznaním dejín archívnictva na území súčasného Slovenska. Bádanie na tomto poli je len na začiatku, takže každý nový poznatok a nový výskum je vítaný pri prehlbovaní znalostí v oblasti dejín archívnictva z hľadiska inštitucionálneho, personálneho, ale aj ideového.

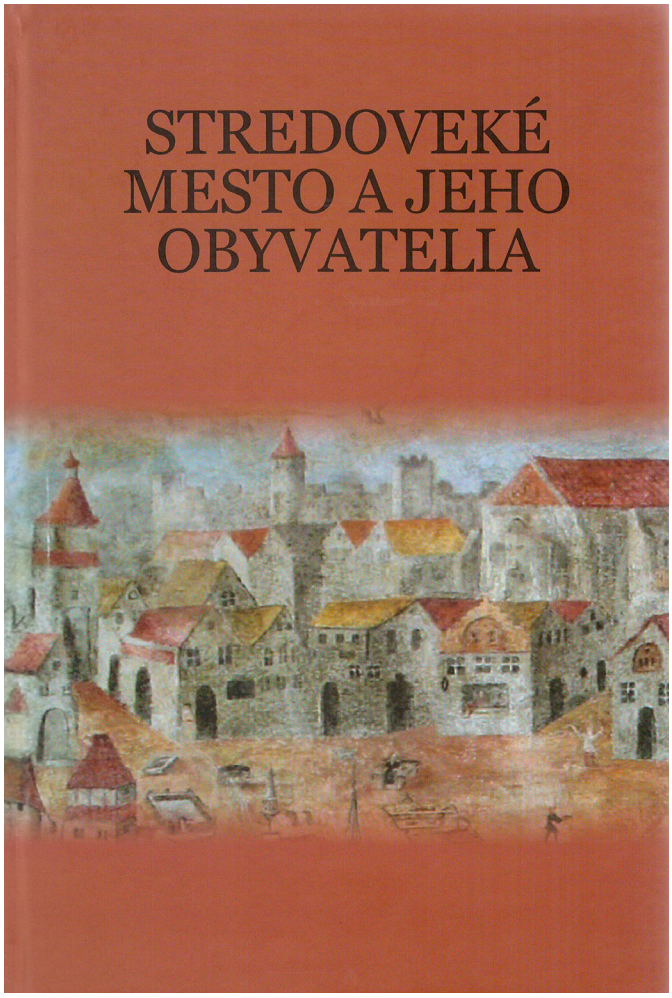
Ján Kúkel
Archív mesta Bratislavy

ŠTEFÁNIK, Martin (ed.). *Stredoveké mesto a jeho obyvatelia*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, Historický ústav SAV, 2017, 351 s., ISBN 978-80-224-1609-2.

Rôzne aspekty vývoja miest a mestečiek nielen na území dnešného Slovenska v stredoveku tvoria ústrednú tému publikácie Stredoveké mesto a jeho obyvatelia, ktorá je členená na tri časti.

Prvá časť *Civium unitas. Spoločenstvo mešťanov* obsahuje štúdiu Martina Štefánika s názvom Mesto, jeho pojem a vývoj v stredoveku. Autor rozoberá pojem mesto, vývin pohľadu historikov na vývoj stredovekých miest a napokon podrobne analyzuje vývoj miest v stredovekom Uhorskom kráľovstve.

Stredoveké mesto ako životný priestor. Spoločenský – náboženský – reprezentačný – etnický rozmer spolužitia je názov druhej časti, ktorú tvorí šesť štúdií. Tomáš Borovský je autorom štúdie Aktéři a(nebo) veřejnost. Jihlavský svátek záchrany města a zobrazení sociálního řádu v městkých slavnostech. Po úvodnom teoretickom rozbore pojmu verejnosť nasleduje príklad jej zobrazenia na freske v Kostole Nanebovzatia Panny Márie rehole minoritov v Jihlave z prvej tretiny 15. storočia. Vo februári 1402 sa v rámci bojov medzi moravskými markgrófmi Joštom a Prokopom uskutočnil nočný prepad Jihlavy. Na počesť úspešnej obrany mesta sa každoročne konali spomienkové slávnosti, o ktorých sa zmieňuje jihlavský kronikár Martin Leopold z Löwenthalu a slávnostná procesia je vyobrazená aj na zmienenej freske. Na príklade tejto slávnosti dospel k paradoxnému tvrdeniu, že medievista nemôže hovoriť v stredovekom meste o verejnosti, čo ale neznamená, žeby neexistovala. Patronátne právo mestských sídlisk na Slovensku v stredoveku a mestská societa je predmetom štúdie Vladimíra Rábika a Dariny Fridrichovej. Predstavili jednotlivé právne okruhy mestského patronátneho práva a rekonštruovali rozsah a mieru práv. V prílohe štúdie je uverejnený prehľad filiačných mestských patronátnych práv a prepis dvoch listín – kráľovského nariadenia vo veci zriadenia farnosti v Banskej Belej (1466) a potvrdenie jej zriadenia vydané ostrihomským arcibiskupom Jánom (1467). Bratislavu a kontakty jej obyvateľov s blízkymi podunajskými mestami – hlavne Hainburgom, Viedňou, ale i Šoproňou a Marcheggom približuje Ján Lukačka. Okrem toho predstavuje aj chotár majetku Bratislavy v južnej časti Malých Karpát na základe reambulácie z roku 1437 či chotára Petržalky z roku 1278 a rekonštruuje cestnú sieť v najbližšom okolí Bratislavy. Pavol

Hudáček si položil otázku: Boli Nemci v Bardejove už v 13. storočí? Dospel k záveru, že už pred rokom 1247 sa usadili v okolí Bardejova, pričom podrobne rozoberal listinu Bela IV. z roku 1247, v ktorej je jediná zmienka o prítomnosti cistercitov pri Kostole sv. Egídia, ktorí sa sťažovali na Nemcov z Prešova. Rod Bubekovcov z Plešivca a jeho kontakty so stredovekými mestami a mestečkami na jeho majetkoch v Gemerskej, Boršodskej, Novohradskej, Turnianskej a Abovskej župe, ktoré boli skôr negatívneho charakteru, analyzovala Monika Tihányiová. Mária Ďurková sa zamerala na aspekty spolužitia medzi stredovekými banskobystrickými mešťanmi a šľachtou a dospela k záveru, že úloha šľachty v celku síce bola negatívna, ale prinášala aj pozitívne prvky do života mestskej society.

Posledná časť *Stredoveké mesto ako sociálno-ekonomický priestor. Obchod – podnikanie – dane – demografia* zahŕňa rovnako šesť štúdií. Ján Steinhübel sa sústredil na hrady a podhradia, cesty a trhy, teda na premenu kupeckých podhradí na mestské sídla. Poskytuje prehľad o prameňoch viažucich sa k trhom Moravanov, trhom v podhradí Kyjeva, Prahy, v bulharskom Preslavci, o cestách smerujúcich z Kordóby ku Chazarom a najmä kupeckom elemente v Uhorsku s obchodnými centrami v Ostrihome, Nitre a Bratislave. Kokoša z Lomnice a jeho neúspešné podnikanie v počiatkoch Smolníckej komory charakterizuje Peter Labanc. Sociálny obraz stredovekého mesta na základe interpretácie daňových súpisov Kremnice v polovici 15. storočia analyzuje Martin Štefánik a demografický vývoj Bratislavy na základe daňových zoznamov v 14. a 15. storočí Žofia Lysá. Martin Nodl je autorom štúdie Populační nesoběstačnost středověkého města. Na príklade západočeského kráľovského mesta Stříbro poukazuje na fakt, že úmrtnosť v stredovekých mestách prevyšovala pôrodnosť a bez prisťahovalectva z vidieka by sa mestá vyľudnili. Posledná štúdia Marcely Domenovej je zameraná na vybrané okruhy hospodárskeho a spoločenského vývoja Prešova a jeho obyvateľov na prelome stredoveku a novoveku.

Na záver je zaradené anglické, resp. nemecké resumé jednotlivých príspevkov, zoznam použitých skratiek, edícií prameňov a literatúry, výberový menný a miestny register a nakoniec zoznam autorov.

Henrieta Žažová
Ústav dejín Trnavskej univerzity

Spomíname

SPOMIENKA NA PAULÍNKU

So smútkom v srdci sme dňa 8. februára 2019 prijali správu o odchode našej kolegyne Paulíny Valkovej. Paulína Valková, rodená Baračková, pre priateľov Paulínka, sa narodila 12. februára 1941 v Tvrdošíne rodičom Jozefovi a Márii Baračkovcom. Strednú školu skončila maturitou v roku 1958. V tom istom roku bola prijatá na FF UK v Bratislave na odbor archívnictvo. Štúdium však v roku 1961 musela prerušiť zo zdravotných dôvodov. Od roku 1962 začala pracovať ako vedúca archívu, neskôr vykonávala funkciu riaditeľky Štátneho okresného archívu v Martine, v ktorej zotrvala až do svojho dôchodku, na ktorý nastúpila v roku 2000. Počas svojho dlhoročného pôsobenia v archíve sa zameriavala na sústreďovanie fondov do štátneho okresného archívu. S veľkým nasadením bojovala za výstavbu novej účelovej budovy archívu na Bystričke. To sa jej podarilo zrealizovať v roku 1993, keď bola nová budova archívu odovzdaná do prevádzky. Martinský región tak jej zásluhou získal dôstojnú budovu na uchovanie a zabezpečenie písomného a kultúrneho dedičstva Turca. Pracovala na sprístupňovaní nespracovaných archívnych fondov. Vypracovala katalógy k revolučnému hnutiu KSČ 1923 – 1945, zinventarizovala fond Okresného úradu v Martine 1923 – 1945. Vypracovala inventár obvodných notárskych úradov 1851 – 1950 a inventár Okresného živnostenského spoločenstva v Martine. Podieľala sa na zostavení Sprievodcu po archívnych fondoch Okresného archívu v Liptovskom Mikuláši, Okresného archívu v Dolnom Kubíne a Okresného archívu v Martine. Do monografie mesta Vrútky prispela kapitolou Školstvo a demografia mesta Vrútok. Do roku 2008 bola aktívnou predsedníčkou dozorného výboru pri SGHS a tiež členkou spoločnosti SAS a heraldického klubu. Vo voľnom čase písala kroniku mesta Vrútky. Za svoju dlhoročnú prácu bola v roku 1979 vyznamenaná Križkovou medailou za zásluhy a rozvoj archívnictva. V roku 1991 jej bola udelená Sasinkova medaila za rozvoj archívnictva. Pri odchode

do starobného dôchodku bola ocenená medailou MV SR a životného prostredia a Čestným uznaním prednostu Krajského úradu v Žiline za dosiahnutie pracovných výsledkov v štátnej správe. Len ťažko nájdeme v dnešnej dobe človeka, ktorý by bol ako Paulínka. Stále usmiata, dobrosrdečná, nesmierne skromná a ochotná každému pomôcť. Bola statočná aj v čase, keď jej osud uštedril veľkú ranu. V roku 1987 jej náhle zomrel manžel Ján a sama musela vychovávať tri deti. Paulínka, ďakujeme za všetko, čo si nás naučila, za to, čo si nám tu nechala. Prešli sme spolu „kus cesty" a my sme radi, že sme po nej chvíľu mohli kráčať s Tebou.

Za kolektív archivárov zo Štátneho archívu v Žiline, pracoviska Archív Martin Katarína Sadloňová

ROZLÚČKA S GABIKOU RIPKOVOU (1938 – 2019)

Dňa 30. marca 2019 zomrela v Bratislave vo veku 81 rokov naša dlhoročná kolegyňa a priateľka Gabriela Ripková, rod. Krausová. Rozlúčili sme sa s ňou v bratislavskom krematóriu 4. apríla v prítomnosti početnej archívnej society. V archívnom systéme pracovala takmer 40 rokov, z toho 15 rokov vykonávala funkciu výkonnej redaktorky časopisu Slovenská archivistika.

Narodila sa 14. februára 1938 v Podolí, ale roky mladosti a dospievania strávila v krásnom prostredí stredného Slovenska, v Hornej Štubni, kde jej rodičia pôsobili ako učitelia. Po maturite v Kláštore pod Znievom, v rokoch 1956 – 1961 vyštudovala na Filozofickej fakulte UK v Bratislave odbor slovenský jazyk a taliansky jazyk.

Hoci „nearchivárka", archívnictvu zostala verná, na rozdiel od mnohých iných archivárov, celý profesijný život. V rokoch 1961 až 1975 pracovala v Štátnom archíve v Bratislave, kde po náročnej archívnej príprave u riaditeľa Jozefa Watzku, sprístupnila formou archívnych analytických pomôcok archívne fondy z rokov 1919 – 1945. Išlo o parciálne časti veľkých a významných inštitúcií, akými boli Krajský súd v Bratislave, Štátne zastupiteľstvo, Župa Bratislavská I. a Župný úrad v Bratislave. Poznatky z archívnych materiálov využila aj v štúdii Kancelárska reč v prvých rokoch ČSR (1970), kde si všímala najmä zavádzanie slovenčiny ako úradného jazyka.

V rokoch 1975 až 1996 pracovala na Archívnej správe Ministerstva vnútra SR. Najskôr na edičnom úseku ako redaktorka archívnych pomôcok a publikácií. Touto prácou zvyšovala úroveň jazykovej kultúry archivárov, no tiež sama čerpala nové skúsenosti a poznatky z archívnej teórie a praxe. V roku 1981 sa stala aj výkonnou redaktorkou Slovenskej archivistiky. Svoju prácu robila rada a zanietene. Archívne periodikum často analyzovala na archívnych podujatiach a sympóziách, doma i v zahraničí. Svoje skúsenosti z edičnej práce využila aj v autorských kolektívoch pre prípravu medzinárodného archívneho terminologického slovníka i pri príprave slovenskej archívnej terminológie.

Aj po svojom odchode z archívnej správy v roku 1996 nezostala doma, ale pracovala na svojom pôvodnom pracovisku, v Štátnom archíve v Bratislave. Vrátila sa k archívnemu materiálu župana Bratislavskej župy, aby urobila aspoň niečo z toho, čo nestihla predtým.

Po definitívnom odchode do dôchodku sa naďalej živo zaujímala o archívny život u nás, často chodievala na archívnu správu i do štátneho archívu a vždy prekypovala šarmom a bystrým pozorovaním spoločenského a archívneho života. Rada žartovala, i na svoj úkor. Milovala svoju rodinu. Manžela i rodinky svojich dvoch synov. Žiaľ, čas života plynie každému a uplynul aj našej Gabike.

Bude nám chýbať, česť jej pamiatke!

Peter Kartous